

Bir 'Yabancı'laştırma Hikâyesi:

TÜRKİYE'DE
GAYRİMÜSLİM CEMAATLERİN
VAKIF VE TAŞINMAZ
MÜLKİYET SORUNU

DİLEK KURBAN KEZBAN HATEMİ

TESEV

BİR 'YABANCI'LAŞTIRMA HİKÂYESİ:

TÜRKİYE'DE
GAYRİMÜSLİM CEMAATLERİN
VAKIF VE TAŞINMAZ
MÜLKİYET SORUNU

DİLEK KURBAN
KEZBAN HATEMİ

TESEV
YAYINLARI

BİR 'YABANCI'LAŞTIRMA HİKÂYESİ: TÜRKİYE'DE GAYRİMÜSLİM CEMAATLERİN VAKIF VE TAŞINMAZ MÜLKİYET SORUNU

TESEV YAYINLARI
ISBN

Yayına Hazırlayan: Serkan Yolaçan

Kapak ve Kitap Tasarımı: Rauf Kösemen, Myra

Kapak Fotoğrafları (soldan sağa):

Tuzla Ermeni Çocuk Kampı, *Hrant Dink Özel Arşivi*

Edirne Büyük Sinagog, *İzzet Keribar*

Büyükkada Rum Yetimhanesi, *Ahmet Demirel*

Merkez Rum Kız Lisesi, *Mihail Vasiliadis (Apoyevmatini Gazetesi)*

Basıma Hazırlayan: Myra

Basım Yeri: Sena Ofset

TESEV

Türkiye Ekonomik ve
Sosyal Etüdler Vakfı

Demokratikleşme Programı

Bankalar Cad. Minerva Han No: 2 Kat: 3

Karaköy 34420, İstanbul

Tel: +90 212 292 89 03 PBX

Fax: +90 212 292 90 46

info@tesev.org.tr

www.tesev.org.tr

Copyright © MART 2009

Bu yayının tüm hakları saklıdır. Yayının hiçbir bölümü TESEV'in izni olmadan elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt veya bilgi depolama, vd.) yollarla çoğaltılamaz.

Bu raporda yer alan görüşler yazarlara aittir ve bir kurum olarak TESEV'in görüşleriyle bire bir örtüşmeyebilir.

TESEV, bu raporun yayımlanması ve tanıtılmasındaki katkıları için Hollanda İstanbul Başkonsolosluğu, Açık Toplum Vakfı ve TESEV Yüksek Danışma Kurulu'na teşekkür eder.

İçindekiler

- I. Giriş, 7**
- II. Cemaat Vakıflarının Mülkiyet Sorununun Tarihsel Arka Planı, 9**
  - A. Osmanlı'da Vakıf Sistemi, 9
  - B. 1923 Lozan Antlaşması, 10
- III. Lozan Antlaşması Sonrası Azınlık Politikaları, 12**
  - A. Medeni Kanun, 12
  - B. Belediyeler Kanunu, 13
  - C. Vakıflar Kanunu, 13
  - D. 1936 Beyanamesi Uygulamaları, 14
  - E. Mazbut Vakıf Uygulaması, 17
  - F. Gayrimüslimlere Yönelik Diğer Ayrımcı Yasa ve Uygulamalar, 18
- IV. Mülkiyet Sorununa Dönük Yasal Reformlar: AB Süreci, 24**
  - A. Vakıflar Kanunu'nda Değişiklikler: 4771, 4778 ve 4928 Sayılı Kanunlar, 24
  - B. Yeni Bir Vakıflar Kanunu Girişimi: 5555 Sayılı Kanun, 27
  - C. Yeni Vakıflar Kanunu Nihayet Yasalaşıyor: 5737 Sayılı Kanun, 27
- V. AB Reformları Yetersiz Kalıyor: AİHM Süreci, 32**
- VI. Değerlendirme ve Sonuç, 34**
- VII. Cemaat Vakıflarının Mülkiyet Sorunlarına Dair Çözüm Önerileri, 36**
- EK 1. Musevi ve Rum Cemaatlerinin Mazbutaya Alınan Vakıflarının Listesi, 38**
  - A. Musevi Cemaati, 38
  - B. Rum Cemaati, 39
- EK 2. Ermeni, Rum ve Süryani Cemaatlerinin El Konulan Taşınmazları Listesi, 41**
  - A. Ermeni Cemaati, 41
  - B. Rum Cemaati, 47
  - C. Süryani ve Keldani Katolik Cemaatleri, 53
- EK 3. Cemaat Vakıflarına İlişkin Kanun Tasarısı, 54**
- EK 4. İstanbul Ortodoks Patrikhanesi Kanun Taslağı, 58**
- EK 5. 'Bağımsız Türk Ortodoks Patriği' Selçuk Enerol'un Defni ile İlgili Resmi Yazışmalar, 61**
- EK 6. Heybeliada Ruhban Okulu'ndan Alınan Bir Diploma Örneği, 63**

Teşekkür

Derya Demirler'in anısına...

Bu rapora bilgi, belge, görüş ve önerileri ile katkıda bulunan Ata Sakmar, Baskın Oran, Diran Bakar, Erol Dora, Ester Zonana, Etyen Mahcupyan, Hüseyin Hatemi, Laki Vingas, Leda Mermer, Luiz Bakar, Metropolit Meliton, Mihail Vasiliadis, Sebu Aslangil, Setrak Davuthan, Şehbal Şenyurt, Stelyo Berber, Peder Yuakim Billis ve Yuda Reyna'ya minnettarız. Araştırma ve yazım aşamalarındaki değerli katkıları için Elif Kalaycıoğlu, Özge Genç, Serap Sarıelmas ve Serkan Yolaçan'a çok teşekkür ederiz. Raporun çeşitli aşamalarındaki yardımları için TESEV stajyerleri Elif Ege, Esra Tokatlıoğlu, Erdem Aydın, Ferhan Güloğlu, Erkan Ünlüer ve Nora Mildanoğlu'na teşekkür borçluyuz.

Son dakika değişikliklerimizi rapora yansıtabilmek için gecelemek pahasına çalışan başta Sibel Doğan ve Gülderen Rençber Erbaş olmak üzere Myra çalışanlarına sabırları ve özverili emekleri için; Ahmet Demirel, İzzet Keribar, Mihail Vasiliadis (Apoyevmatini Gazetesi), Agos Gazetesi ve Musevi Cemaati'ne kapakta kullanılan fotoğraflar için teşekkür ederiz. Bu raporun yayımlanması çeşitli nedenlerle epey gecikti; Hollanda Başkonsolosluğu'ndan Leyla Barlas-Aslan ve Recep Tuna'ya anlayış ve sabırları için çok teşekkür ederiz.

Bu rapor, 18 aylık bir emeğin ürünü. Bu sürenin ilk dört ayında, sevgili Derya Demirler de bizimle idi. Projenin şekillenmesinde ve yazımında; ön raporun araştırma, yazım ve tanıtımında; proje ekibinin koordinasyonunda, Derya'nın özverili ve heyecan dolu emeği var. Bu raporu onsuz tamamlamış ve yayımlıyor olmak içimizi buruyor. Deryacığımızı sevgiyle ve özlemlerle anıyoruz...

I. Giriş

Türkiye'nin Cumhuriyet ile yaşıt olan 'azınlık sorunu', Lozan Antlaşması'nın imzalandığı 1923 senesinden bu yana ülkenin temel siyasi meselelerinin başında yer almaktadır. Lozan'la kurulan rejim gereğince ulusal hukukta azınlık statüsü kazanan Türkiyeli Gayrimüslimler, bu statünün ima ettiği ve, imtiyaz esasına değil, Müslüman halk ile eşitlik esasına dayanan bir dizi bireysel ve kolektif hak edinmiştir. Gayrimüslimlere kendi eğitim, sağlık, din ve hayır kurumlarını kurma ve yönetme, kendi kaynakları ile açacakları ve idare edecekleri özel okullarda anadillerinde eğitim görme gibi haklar tanıyan Lozan'ın imzalanmasının temel nedeni, imparatorluktan cumhuriyete geçişte büyük bir demografik kayba uğrayan Gayrimüslim nüfusu korumaya almaktır. Osmanlı döneminde nüfusun önemli bir bölümünü oluşturan Gayrimüslimler, özellikle 1915 Olayları ile 1923 Nüfus Mübadelesi sonucunda büyük bir nüfus kaybına uğramıştı. Birinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan Batılı devletler, kurulmakta olan cumhuriyet yönetimine, geride kalan az sayıda Gayrimüslim nüfusu korumaya alması için baskı yapmış, Ankara Hükümeti'ni Müslüman olmayan vatandaşlarına yasal ayrıcalık tanımak zorunda bırakmıştır.

Netice olarak, Lozan'dan sadece üç ay sonra kurulan cumhuriyet yönetimi, sınırları içerisinde kalan Gayrimüslim nüfusa oldukça gönülsüz olarak da olsa azınlık statüsü vermiş, antlaşmada tanınan hakları koruyacağına dair bağlayıcı yasal taahhütler altına girmiştir. Yaşadıkları ağır nüfus kaybı sonucunda ekonomik güçlerini de büyük ölçüde yitiren Gayrimüslimler açısından, Lozan'da edindikleri azınlık hakları, bu topraklarda yaşamaya ve kültürlerini, dinlerini ve dillerini yaşatmaya devam edebilmelerini sağlayacak bir can simidi olarak büyük önem taşımıştır. Ancak, Lozan'dan çok kısa bir süre sonra, devletin vermek zorunda bırakıldığı hakları uygulama niyetinin aslında olmadığı ortaya çıkmaya başlamıştır. 1926 tarihli Medeni Kanun'dan sonraki tasarruflar ve bir dizi yasa ve uygulamayla Lozan'da verilen haklar çeşitli istisnalara, sınırlamalara ve koşullara tabi tutularak budanmış, çoğu zaman uygulamada yararlanılamaz hale getirilmiştir. Bu durum, Yunanistan ile Türkiye arasında Kıbrıs krizinin yaşandığı 1960lardan itibaren artık bir devlet politikası haline gelmiş, Lozan'ın ihlali değil antlaşmaya riayet bir istisna olmuştur.

1930lardan itibaren, Türkiye sınırları içerisinde kalan az sayıdaki Gayrimüslimin de ülkeyi terk etmek zorunda bırakılması veya doğrudan buna zorlanması apaçık bir devlet politikası olarak ortaya çıkmıştır. 1934 Batı Trakya Olayları'ndan 1942 Varlık Vergisi'ne, 6-7 Eylül 1955 Olayları'ndan 1964'te Yunanistan pasaportu taşıyan Rumların sınır dışı edilmesine kadar bir dizi ayrımcı yasa ve uygulamalar ile hedeflenen, ülkenin Gayrimüslimsizleştirilmesi olmuştur. Bu süreçte, cemaat vakıfları kritik bir önem taşımıştır. Osmanlı hukuku ve devlet geleneğinin Türkiye'ye mirası olan cemaat vakıfları, Gayrimüslimlerin toplumsal hayatlarını düzenleyen, din, eğitim, sağlık ve hayır kurumlarını ayakta tutmalarını sağlayan kurumlar olarak varoluşsal bir işlev görmekteydi. Bu vakıflar aynı zamanda, sahip oldukları arazi ve gayrimenkul gibi taşınmaz mülklerle paha biçilmez değerde bir serveti yönetmekteydi. İşte bu servet, cemaat vakıflarının devletin Gayrimüslimlere yönelik politikalarında kritik bir nesne olarak öne çıkmasına yol açmıştır. Gayrimüslim cemaatlere vakıfları üzerinden yapılan baskı politikalarının tasarlanması ve uygulanmasında Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) başta olmak üzere bürokrasi kritik bir rol üstlenmiştir. Öte yandan, cemaat vakıflarının tapulu taşınmazlarının hukuk dışı yollarla ellerinden alınmasına yönelik 1936 Beyannamesi ve mazbut vakıf gibi uygulamalar bürokrasi tarafından geliştirilmiş ve yürütülmüşse de, yargı eliyle yasal meşruiyet kazanmıştır. En alttaki idare mahkemelerinden en üstteki Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'na kadar bütün bir yargı sistemi, cemaat vakıflarına yönelik hukuka aykırı uygulamalara hukuk kılıfı sağlayarak bu süreçte aktif ve etkili bir rol üstlenmiştir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) üyeliği sürecine girmesiyle, cemaat vakıflarına yönelik bu devlet politikasının sürdürülebilirliğinin mümkün olamayacağı ortaya çıkmıştır. Cemaat vakıflarının mülkiyet sorunu, Avrupa Komisyonu'nun yıllık ilerleme raporlarında hükümetin karşısına çıkmış, ülkedeki yeni demokratikleşme sürecinde yasal haklarını aramak için gerekli cesareti bulabilen Gayrimüslim vakıfların Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde (AİHM) açtığı davalar

nedeniyle büsbütün acil bir boyut kazanmıştır. Bürokrasinin cemaat vakıflarının mallarına el koyması eskisi kadar kolay olmadığı gibi, hükümetin de el konan malların iadesi veya tazmini konusunda etkili yasal adımlar atması gerekmiştir. Nitekim, 2002'de iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), cemaat vakıflarının mülkiyet başta olmak üzere çeşitli sorunlarına çözüm getirebilmek amacıyla, Vakıflar Kanunu'nda bir dizi değişiklik yapmış, nihayet Şubat 2008'de yeni bir Vakıflar Kanunu'nu yürürlüğe koymuştur. Reformlar, cemaat vakıflarına yeni mal edinmek, malları üzerinde tasarrufta bulunabilmek ve ellerinde kalan malları isimlerine tescil ettirmek gibi son derece önemli yeni haklar sağlamıştır. Öte yandan, gelinen noktada, sorun hala bütünüyle çözülebilmemiş değildir. Çözumsuz kalan en büyük sorunsal, el konulan malların tamamının iade edilmesi ve üçüncü kişilere geçmiş mallar için tazminat ödenmesidir.

Bu raporun amacı, cemaat vakıflarının mülkiyet sorununun Osmanlı'dan bugüne dek izlediği serüveni aktarmak ve AB sürecinde kabul edilen yasaların sorunu çözmekte ne derece etkili olduğuna dair bir değerlendirmede bulunmaktadır. Raporun geri kalan bölümleri şu şekilde sıralanmıştır: İkinci bölümde, Gayrimüslim cemaat vakıflarının mülkiyet sorunlarının tarihsel arka planını aktaran bir değerlendirme yer almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulan vakıf sistemi ve bu sistemin bir parçası olan cemaat vakıflarının kuruluşuna dair kısa bir girişin ardından, 1923 Lozan Antlaşması ile oluşturulan azınlık rejimi ele alınmakta, Lozan ile cemaat vakıflarına tanınan hak ve özgürlüklerin bir değerlendirmesi yapılmaktadır. Üçüncü bölümde, Türkiye'nin Lozan'dan bu yana izlediği azınlık politikalarının cemaat vakıflarının mülkiyet hakları üzerindeki izdüşümü ele alınmakta, bu bağlamda 1926 Medeni Kanunu, 1930 Belediyeler Kanunu, 1935 Vakıflar Kanunu, 1936 Beyannameyi uygulaması ve cemaat vakıflarının mazbutaya alınması gibi yasa ve uygulamalar irdelenmektedir. 1960lardan itibaren, 1936 Beyannameyi ile mazbut vakıf uygulamaları adı altında izlenen cemaat vakıflarına ait taşınmazlara el konulması politikaları, somut örnekler üzerinden tartışılmaktadır. Dördüncü bölümde, Türkiye'nin AB üyeliği sürecinde cemaat vakıflarının sorunlarını çözmeye yönelik geliştirilen yasal mevzuatın bir değerlendirmesi yapılmaktadır. Bu reformların yetersizliği nedeniyle AİHM'ye intikal eden davalara dair bir inceleme ise beşinci bölümde yapılmaktadır. Altıncı bölümde AB sürecinde gerçekleştirilen reformların cemaat vakıflarının sorunlarını çözmekte neden yetersiz kaldığı ele alınırken, yedinci ve son bölümde Gayrimüslim vakıfların süregelen mülkiyet sorunlarının çözümüne dair somut öneriler sıralanmaktadır. Raporun eklerinde ise, cemaat vakıflarının el konulan taşınmazları ile mazbutaya alınan cemaat vakıflarının listesi yer almaktadır.

II. Cemaat Vakıflarının Mülkiyet Sorununun Tarihsel Arka Planı

A. OSMANLI'DA 'VAKIF' SİSTEMİ

Yerleşik düzene geçen topluluklarda, bugün vakıf terimi ile ifade edilen mal topluluğu türünden tüzel kişiliklerin görünmesi tabiidir. Buna karşılık göçebe topluluklarda vakıf kurumuna rastlanmaz. Daha basit olan yardımlaşma ve dayanışma ilişkileri, şölen verme ve taşınır mal bağışlama gibi yollarla kurulur. Ne var ki, yerleşik düzene geçen toplumlarda, tüketim malı bağışlamaları gibi sürekli olmayan hayır işlemlerinden ayrı olarak taşınır veya taşınmaz bir mal topluluğunun sürekli bir amaca tahsisi (özgülenmesi) ihtiyacı ortaya çıkar. Bunun nedeni, ferdi imkânların sınırlarını aşan toplumsal ihtiyaçların ancak gerçek kişilerin bir araya gelerek oluşturduğu şahıs topluluklarının sürekli bir amaca hizmet etmeleri, veya bir malın sürekli bir amaca hizmet amacıyla şahıs toplulukları türünden tüzel kişilere bağışlanması ile sağlanabilmesidir.

Latin hukukunda, genel olarak, şahıs toplulukları esas alınmış ve bunlara mükellefiyetli bağışlamalar yapılmıştır (*donatio sub modo*). Buna karşılık Cermen hukukunda, İslam hukukunun vakıf kurumuna benzer *stiftung* kurumu benimsenmiştir. İslam hukukunda, Musevi ve Hıristiyan dinî hukukunda da var olan sadaka kurumundan önce 'cari sadaka' kavramı doğmuş, bununla özellikle sürekli bir amaca tahsis edilen taşınmaz mallar kastedilmiştir. İslam Devleti temel hukuki ve ahlaki ilkelerden sapma eğilimi gösterince, Hz. Ali, hilafeti sırasında 'cari sadakaların dokunulmazlığı' ilkesini getirerek kamu yararına tahsis edilen taşınmazların kendisinden sonraki devlet reisleri tarafından özel amaçlar uğruna elden çıkarılmasını önlemek istemiştir. Bir asır sonra, Abbasi Hilafeti'nin başlarından itibaren, kadınlara miras hakkı veren İslami kuralların bertaraf edilebilmesi için özel hukuk alanında da vakfın sağladığı dokunulmazlıktan yararlanılmak istenmiştir. Hile-i Şer'iyye (kanuna karşı hile) hukukçuluğu, kamu hukuku alanındaki tahsisler için kullanılan 'sadaka-i mevkufe' terimini özel hukuk alanında da kullanma yolunu açmış, diğer yandan da sağlıkta kurulan vakıflarda İslam Hukuku'nun saklı pay kurallarına uyulmamasını dolambaçlı yollardan sağlamıştır. Sonuçta, kamu yararına vakıflar yanında, bu raporda ayrıntılarına girilemeyecek olan 'zürri vakıflar' (evlatlık vakıfları) ortaya çıkmıştır. İslam'ın yayıldığı ülkelerde, önceden var olan Musevi ve Hıristiyan hayır kurumları için Peygamber döneminden gelen ve Kuran-ı Kerim ilkelerine dayanan *müsamaha* ve *müktesep hak* statüsü uygulanmıştır.

'Cemaat vakıfları', Gayrimüslim cemaatlere ait kilise, manastır, okul, hastane gibi kurumların yönetimini üstlenen vakıflara verilen isimdir. Osmanlı döneminde kurulmuş olan bu vakıfların padişah fermanlarıyla kurulmuş olmaları nedeniyle vakfedeni ve vakfiyesi bulunmamaktaydı. Bu nedenle toprak veya taşınmaz edinme ehliyetleri bulunmayan bu vakıfların eğitim, sağlık ve dinî ihtiyaçlarını karşılamaları ancak padişahın kendilerine toprak veya taşınmaz tahsis etmesiyle mümkün olabiliyordu. Osmanlı hukukunda, İslam hukukundan gelen bir uygulama sonucu Osmanlı'nın yönetimine geçen beldelerdeki mevcut Musevi ve Hıristiyan kurumlarına dokunulmuyordu. Bunların varlıkları yeni fermanlarla tanınıyor veya daha önceki yönetim de bir İslam yönetimi ise eskiden verilmiş olan fermanlar ile sağlanan 'müktesep hak' korunuyordu. Devlet reisi olan Sultan'ın izni ile – bugünkü anlamda bir 'fon' tesisine benzer şekilde – bir tarım arazisinin geliri, bir hayri vakfa tahsis edilebiliyordu. Uygulamada müktesep haklara saygı gösteren ilkedden istisnai olarak sapıldığı olsa da, genel olarak, Osmanlı döneminde Gayrimüslimlere tanınan haklar, Batı'da Hıristiyan olmayanlara dönük uygulamalara oranla çok daha üstün ve ileri bir seviyede idi.

Ancak, yeni kurulacak dinî ve hayri kurumlar için bazı zorluklar baş gösteriyordu. Bu zorluklar, hukuki yönden, çeşitli sebeplerden ileri gelebiliyordu. Öncelikle, 'miri arazi' denen tarım topraklarının mülkiyeti devlet hazinesine ait sayılmakta idi. Bu tür arazinin bir vakfa tahsisinde devletin reisi olan Sultan'ın izninin aranması, bir tür denetim aracı oluşturmuştu. Böylece, miri arazi üzerinde eskiden beri mevcut olan ve ferman ile varlıkları tanınan manastırlar gibi kuruluşlar hariç, bir tarım arazisinin gelirinin bir Gayrimüslim vakfa tahsis edilmesine rastlanılmazdı.' Vakıf hukuku kurumuna başvurulursa, şer'i mahkemedan 'tescil kararı' alınmada güçlük çekilebilirdi. Bir Gayrimüslimin sadece

kendi cemaatinin yoksulları için vakıf kurmasında bu zorluğun söz konusu olmaması gerekirdi, çünkü hangi dinden olursa olsun, yoksullara yardım 'sadaka' sayılır ve dolayısı ile sadakada aranan *kurbet* (Allah'a yakınlaşma, rızasını kazanma) şartı gerçekleşmiş olurdu. Yeni bir kilise vakfında ise, "senin itikadınca kilise kurmak kurbettir, fakat aslında doğru inançtan saptığımız için burada kurbet kastı gerçekleşmemiştir" denilerek vakfın tescili reddedilebilirdi. Bu sebeple, kilise gibi kurumların kurulmasında 'Padişah fermanı' aranmakta idi.²

Osmanlı döneminde, gerek Müslüman gerekse azınlık vakıfları taşınmaz mal edinmiyorlar, vakıfların tüzel kişiliği 1912'ye dek yasal olarak tanınmıyordu.³ Gayrimüslimler, bu yasal engeli aşmak amacıyla, hayır kurumlarına gelir getirmesi için vakfedilen taşınmazlarını ya 'inançlı işlem' diyebileceğimiz şekilde cemaatten biri (*nâm-ı müstear*) ya da Hazret-i Meryem veya bir aziz veya azize adına kaydediyorlardı (*nâm-ı mevhum*). Böylece kendi adlarına tapuda tescil ettiremedikleri taşınmazları tasarruf etmeye devam edebiliyorlardı. 1912 yılında kabul edilen "Hükmi Şahısların Taşınmaz Tasarrufuna İlişkin Muvakkat Kanun" yoluyla, diğer bütün vakıfların olduğu gibi, cemaat vakıflarının da tüzel kişiliği tanınmış ve bu vakıflar 'mülhak vakıflar' grubuna dahil edilmiştir. Böylece *nâm-ı müstear* veya *nâm-ı mevhum* şeklinde kaydedilmiş taşınmazların vakıf tüzel kişiliği adına kaydedilmeleri imkânı getirilmişti. 1912 yılında kabul edilen Kanuni Muvakkat yoluyla, vakıflarca düzenlenen defterlerde yer almadığı halde, "adlarına taşınmaz kayıtlı olan ve bu taşınmazların vakıflara ait olduğunu bildiren gerçek kişilerin ya da kişi hayatta değilse mirasçılarının beyanı ile de söz konusu taşınmazların vakıflar adına tescil edilmesi gerektiği belirtilmişti."⁴

B. 1923 LOZAN ANTLAŞMASI

Türkiye'de azınlıkların yasal statüsü, bir Milletler Cemiyeti dönemi antlaşması olan ve bu yönü ile Birinci Dünya Savaşı sonrası azınlık hakları rejiminin temel özelliklerini taşıyan 1923 Lozan Antlaşması ile düzenlendi. Ancak, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan diğer devletlerle imzalanan ve etnik, dilsel ve dinsel azınlıklara koruma getiren antlaşmaların aksine Lozan Antlaşması, sadece Gayrimüslimleri azınlık olarak tanıdı.⁵ Böylece, Müslümanların içerisindeki Alevi ve diğer mezhepsel azınlıkları ve Kürt, Arap, Çerkes, Boşnak, Roman gibi etnik ve/ya dilsel azınlıkları kapsamının dışında bırakan Lozan, kendi döneminin uluslararası hukuk standartlarının da gerisinde kalmıştır. Kaldı ki Lozan Antlaşması, Milletler Cemiyeti azınlık hakları rejiminin bir ürünüdür. Oysa, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Birleşmiş Milletler şemsiyesi altında oluşturulan yeni uluslararası insan hakları rejimi, azınlıkların, ülkelerin kendi siyasi iradeleri ile imzaladıkları ve sınırları içerisindeki bütün azınlıklara eşit haklar tanıyan evrensel antlaşmalar yoluyla ya da ülkedeki ırk, dil, din vb. farklılıklarını 'çok kültürlülük ilkesi' çerçevesinde kucaklayan ve vatandaşlar arasında gerçek eşitliği sağlamayı amaçlayan anayasal çözümler ile korunmasını öngörür.

Lozan Antlaşması, Müslüman Osmanlı vatandaşlarının dinî hak ve hürriyetler açısından haiz olduğu statünün Gayrimüslim vatandaşlara da tanınması ilkesini benimsemiştir. Karşılıklılık (*mütekabiliyet*) ilkesi söz konusu edilmeksizin, Osmanlı'da Müslümanlara tanınan hakların Müslüman olmayanlara,⁶ benzer şekilde Yunanistan'da da Hıristiyanlara tanınan hakların Hıristiyan olmayanlara tanınacağı belirtilmiştir.⁷ Bu yönüyle Lozan, Yunanistan ve Türkiye devletlerine birer 'paralel yükümlülük' getirmiştir.⁸

Gayrimüslim vatandaşlara kapsamlı bir dizi negatif ve pozitif hak tanıyan Lozan Antlaşması, Türkiye Devleti'ne de azınlıkların bu haklarından yararlanabilmeleri için önemli görevler yüklemiştir. Lozan'da tanınan başlıca azınlık hakları arasında, yasalar önünde eşitlik ve ayrımcılıktan korunma hakkı, anadilde eğitim veren özel okullar açma hakkı, dinî özgürlük hakkı ve hatta belli koşullar altında devletten ilköğretim okullarında anadilde eğitim için kamusal mali destek alma hakkı gelir.⁹ Antlaşma'nın cemaat vakıfları açısından büyük önem taşıyan başlıca maddeleri şöyledir:

Madde 40:

Müslüman-olmayan azınlıklara mensup Türk uyrukları, hem hukuk bakımından hem de uygulamada, öteki Türk uyruklarıyla aynı işlemlerden ve aynı güvencelerden yararlanacaklardır. Özellikle, giderlerini kendileri ödemek üzere, her türlü hayır

1 Konut arsalarında Gayrimüslimlerin de Müslümanlar gibi mülkiyet hakkı sahibi olmaları mümkün idi.

2 Osmanlı'da yaşayan Katolikler gibi 'yabancı' addedilen kişi topluluklarına da fermanlarla bazı müesseseler kurma imkânı verilmişti. Katolik vakıfların sorunları raporun ilerleyen bölümlerinde incelenecektir.

3 Murat Bebiroğlu, "Cemaat Vakıfları", *Hye-tert*, 2001, <<http://www.hyertert.com/yazig.asp?s=1&Id=16&DilId=1>>.

4 a.g.k.

5 Rıza Nur, *Hayatım ve Hatıratım*, cilt III (1967), s. 1044.

6 Madde 42-44.

7 Madde 45.

8 Turgut Tarhanlı'nın bildiri, *Cemaat Vakıfları, Bugünkü Sorunları ve Çözüm Önerileri* (İstanbul Barosu Yayınları, 2002), s. 37.

9 Madde 39-42.

kurumlarıyla, dinsel ve sosyal kurumlar, her türlü okullar ve buna benzer öğretim ve eğitim kurumları kurmak, yönetmek ve denetlemek ve buralarda kendi dillerini serbestçe kullanmak ve dinsel ayinlerini serbestçe yapmak konularında eşit hakka sahip olacaklardır.

Madde 41:

Genel [kamusal] eğitim konusunda, Türk Hükümeti, Müslüman-olmayan uyrukların önemli bir oranda oturmakta oldukları il ve ilçelerde, bu Türk uyruklarının çocuklarına ilk okullarda ana dilleriyle öğretimde bulunulmasını sağlamak bakımından, uygun düşen kolaylıkları gösterecektir. Bu hüküm, Türk Hükümetinin, söz konusu okullarda Türk dilinin öğrenimini zorunlu kılmasına engel olmayacaktır.

Müslüman-olmayan azınlıklara mensup Türk uyruklarının önemli bir oranda buldukları il ve ilçelerde, söz konusu azınlıklar, Devlet bütçesi, belediye bütçesi ya da öteki bütçelerce, eğitim, din ya da hayır işlerine genel gelirlerden sağlanabilecek paralardan yararlanmaya ve pay ayrılmasına hak gözetirliğe uygun ölçülerde katılacaklardır.

...

Madde 42(3):

Türk Hükümeti söz konusu azınlıklara ait kiliselere, havralara, mezarlıklara ve diğer dinsel kurumlara her türlü korumayı sağlamayı yükümlenir. Aynı azınlıkların bugünkü durumda Türkiye'de mevcut olan vakıflarına ve dini ve hayri kurumlarına her türlü kolaylık ve müsaade gösterilecek ve Türk Hükümeti yeni din ve hayır kurumlarının kurulması için bu gibi özel kurumlara sağlamış olan gerekli kolaylıklardan hiçbirini esirgemeyecektir.

Böylelikle, Gayrimüslim vatandaşların eğitim, din, sosyal, sağlık ve hayri ihtiyaçlarını karşılamak üzere kendi imkânlarıyla kurmuş oldukları cemaat vakıflarına özerklik tanınmıştır. Bu hakların dokunulmazlığı yasal üstünlük ilkesi ile de güvence altına alınmıştır:

Madde 37:

Türkiye, 38nci Maddeden 44ncü Maddeye kadar olan Maddelerin kapsadığı hükümlerin temel yasalar olarak tanınmasını ve hiçbir kanunun, hiçbir yönetmeliğin (tüzüğün) ve hiçbir resmi işlemin bu hükümlere aykırı ya da bunlarla çelişir olmamasını ve hiçbir kanun, hiçbir yönetmelik (tüzük) ve hiçbir resmi işlemin söz konusu hükümlerden üstün sayılmamasını yükümlenir.

III. Lozan Antlaşması Sonrası Azınlık Politikaları

Türkiye, genelde bütün, özelde ise Türkçeden başka diller konuşan vatandaşlara Lozan altında tanınan dil haklarını¹⁰ yok saydığı gibi, Gayrimüslim vatandaşlara verilen hakların korunması için üzerine düşen görevleri de bütünüyle yerine getirmemiştir. Her şeyden önce, Antlaşma'da sadece "Gayrimüslimler" denmesine ve hiçbir Gayrimüslim grubun ismi zikredilmemesine rağmen, uygulamada sadece Ermeniler, Rumlar ve Yahudilerin azınlık hakları tanınmıştır. Oysa Lozan'da Gayrimüslim tebaadan söz edildiğine göre, Keldani ve Süryanilerin resmen 'azınlık' olarak tanınmaması esasen Lozan'a uygun değildir. Dinî, eğitsel ve sosyal kurumlarını kurmaya Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler kadar hakları olan Süryaniler ve Keldaniler gibi Gayrimüslim azınlıkların Türkiye yasalarınca güvence altına alınmış olan hakları sistematik olarak ihlal edilmiştir.¹¹ Ayrıca, Türkiye'nin pratikte azınlık olarak tanıdığı yegâne gruplar olan Ermeniler, Rumlar ve Yahudiler bile Lozan'da kazandıkları haklarını hiçbir zaman bütünüyle ve özgürce kullanamamışlardır.

Aşağıda, Lozan Antlaşması'na aykırı başlıca yasa ve uygulamalar ele alınmaktadır.

A. MEDENİ KANUN

Lozan Antlaşması'nın imzalanmasından iki buçuk sene sonra, Şubat 1926'da, İsviçre Medeni Kanunu iktibas edilmiştir. Yeni vakıfların kurulmasına onay veren kanun, cemaat vakıflarını bu düzenlemenin kapsamı dışında bırakmıştır.¹² Medeni Kanun'un cemaat vakıflarını kapsam dışı bırakmasıyla Gayrimüslimlerin yeni vakıf kurmaları yasal olarak engellenmiş, mevcut vakıfları ile yetinmeleri gerekli kılınmıştır. Benzer bir engel, 2002'de yürürlüğe giren yeni Medeni Kanun'da da yerini almıştır.¹³ Dolayısıyla, Ermenilerin, Rumların, Yahudilerin, kendi cemaatlerine yönelik yeni vakıf kurmaları, AB sürecinde yapılan yasal reformlara rağmen bugün hâlâ mümkün değildir. Medeni Kanun'un Gayrimüslimlerin örgütlenme özgürlüğüne getirdiği bu sınırlama, gerek Lozan Antlaşması'na, gerek Türkiye Anayasası'na gerekse Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne (AİHS) açıkça aykırıdır.

Medeni Kanun'un sadece yeni vakıfları kapsaması ve daha önce kurulmuş olan vakıfları kapsam dışı bırakması nedeniyle oluşan yasal boşluğu gidermek üzere ayrı bir kanunun çıkartılacağı belirtilmiş,¹⁴ söz konusu kanun olan Vakıflar Kanunu ancak 1935'de kabul edilmiştir. Arada geçen süre içerisinde ise, Müslümanların kurduğu vakıfların mallarının bir bölümü kamu tüzel kişiliklerine aktararak tasfiye edilmiştir.¹⁵ Baskın Oran'a göre bu durum, Vakıflar Kanunu'nun aslında Müslüman vakıflarının ekonomik gücünü zayıflatmak amacıyla kabul edilmiş olduğuna işaret etmektedir.¹⁶ 1930 tarihli Belediyeler Kanunu yoluyla da, cemaat vakıflarının Vakıflar Kanunu aracılığı ile resmen tanınmasından önce, cemaat mezarlık vakıflarının hukuken tanınması önlenmiştir.

10 Madde 39(4): "Herhangi bir Türk uyruğunun, gerek özel gerekse ticaret ilişkilerinde, din, basın ya da her çeşit yayın konularıyla açık toplantılarında, dilediği bir dili kullanmasına karşı hiçbir kısıtlama konulmayacaktır."

Madde 39(5): "Devletin resmi dili bulunmasına rağmen, Türkçeden başka bir dil konuşan Türk uyruklarına, mahkemelerde kendi dillerini sözlü olarak kullanabilmeleri bakımından uygun düşen kolaylıklar sağlanacaktır."

11 Öte yandan, Avrupa Birliği (AB) sürecinde yapılan reformlar, devletin bu fiili politikasında bir esneme meydana geldiği yönünde soru işaretleri uyandırmıştır. Vakıflar Kanunu'nda yapılan değişiklikleri uygulamak üzere 24 Ocak 2003 tarihinde yürürlüğe giren bir yönetmeliğin ekinde yer alan "faaliyette bulunan cemaat vakıfları" başlıklı bir listede zikredilen 160 adet vakfın arasında Süryani, Keldani, Bulgar ve Gürcü kiliselerine ait vakıflar da yer almaktadır. Yönetmelik hakkında daha ayrıntılı bilgi için bu raporda bkz. Bölüm III-A.

12 Madde 74(2): "Kanuna, ahlâka ve âdaba veya millî menfaatlere aykırı olan veya siyâsî düşünce veya belli bir ırk veya cemaat mensuplarını desteklemek gayesi ile kurulmuş olan vakıfların tesciline karar verilemez."

13 Madde 101(4): "Cumhuriyetin Anayasa ile belirlenen niteliklerine ve Anayasanın temel ilkelerine, hukuka, ahlaka, milli birliğe ve milli menfaatlere aykırı veya belli bir ırk ya da cemaat mensuplarını desteklemek amacıyla vakıf kurulamaz."

14 Kanunu Medeninın Sureti Meriyeti ve Şekli Tatbiki Hakkında Kanun, Madde 8(2): "Medeni Kanunun yürürlüğe girmesinden önce kurulan vakıflar hakkında ayrıca bir tatbikat kanunu yayımlanır (çıkartılır). Medeni kanunun yürürlüğe girmesinden sonra kurulacak vakıflar, Medeni Kanunun hükümlerine tabidir."

15 Hüseyin Hatemi, *Medeni Hukuk Tüzel kişileri*, cilt I (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi, 1979).

16 Baskın Oran, *Türkiye'de Azınlıklar: Kavramlar, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama* (İletişim, 2004), s. 100.

B. BELEDİYELER KANUNU

Lozan Antlaşması'na aykırı bir diğer yasal düzenleme, 1930 tarihli Belediyeler Kanunu ile gerçekleşti. Mezarlıkların belediyelere devrini öngören kanun,¹⁷ Lozan Antlaşması'nın 42. Maddesi'ne rağmen cemaat vakıflarına da uygulanmış, ileriki yıllarda Gayrimüslimlere ait mezarlıkların cemaat vakıflarının elinden alınmasına dayanak sağlamıştır. Mezarlıkların idaresi yine de cemaatlerine bırakıldıysa da, Gayrimüslimler bu idare hakkında yararlanmada siyasi iradeden tamamen bağımsız olamamışlardır. O kadar ki, cemaatlerin dinî yönetimleri tarafından aforoz edilen kişiler, belediye yönetimlerin kararlarıyla, kiliselerin iradeleri hiçe sayılarak cemaatlere ait mezarlıklarda defnedilebilmişlerdir.

Bu konuda ilginç bir örnek, 'Bağımsız Türk Ortodoks Patriği' Selçuk Erenerol'a, Şişli Rum Ortodoks Mezarlığı'nda yer tahsis edilmesidir.¹⁸ 'Bağımsız Türk Ortodoks Patrikliği,' İstanbul Rum Patrikhanesi'ni zayıflatmak, onun ekümeniklik sıfatını zedelemek ve ona karşı bir denge oluşturmak amacıyla 1922'de devlet tarafından kurulmuştur. Yine devlet tarafından bu 'patriklik'in başına getirilen Erenerol, ailesinin diğer fertleri gibi, İstanbul Rum Patrikhanesi tarafından aforoz edilmiştir. Dolayısıyla Rum Ortodoks Cemaati'ne ait mezarlıklara defin edilme hakkını kaybetmiş olan Erenerol, buna rağmen İçişleri Bakanlığı nezdinde girişimlerde bulunmuş ve cemaate ait bir mezarlıkta yer edinmeyi başarmıştır. İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün ricası¹⁹ üzerine, Erenerol'a Şişli Rum Ortodoks Mezarlığı'nda bir yer tahsis edilmesine karar vermiş, böylece Rum Ortodoks cemaatinden aforoz edilmiş bir kişinin, Patrikhane'nin itirazlarına rağmen, bu cemaate ait bir mezarlıkta defnedilmesini sağlamıştır.²⁰

C. VAKIFLAR KANUNU

Vakıflar için çıkarılacak özel kanunun hazırlık çalışmaları için İsviçre'den Prof. Dr. Leemann davet edilmiş, kendisinden bir tasarı hazırlaması talep edilmiştir. Ancak bu tasarı üzerinde daha sonra birçok değişiklik yapılmış, sonuçta ortaya çıkan Vakıflar Kanunu 1935 yılında kabul edilmiştir.²¹ Kanun, Müslüman ve Müslüman olmayan vatandaşlara ait vakıfları eşit kılacak yerde Müslüman vakıfları da bir nevi vesayet altına almış, böylece bütün vakıfların haklarının sınırlandırılmasında bir 'eşitlik' öngörmüştür. Vakıflar Kanunu, Lozan Antlaşması'yla bağdaşmayan hükümler içermekteydi. Kanun ile cemaat vakıfları da *mülhak vakıf*²² statüsüne alınmış, bu vakıfların mazbutaya alınmasına imkân tanınmıştır.

Buna rağmen, özellikle 1950'den sonraki demokratikleşme sürecinde, çeşitli mahkeme kararlarıyla cemaat vakıflarına taşınmaz edinme ehliyeti tanınmıştır. Örneğin, aralarında Hrant Dink'in de olduğu Ermeni cemaatinin yetim çocuklarının yazlarını geçirdikleri Tuzla Kampı'nın üzerinde olduğu arsanın satın alınabilmesi bu dönemde mümkün olmuştur. Bir başka örnek ise, Menderes döneminde Üsküdar'da bir Ermeni ruhban okulu kurulmasına izin verilmiş olmasıdır. Bu izin oldukça şaşırtıcıdır, zira Lozan'ın imzalandığı dönemde İstanbul'da Rumlara ait bir ruhban okulu olmasına karşın²³ Ermenilere ait böyle bir kurum bulunmamaktaydı. Dolayısıyla, Ermeni cemaatine kendilerine daha önce tanınmamış olan yeni bir hak tanınmıştı. Ancak, 1961 Anayasası'nın kabulünün ardından cemaat vakıflarının elinden taşınmaz edinme ehliyeti geri alınmıştır. Gayrimüslimler, Menderes döneminde elde ettikleri kazanımları da kaybetmiştir. Ermeni ruhban okulu 27 Mayıs'ta kapatılmıştır.

17 Belediye Kanunu, No: 1580, 3 Nisan 1930, Resmi Gazete No: 1471, 14 Nisan 1930, Madde 160.

18 'Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesi,' 1922'de Kayseri'de 'Papa 1. Efthim' olarak anılan Efthim Karahisaritis adlı bir papaz tarafından kurulmuştur. 1921 tarihinde Anadolu işgali sırasında Ankara Hükümeti tarafından kabul edilen bir bakanlar kurulu kararı, bu kuruluşun yasal dayanağını oluşturmuştur. Ancak, Kapadokya'daki Ortodoksların 1923 Nüfus Mübadelesi'ne tabi tutulmasıyla cemaatsiz kalan 'patrikhane,' yine bir kararnameyle 1924 tarihinde İstanbul'a taşınmış, Mübadele'nin dışında bırakılan 'Papa Efthim' ve ailesinin İstanbul'a yerleşmesine izin verilmiştir. Rumca olan ismini Zeki Erenerol olarak değiştiren Efthim, İstanbul Rum Patrikhanesiyle anlaşmazlığı olan Galata Rum Cemaati'ni arkasına alarak Galata'daki Panayia Kilisesi'ne el koymuş, burayı 'Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin merkezi, kendisini de 'patrik' ilan etmiştir. Erenerol, 19 Şubat 1924'te İstanbul Rum Patriği tarafından aforoz edilmiştir. Daha sonra, 1965'te Galata'daki Ayios İoannis ve Ayios Nikolaos (Aya Nikola) Kiliseleri'ne de el koymuş, devletin onayıyla bu kiliseleri tapuda 'Türk Ortodoks Kilisesi Vakfı' adına tescil etmiş, böylece İstanbul Rum Patrikhanesi'ne ait kiliseleri hukuken ve fiilen zapt etmiştir. Zeki Erenerol'un 1968'de ölmesiyle yerine birbiri ardına oğulları ve torunları geçmiştir. 1968'den bu yana cemaati bulunmayan bu kilise, hiçbir kilise tarafından tanınmamış, Ortodoks bir kilise örgütlenmesinin sahip olması gereken asgari koşullara sahip olmamış, Rum Ortodoks dininin kurallarına riayet etmemiş, devletin İstanbul Rum Patrikhanesi'ni zayıflatmak için kullandığı bir araç olarak kalmıştır. Bkz. Elçin Macar, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi* (İletişim, 2004).

19 İstanbul Emniyet Müdürlüğü'nün 30 Temmuz 2002 tarihli, B.05.1.EGM.4.34.00.12.09.2.02 sayılı ve "Mezar yeri talebi" konulu yazısı. Yazının tam metni için bkz. EK 5-A.

20 İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığı Sağlık İşleri Daire Başkanlığı Mezarlıklar Müdürlüğü'nün Ağustos 2002 tarihli, 12734-35-230-150-573/2347 sayılı ve "Şişli Rum. Ortodoks mez." konulu yazısı (yazım hatası yazarlara ait değildir). Belediye Başkanlığı'nın gönderdiği yazının tam metni için bkz. EK 5-B.

21 Vakıflar Kanunu, No: 2762, 5 Haziran 1935, Resmi Gazete No: 3027, 13 Haziran 1935.

22 Tanzimat sonrası Osmanlı hukukunda 'mazbut vakıf'la kastedilen, Cumhuriyet Dönemi'nde olduğu gibi zapt edilmiş vakıf değildi. Vakfiyesinde nezaret makamı olarak bir başka makam gösterilmiş, özellikle hanedan hayrat vakıf mallarının nezaretinin Evkaf nezaretine devredilmiş olması kastediliyordu. 1935 Vakıflar Kanunu'yla mazbut vakıf teriminin anlam ve kapsamı genişletilmiştir. Vakıflar Genel Müdürlüğü (VGM) kararı uyarınca, esasen Vakıflar Kanunu gereğince özel tüzel kişiliklerini kaybetmiş olan ve aynı kanunda şartları belirtilen mazbut vakıflar dışında bu kapsama girmeyen vakıfların da zabtı imkânı getirilmiştir. Uygulamada buna 'mazbutaya alınma' (evkafı mazbutaya, zapt edilmiş vakıflara katılma) dendiği olur. Bu uygulamaya atfen yaygın olarak kullanılan 'mazbutaya alınma' ifadesi ise tamamen yanlıştır. 'Mazbuta' tutanak demektir. Mülhak vakıf ise, mazbut vakıflardan farklı olarak bireysel tüzel kişiliğini yitirip de VGM'nin kanuni temsilciliği altında bir nevi tam ehliyesiz tüzel kişilik haline gelmiş olan, ne var ki yine tabir caiz ise sınırlı ehliyesiz tüzel kişilik haline getirilmiş olan vakfa verilen isimdir. Mülhak vakıf ifadesi, Medeni Kanun'dan önce kurulmuş olan Müslüman vakıflarıyla git gide gizlenmeye ve kanunda ifade edilmemeye çalışılsa dahi cemaat ve esnaf vakıflarını ifade etmekte idi. Gerçekleri açık ifade etmeme tutumu Yeni Vakıflar Kanunu'nda da sürdürülmüştür. Madde 3'deki tanımlarda cemaat ve esnaf vakıfları artık tanım olarak mülhak vakıf kapsamından çıkartılmış görünmektedir. Ancak, maddi düzenlemeye gelince, cemaat vakıfları üzerinde de VGM'nin sadece teftiş makamı yetkileri değil başka yetkileri olduğu da görülmektedir.

Vakıflar Kanunu'nun Gayrimüslim azınlıkların bütün kurumlarının yönetimini VGM'ye bağlı kılması, devletin bu kurumların işleyiş ve iç ilişkilerine doğrudan müdahil olabilmesine yol açmıştır. Bu uygulama, Lozan Antlaşması'nın 40. Maddesi'nde Gayrimüslimlere tanınan kendi kurumlarını idare ve kontrol etme hakkını ihlal etmiştir. Ayrıca, kilise, okul, hastane gibi yaşamsal önemi olan kurumların vakıf statüsü altında oldukça arkaik, karmaşık ve kısıtlayıcı bir yasa olan Vakıflar Kanunu kapsamına alınması, bu kurumların mülkiyet hakkını kısıtlayan uygulamalara yol açmıştır. Bunların başında, bir sonraki iki başlıkta ele alınan 1936 Beyannamesi ile mazbut vakıf uygulamaları gelmektedir.

D. 1936 BEYANNAMESİ UYGULAMASI

Lozan Antlaşması'na aykırı bir diğer uygulama, cemaat vakıflarının, herhangi bir yasal dayanak olmaksızın, VGM'nin 'vesayeti' altına yerleştirilerek *mülhak* vakıf statüsü almalarıyla olmuştur. Bu vakıfların taşınmaz edinme ehliyetleri hukuk devleti ilkelerine taban tabana karşıt bir 'içtihat'la 1936 Beyannameleri'yle sınırlı sayılmıştır. Yaygın olarak "1936 Beyannamesi" diye bilinen uygulamayla, devlet Gayrimüslimlere ait çok sayıda taşınmaz mala el koymuş, bu malları Hazine veya VGM adına tescil etmiştir.

Uygulamanın kısa tarihçesine gelince... 1935 yılında, Vakıflar Kanunu'na binaen vakıflardan ellerindeki taşınmazların tam listesini içeren bir mal beyannamesinde bulunmaları talep edilmiştir. Bütün vakıflara yapılan bu mal beyanı çağrısının görünürdeki amacı, yeni kurulmuş olan cumhuriyet yönetiminin tapu kayıtlarını düzenlemesiydi. Baskın Oran'a göre ise gerçek amaç, "İslamcılarının ekonomik kaynaklarını kurutacak düzenlemeler yapmak" idi.²⁴ Cemaat vakıfları, diğer vakıflar gibi, devletin yaptığı çağrıya uyararak sahip oldukları taşınmazları beyan eden listeleri ilgili kurumlara teslim etmişlerdir.

Cemaat vakıfları, 1960ların ortalarına kadar mülkiyet sorunu yaşamamıştır. Özellikle Demokrat Parti'nin iktidarı döneminde, yürürlükte olan Medeni Kanun'un 46. Maddesi aynen uygulanmış, cemaat vakıfları valilik tarafından verilen tüzel kişilikleri bulunduğu dair belge ile herhangi bir izne gerek olmaksızın satın alma, bağış, vasiyet ve diğer yollarla taşınmaz edinebilmişlerdir.²⁵ Ancak, Yunanistan ile Türkiye arasında Kıbrıs krizinin yaşandığı 1960ların ortalarından itibaren bu durum değişmeye başlamıştır. Arşivlerde unutulmuş olan 1936 Beyannameleri bürokratlarca 'hatırlanmış', Yunanistan'a karşı üstünlük elde edebilmek için Türkiye'deki Rum Cemaati araçsallaştırılmıştır. VGM, cemaat vakıflarından ellerindeki taşınmazlara yasal olarak sahip olduklarını ispat etmeleri için vakıf senedi ibraz etmelerini istemiş, bunun mümkün olmadığını belirtmesi üzerine de 1936 Beyannameleri'nin cemaat vakıflarının vakfiyeleri yerine geçtiğine karar vermiştir.²⁶ Oysa, VGM'nin çok iyi bildiği veya bilmesi gerektiği gibi, cemaat vakıfları Osmanlı zamanında padişah fermanıyla kurulmuş olup vakfiyeleri bulunmamaktaydı.

Bu uygulamanın dayandığı 'akıl yürütme'nin yanlışlığı trajik boyutlardadır. Tüzel kişileri 'hak ehliyetleri' ile değil, 'fiil ehliyetleri' ile bir ölçüde sınırlı saymak, bu sınırlamayı dahi 'organın temsil yetkisini sınırlayan kurallar' olarak anlamak gerekirdi. Oysa bu ilkeler hiçe sayılarak, sadece mal sayımı niteliği taşıyan beyannameler anlaşılması imkânsız bir mantıkla vakfiye hükmünde tutulmuştur. Bu matbu beyannamelerde tabiatıyla 'işbu cemaat vakfı ileride taşınmaz iktisap edebilir' gibi bir hüküm yer almamış, VGM ise bu doğal eksiklikten istifade ederek cemaat vakıflarının taşınmaz edinme ehliyetlerinin olmadığı sonucuna varmıştır.

Bu gayri hukuki yorumun sonucunda cemaat vakıflarının mal edinme hakları 1936'da ibraz etmiş oldukları taşınmazlarla sınırlı sayılmış, o tarihten sonra satın alma, miras, bağış, vasiyet ve ikramiye yoluyla edinmiş oldukları ve dolayısıyla 'vakıf senetleri'nde yer almayan mallar ellerinden alınmıştır. El konulan taşınmazlar asıl sahiplerine veya onların mirasçılara iade edilmiş, gerçek sahipleri yaşamıyorsa ve mirasçıları bulunmuyorsa da VGM, Hazine veya Milli Emlâk'a geçmiştir. Üstelik her iki durumda da cemaat vakıflarına herhangi bir ödeme yapılmamıştır.²⁷

Cemaat vakıfları, bu uygulamanın Vakıflar Kanunu, Anayasa ve Lozan Antlaşması'na aykırı olduğu gerekçesiyle konuyu yargıya taşımış, el konulan mallarının iadesi talebiyle çok sayıda dava açmışlardır. Ancak mahkemelerin her defasında VGM'yi haklı bulması üzerine, konu Yargıtay'a intikal etmiştir. Yargıtay konuyla ilgili ilk kararını, Balıklı Rum Hastanesi Vakfı'nın Hazine'ye karşı açmış olduğu davada vermiştir. Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, oybirliği ile aldığı 1971 tarihli kararında, alt mahkemenin kararını şu gerekçeyle onamıştır: "Türk olmayanların meydana getirdikleri tüzel kişiliklerin gayrimenkul iktisapları men edilmiştir."²⁸ Böylece, Türkiye vatandaşlarının Türkiye yasaları altında kurduğu

23 Ancak Heybeliada'da bulunan bu ruhban okulu 1971'de kapatılmış, o tarihten itibaren İstanbul Rum Patrikhanesi'nin Türkiye sınırları içerisinde din adamı yetiştirmesi yasaklanmıştır. Ruhban okulunun hikâyesi için bkz. Elçin Macar ve Mehmet Ali Gökaçtı, *Heybeliada Ruhban Okulu'nun Geleceği Üzerine Tartışmalar ve Öneriler* (TESEV, 2006). 1971'e dek faaliyette olan ruhban okulu tarafından verilen bir diploma örneği için Bkz. EK 6.

24 Oran, *Türkiye'de Azınlıklar...*, s. 100.

25 Diran Bakar'ın bildirisi, "İnsan Haklarında Gri Alanlar Konferansı", TESEV, 26 Mayıs 2006.

26 a.g.k.

27 Ermeni Cemaati'nin el konulan mallara hangi tarihlerde, nasıl el konulduğu ve kimlere geçtiğini gösteren kapsamlı bir liste için bkz. EK 2.

28 Yargıtay 2. Hukuk Dairesi, 6 Temmuz 1971 tarihli, E. 4449, K.4399 sayılı karar.

ve yönettiği, yine Türkiye yasalarınca denetlenen cemaat vakıfları, Türkiye vatandaşı olmayan kişilerce kurulup yönetilen ‘yabancı vakıflar’ ile eş değer görülmüş, aynı ölçüde tabi kılınmıştır.

Yargıtay 2. Hukuk Dairesi’nin Anayasa’ya aykırı bu yorumu, Yargıtay Hukuk Genel Kurulu tarafından 1974’te yine oybirliği ile onanmıştır.²⁹ Alt mahkemenin Türkiye vatandaşı olan Gayrimüslimleri “Türk olmayanlar” olarak niteleyen ayrımcı yaklaşımını benimseyen Genel Kurul, 1936 Beyannameleri’ni cemaat vakıflarının vakfiyesi olarak kabul eden uygulamaya da böylece yasal dayanak sağlamıştır. Cemaat vakıflarının 1936’da ellerinde bulunan malları beyan ederken mal edinmeye devam edeceklerini açıkça belirtmemiş olduklarına işaret eden Genel Kurul, bu vakıfların bu nedenle mal edinme haklarının olmadığına kanaat getirmiştir. Oysa 1936 Beyannameleri’nde ‘mal edinme hakkı’ni beyan eden bir maddenin olması mümkün değildi, zira bu beyannameler vakfiye değil, basit birer mal bildirimidir. Yargıtay Genel Kurulu, bu bildirimleri birer vakfiye olarak kabul etmek için gereken hukuki kılıfı şu mealde bir gerekçeye dayandırmıştır: ‘Tüzel kişilerin ehliyetleri statüleri ile sınırlıdır. Cemaat vakıflarının ise vakfiyeleri yoktur. Şu halde, 1936 Beyannameleri’ni vakfiye hükmünde saymak gerekir. Bu beyannamelerde yeni taşınmaz edinileceğine dair bir hüküm yoksa, demek ki bu vakıfların mal edinme ehliyetleri de yoktur.’³⁰

Yargıtay Genel Kurulu’nun 1974 tarihli kararının dayandığı gerekçe şöyledi:

Görülüyor ki, Türk olmayanların meydana getirdikleri Tüzel Kişiliklerin taşınmaz mal edinmeleri yasaklanmıştır. Çünkü, Tüzel Kişiler, Gerçek Kişilere oranla daha güçlü oldukları için, bunların taşınmaz mal edinmelerinin kısıtlanmamış olması halinde, devletin çeşitli tehlikelerle karşılaşacağı ve türlü sakıncalar doğabileceği açıktır. Bu nedenle de karşılıklı olmak şartıyla yabancı Gerçek Kişilerin Türkiye’de satın alma veya miras yolu ile taşınmaz mal edinmeleri mümkün kılınmış olduğu halde, Tüzel Kişiler bundan yoksun bırakılmışlardır.

Türkiye’nin Gayrimüslim vatandaşlarını “Türk olmayanlar” olarak niteleyen Yargıtay bu kararıyla, Türkiye’de vatandaşlık tanımı ve uygulamasının etnik ve dinî bir temele dayandığını apaçık ortaya koymuştur. Yargıtay, yasalar önünde eşit olması gereken ve devlet tarafından böyle olduğu iddia edilen vatandaşlar arasında ayrımcılık yapan bu kararıyla cemaat vakıflarının el konulan taşınmazlarını geri almalarını engellediği gibi o tarihten itibaren bağış, satın alma, miras veya ikramiye yoluyla mal edinmelerinin de önüne geçmiştir.

Yargıtay’ın bu kararıyla birlikte, devletin cemaat vakıflarına ait taşınmazlara el koymasının önünde herhangi bir yasal engel kalmamıştır. Nitekim karardan cesaret ve icazet alan VGM, cemaat vakıflarının 1936’dan sonra edindikleri taşınmazların tapu kayıtlarının iptali istemiyle birbiri ardına davalar açmaya başlamıştır. Bu “istikrarlı uygulama da göstermekte ki, gerçek amaç zaten azınlık vakıflarının mülklerine el konmasıydı ve 36 Beyannamelerinin ‘vakfiye’ olarak kabulü sadece hukuki bir kılıf olarak düşünülmüştü. Böylece devlet hukuka aykırı olduğu apaçık bir uygulamayı ‘hukuksallaştırarak’ Osmanlı’nın keyfi müsadere anlayışını Cumhuriyet’e taşımış oldu.”³¹ VGM, bu davalarda yargıyı kayıtsız şartsız yanında bulmuştur. Yargıtay, idare mahkemelerinin taşınmazların eski sahiplerine iadeleri yönündeki kararlarını 1936 Beyannameleri’ni gerekçe göstererek onamıştır. “Diğer bir deyişle devlet bir süre hukuktan kaçtıktan sonra, kaçınılmaz olarak muhatap olduğunda da hukuka aykırı pozisyon alıp bunda ısrarlı olmakta bir sakınca görmedi.”³² Mahkemelerce eski sahiplerine iadesine karar verilen taşınmazların büyük çoğunluğu, eski sahiplerinin artık hayatta olmaması ve mirasçılarının bulunmaması nedeniyle Hazine ve Milli Emlâk’a devredilmiştir.

Gayrimüslim cemaatlerin arasında 1936 Beyannamesi uygulamasından en olumsuz etkilenen Ermeni Cemaati olmuştur. Bu cemaate ait 30’dan fazla taşınmaz mala, 1936’dan sonra edinildikleri gerekçesiyle el konulmuştur.³³ Ermeni cemaat vakıflarının el konulan mallarının arasında en iyi bilinen ve belki de en fazla yürek yakan örneklerden birisi, kuşkusuz, Tuzla Ermeni Çocuk Kampı’dır.

29 Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, 8 Mayıs 1974 tarihli, E. 1971 /2–820, K.1974/505 sayılı karar. Bu içtihatla ilgili olarak bkz. Yuda Reyna ve Ester Moreno Zonana, *Son Yasal Düzenlemelere Göre Cemaat Vakıfları* (Gözlem Yayınları, 2003), ss. 554-557.

30 Bu mahkemenin yanlışlığı ve tüzel kişilerin fiil ehliyeti ve hak ehliyeti arasında bulunan ayrıma dayanılarak Yargıtay’ın cemaat vakıflarına yönelik hukuka aykırı işlemlerinin bir eleştirisi konusunda bkz. Hüseyin Hatemi, *Kişiler Hukuku Dersleri*, 2. Baskı, (Filiz Kitabevi, 2001) ss. 139-148. Ayrıca bkz. Hüseyin Hatemi, Rona Serozan ve Abdülkadir Arpacı, *Eşya Hukuku* (Vedat Kitapçılık, 1991), s. 367, ss. 500-512. AB reformları sonrası konuyla ilgili yasal mevzuatın bir değerlendirmesi için bkz. Hüseyin Hatemi, *İntikal (Geçiş) Dönemi Hukuku* (Vedat Kitapçılık, 2004), s. 33.

31 Etyen Mahçupyan, *Türkiye’de Gayrimüslim Cemaatlerin Sorunları ve Vatandaş Olamama Durumu Üzerine* (TESEV, 2004), s. 5.

32 a.g.k.

33 Ermeni toplumunun yitirilmiş mülklerinin listesi, Hrant Dink arşivinden. 1936 Beyannamesi uygulaması altında el konulan Ermeni cemaati vakıflarına ait taşınmazlarının tam listesi için bkz. EK 2.

TUZLA ERMENİ ÇOCUK KAMPI

“Tuzla Ermeni Çocuk Kampı’nın öyküsü, tümüyle yasal yollardan elde edilen bir araziye ve o arazi üzerinde bin bir emekle yaratılan kamp tesislerine ‘kitabına uydurularak’ el konulmasının öyküsüdür.”³⁴

İstanbul Gedikpaşa’daki Ermeni Protestan Kilisesi’nin en alt katında yer alan yetimhane, 1950li yıllarda özellikle Anadolu’dan gelen kimsesiz, yetim veya yoksul Ermeni çocuklarının barınması için kullanılıyordu. Çocuklar, yetimhanede kalıyor, kilisenin yakınında yer alan ve ileriki yıllarda el konulduktan sonra yıkılarak yerine bir otopark yapılan Gedikpaşa İncirdibi Protestan İlkokulu’nda eğitim görüyordu. Çocukların sıcak yaz aylarını geçirecekleri bir mekânın olmaması nedeniyle harekete geçen kilise vakfı yöneticileri, Tuzla’daki boş ve yeşil bir araziye çocuklar için bir yaz kampı inşa etmek amacıyla satın almıştır. 1962 yılında Sait Durmaz isimli bir şahıstan satın alınan arazi, Gedikpaşa Ermeni Kilisesi Vakfı adına tapuda tescil edilmiş, VGM ve Valilikten gerekli onay ve belgelerin de alınmasıyla satın alma işlemi tamamlanmıştır. Yetimhanede kalan 8-12 yaşlarında 30 çocuk üç yaz boyunca bir kalfa önderliğinde çalışarak, arazinin üzerine bir kamp inşa etmişlerdir. “Tuzla Ermeni Çocuk Kampı” olarak bilinen bu kamp, el konulduğu 1983 senesine dek geçen 21 yıl boyunca, kimsesiz, yoksul ve yetim 1,500 Ermeni çocuğa hizmet vermiştir.

Tuzla Kampı’nın el konulma öyküsü, 1979’da başlamıştır. VGM’nin 23 Şubat 1979’da Kartal 3. Asliye Hukuk Mahkemesi’nde açtığı dava 1983’te sonuçlanmış, mahkeme Gedikpaşa Ermeni Protestan Kilisesi Vakfı’nın tapu kaydının iptaline ve kampın eski sahibine iadesine karar vermiştir. Kararı onayan Yargıtay’ın gerekçesi diğer benzer davalardaki ile aynıydı: Tuzla Kampı, Gedikpaşa Ermeni Protestan Kilisesi Vakfı’nın 1936’da beyan etmiş olduğu malların arasında bulunmuyordu, o tarihten itibaren ise vakfın yeni mal edinme hakkı yoktu, dolayısıyla satın alma eylemi hukuk dışıydı.

Dolayısıyla, 1962’de araziye para karşılığı ve yasalara uygun bir şekilde üçüncü kişiden satın alan Kilise Vakfı, araziye aynı kişiye bedelsiz olarak iade etmek zorunda bırakılıyordu. “Böylece Sait Durmaz, 1962 yılında boş olarak sattığı araziye, beş kuruş ödemeden üstünde kurulu kamp tesisleriyle birlikte geri aldı.”³⁵ İlerleyen yıllarda kamp ve arazi birkaç kez el değiştirmiştir. Ancak sahipleri değişse de, kampın kaderi değişmemiş, Ermeni çocukların emeği ile tuğla tuğla inşa edilen kamp bir daha kullanılmamış ve çürümeye bırakılmıştır.

Kampı inşa eden ilk çocuk grubunun arasında olan, senelerce yazlarını orada geçiren, eşiyle orada evlenen, çocuklarını orada büyüten ve eşiyle birlikte kampı uzun süre yöneten Hrant Dink bu el koyma öyküsüne dair sunları söylemiştir:

Sekiz yaşında gittim Tuzla’ya. Tam 20 yıl oraya emek verdim. Eşim Rakel’i orada tanıdım. Birlikte büyüdük. Orada evlendik. Çocuklarımız orada doğdu (...) Ama bir gün elimize bir mahkeme kâğıdı tutuşturdular... ‘Siz Azınlık kurumları yer satın alma hakkına sahip değilsiniz! Biz zamanında size izin verirken yanlış yapmışız. Artık burası eski sahibinin olacak.’ Beş yıl süren direnişimize rağmen yenildik... Ne yapalım ki karşımızda devlet vardı. Şikâyetim var ey insanlık!... Bizi, yarattığımız uygarlığımızdan attılar. Orada yetişmiş bin beş yüz çocuğun alınterinin üstüne oturdular. Bizlerin çocuk emeğini gasp ettiler. Orayı tekrar yoksul çocuklar için bir yetimhane yapsalardı, kimliği ne olursa olsun, yoksul ya da özürlü çocuklar için kamp olarak kullansalardı, hakkımı helal ederdim. Ama bu şekilde emeğimi helal etmiyorum (...)³⁶

Orhan Pamuk, devletin “azınlık vakıflarının mallarına el koyma siyaseti”ni Tuzla Kampı örneği üzerinden şöyle özetlemiştir: “Belli ki, devletimiz, bizim adımıza tamı tamına bizim gibi Türk vatandaşı olan bazılarını ‘ikinci sınıf vatandaş’ ya da ‘muhtemel düşman’ ilan ediyor ve göstere göstere mülklerine, bağlarına, bahçelerine, dükkânlarına, evlerine ve kiliselerine el koyuyor. Bunun arkasında Türkleştirme denilen bir siyaset yatıyor. Bu siyaset adına eskiden gururla, bağırıp ilan edilerek yapılan şeylerden bugün devletin kendisi bile çok fazla şeref duyamadığı için her şey saman altından su yürütmek havasıyla, sessizce yapılıyor.”³⁷

34 İnsan Hakları Derneği, *Tuzla Ermeni Çocuk Kampı: Bir El Koyma Öyküsü* (2000), s.7.

35 a.g.k., s. 46.

36 a.g.k., ss. 55-56.

37 a.g.k., ss. 5-6.

Bugüne dek el konulmuş olan taşınmazların tam sayısı bilinmemektedir. Gayrimüslim cemaatler, basın ve devlet konuyla ilgili çelişkili verileri sürmektedir. Örneğin, İstanbul Rum Patrikhanesi yetkilileri el konulan taşınmazların sayısının 1000'e yakın olduğunu belirtirken, basında yer alan bir habere göre, 2002 itibarıyla Rum vakıflarına ait 100'ün üzerinde, Ermeni vakıflarına ait ise 40'a yakın taşınmaza el konulmuştur.³⁸ Aynı habere göre, Türkiye'de 77 Rum, 52 Ermeni, 19 Musevi, 10 Süryani, bir Bulgar, iki Gürcü, üç Keldani ve bir esnafa ait olmak üzere toplam 165 Gayrimüslim vakfı bulunmaktadır.

E. MAZBUT VAKIF UYGULAMASI

Daha önce belirtildiği gibi, 1935 Vakıflar Kanunu'nun cemaat vakıflarını 'mülhak vakıf' statüsüne alması, bu vakıfların mazbutaya alınmasına ve böylece taşınmazlarına el konmasına yasal dayanak sağlamıştır. Gayrimüslim cemaatlerin arasında mazbut vakıf uygulamasından en fazla zarar gören, Rum Ortodoks cemaati olmuştur. Ekim 2007 itibarıyla, bu cemaate ait 24 adet vakıf mazbutaya alınmış,³⁹ tapuda bu vakıflar adına kayıtlı olan yüzlerce gayrimenkule el konulmuştur. İstanbul Rum Patrikhanesi'nden Metropolit Meliton'dan alınan bilgilere göre, el konulan taşınmazların sayısı 990'dır.⁴⁰ Mazbutaya alınan bu vakıfların taşınmazlarının yanı sıra yönetimleri de VGM'nin kontrolüne geçmiştir.

Mazbut vakıf uygulaması, hükümetin cemaat vakıflarının mülkiyet haklarına dönük bazı olumlu düzenlemeler yaptığı AB sürecinde dahi devam etmektedir. Bunun son örneklerinden birisi, 1991'de mazbutaya alınmış olan Edirnekapı'daki Rum Ortodoks cemaatine ait Aya Yorgi Rum Kilisesi ve Edirnekapı Rum Karma İlkokulu Vakfı'na ait ilkokul binasına 2007'de el konulmasıdır. Vakıf, kilisede ayin yapılmadığı ve cemaati kalmadığı, ilkokulda ise öğrenci kalmadığı gerekçesiyle 1991'de VGM tarafından mazbutaya alınmıştır. Oysa Patrikhane yetkililerine göre, o tarihte kilisenin 50'ye yakın cemaati bulunmaktaydı. VGM Mayıs 2007'de, kiliseyle aynı bahçede bulunan ilkokula ait binayı, üçüncü bir şahsa kıraathane ve bilardo salonu olarak kullanılmasını amacıyla kiralamıştır. 21 Mayıs 2007 tarihli bir mektupta konuyu İstanbul Valiliği'nin bilgisine sunan Patrikhane yetkilileri, maruz bırakıldıkları hukuk dışı uygulamayı şu şekilde ifade etmiştir: "Aya Yorgi Kilisesinin tarihi yaklaşık 200 yıllıktır... Edirnekapı surlarının ve Kariye Müzesinin hemen yanında bulunan bu bölge uzun zaman içinde ciddi bir turizm bölgesi olacaktır. 2010 yılı Avrupa'nın Kültür başkenti olacak kentimizde bir an önce yardıma muhtaç olan bu tarihi dokuların onarılması ve amaçlarına uygun olarak kullanılması esas iken, idarenin bu tasarrufu hakkaniyete, hukuk kurallarına, uluslararası sözleşmelere aykırı davranmaktadır."⁴¹

BÜYÜKADA YETİMhanESİ

İstanbul Rum Patrikhanesi'ne ait olan Büyükada'daki yetimhane binasına el konuluş hikâyesi, devletin Gayrimüslim vatandaşlarına yönelik mülkiyet politikalarının hukuk dışına ne derece savrulabildiğinin ve ne kadar ayrımcı olabildiğinin örneklerinden birisidir.

Binanın üzerinde inşa edildiği topraklar, Patrikhane tarafından Ocak 1902 senesinde satın alınmıştır.⁴² Büyükada'daki en yüksek tepenin üzerinde yer alan 23,255 metre karelik arazinin içerisinde beş katlı bir ana bina ile iki katlı bir yan bina yer almaktadır. Patrikhane, 1903 senesinde binayı kullanma hakkını cemaate ait Büyükada Rum Erkek Yetimhanesi Vakfı'na devretmiştir. 1935 tarihli Vakıflar Kanunu, yetimhanenin tüzel kişiliğini resmen tanımıştır. Vakıf, yetimhane binası olarak kullandığı taşınmazı 1936'da VGM'ye beyan etmiştir. Yetimhane, Kıbrıs krizinin yaşandığı 1964 senesinde, 'güvenlik' nedeniyle devlet tarafından boşaltılmıştır. Avrupa'nın en büyük, dünyanın ise ikinci en büyük ahşap binası olan ve birinci derece tarihi eser statüsünde olan yetimhane binası, bu tarihten sonra kaderine terk edilmiş, çürümeye bırakılmıştır. VGM, 1995'de vakıf yönetimini görevden almış, vakfı mazbutaya alarak yönetimine ve mallarına el koymuştur. Vakfın Nisan 1997'de yürütmenin durdurulması ve kararın iptali amacıyla idare mahkemesinde açtığı dava sonuç vermemiş, Yargıtay alt mahkemenin kararını Kasım 2003'te onaylamıştır.

38 Mehmet Zarif, "Cemaat Mülkleri 66 Yıl Sonra İade Ediliyor", *Bianet*, 3 Ağustos 2002.

39 Mazbut vakıflar arasına alınan Rum Ortodoks kiliseleri ve manastırlarının listesi, İstanbul Rum Patrikhanesi'nden e-posta yoluyla alınan bilgi, 2 Mart 2009. Mazbutaya alınan Rum Ortodoks cemaatine ait vakıfların tam listesi için bkz. EK 1.

40 Rum Cemaati vakıflarının tapusu olmasına rağmen ellerinden alınan gayrimenkullerinin listesi, Metropolit Meliton'dan (İstanbul Rum Patrikhanesi) e-posta yoluyla alınan bilgi, 26 Ekim 2007. Bu gayrimenkullerinin dökümü için bkz. EK 2.

41 İstanbul Rum Patrikhanesi'nin İstanbul Vali Yardımcısı Fikret Kasapoğlu'na gönderdiği 21 Mayıs 2007 tarihli mektup (bir kopyası yazarların kayıtlarında mevcuttur).

42 Yetimhane binasına dair bu bölümde yer alan bilgiler, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) ilgili kararından alınmıştır. Bkz. AİHM (2008), *Fener Rum Patrikliği (Ekümenik Patriklik) Türkiye'ye Karşı*. No: 14340/05, 8 Temmuz.

Bu arada, VGM'nin yetimhane binasını Patrikhane üzerinde gösteren tapu tescil kaydının iptali için 16 Mart 1999'da açtığı dava lehine sonuçlanmış, idare mahkemesi Aralık 2002 tarihli kararında binanın VGM adına tapuda kaydedilmesine hüküm getirmiştir. Kararın gerekçelerinden birisi, Patrikhane'nin uluslararası çapta tarihi değeri olan binayı bakımsız bırakmış olmasıdır. Oysa binayı çürümeye bırakan, bina üzerindeki mülkiyet ve tasarruf hakkı VGM tarafından hiçe sayılan Patrikhane değil, binayı boşalttırdıktan sonra sahipsiz bırakan, onarmayan ve onarılmasına izin vermeyen devletin kendisi olmuştur. Karar Eylül 2003'te üst mahkeme tarafından usulen bozulsa da, idare mahkemesi Şubat 2004 tarihli ikinci kararında bir kez daha tapu kaydının iptaline hüküm vermiştir. Kararı onayan Yargıtay, bu kararıyla 1936 Beyanamesi'nin hukuki yorumu açısından bir ilke imza atmıştır. Özellikle Ermeni cemaat vakıflarına ait mülklere el konulmasını 1936'de beyan edilmemiş olmalarıyla gerekçelendirerek onaylamış olan Yargıtay, 1936'da beyan edilmiş olan bir mülk söz konusu olduğunda ise, son derece yaratıcı bir çözüm geliştirmiştir. Yargıtay, taşınmazı 1936'da beyan eden Patrikhane değil Yetimhane Vakfı olduğu gerekçesiyle Patrikhane'nin taşınmaz üzerinde hakkı olmadığına karar vermiştir.

Ancak, ulusal yargının geliştirdiği bu yaratıcı 'hukuki yorum' Strasbourg'dan geri dönmüştür. Patrikhane'nin 19 Nisan 2005'te açtığı davayı 8 Temmuz 2008'de karara bağlayan AİHM, Türkiye'nin yetimhane binasına el koyarak Patrikhane'nin mülkiyet hakkını ihlal ettiğine hüküm getirmiştir.⁴³ AİHM'in gerekçeli kararı, yapılan uygulamanın ne derece gayri hukuki olduğunu ortaya koymuştur. Taşınmaz ile üzerinde olduğu arazinin Patrikhane tarafından satın alındığı üzerinde anlaşmazlık bulunmadığını belirten AİHM, Patrikhane taşınmazı cemaate ait bir vakfa özel bir amaç için kullanılmak üzere tahsis etmiş olsa da, her zaman taşınmazın yasal sahibi olarak kabul edildiğine dikkat çekmiştir. Üstelik, yetimhane binasının boşaltıldığı 1964 senesi ile vakfın mazbutaya alındığı 1997 senesi arasında geçen 33 sene boyunca, Patrikhane'nin taşınmazın ve arazinin yasal sahibi olduğuna dair bir itirazda bulunulmamıştır. Kaldı ki, 1903'ten itibaren taşınmazı kullanma hakkı edinen Yetimhane Vakfı, binanın kendisine ait olduğunu hiçbir zaman öne sürmemiştir. Böyle bir iddiada 'vakıf adına' ve 1936 Beyanamesi'ni öne sürerek bulunan ise VGM – yani devlet– olmuştur.

Böylece AİHM, bu kısa gerekçeli kararıyla, Türkiye Devleti'nin Gayrimüslim vakıflara ait mallara el koyabilmek için hukuku tahrifte ne derece ileri gidebildiğini ve bunun kimi zaman ne derece acemice yapabildiğini gözler önüne sermiştir.

Sorunlarını diğer Gayrimüslim cemaatlere oranla kamusal alanda daha nadiren dile getirirler de, Musevi cemaati de mazbut vakıf uygulamasından zarar görmüştür. Musevi Hahambaşılığı Hukuk Müşavirliği'nden alınan bilgilere göre, bugüne dek Musevi cemaatine ait 24 vakıf, "hayri ve fiili kıymeti kalmadığından" mazbutaya alınmıştır.⁴⁴ Bunlardan 12'sinin mazbutaya alınış tarih ve karar sayıları bilinmekteyken, 12'sine ait bu kayıtlar mevcut değildir. Mazbutaya alınış kayıtları bulunan Musevi vakıflardan ilki 1974, sonuncusu ise 1995 yılında mazbutaya alınmıştır.

F. GAYRİMÜSLİMLERE YÖNELİK DİĞER AYRIMCI YASA VE UYGULAMALAR

Lozan'ın imzalanmasından bu yana geçen yaklaşık 86 sene boyunca Gayrimüslimlere tanınmış olan hakların sistematik olarak ihlal edilmesi sadece Vakıflar Kanunu ile vakıfların mülkiyet ve yönetim haklarının hiçe sayılmasıyla değil, özellikle 1960'lardan bu yana izlenen bir dizi politika sayesinde olmuştur. Türkiye, Yunanistan ile arasında Kıbrıs üzerinden çıkan diplomatik krizin bedelini kendi Rum vatandaşlarına son derece ağır bir şekilde ödetmiştir. Türkiye'deki Rum Ortodoks kiliselerinde görev yapacak din görevlileri yetiştiren okullar kapatılarak Rumların kendilerine din hizmeti verecek ruhban sınıfı yetiştirmesi yasaklanmıştır. Türkiye'de hizmet veren din görevlilerinde vatandaş olma koşulu aranmasıyla da yurt dışından din görevlisi getirilmesinin önü alınmıştır. Böylece Türkiye'nin Gayrimüslim vatandaşlarına hem Lozan hem de Anayasa altında tanıdığı din özgürlüğünün içi büyük ölçüde boşaltılmıştır. Gayrimüslimlerin Türkiye'deki varlıklarını sürdürmelerini güçleştiren uygulamalar bunlarla sınırlı kalmamıştır. Ermeni ve Rum okullarında Ermeni/Rum müdürlere bağlı olmayan ve "Türk asıllı olması" zorunlu olan müdür başyardımcısı uygulaması, 1934 Batı Trakya Olayları, 1942 Varlık Vergisi, 6-7 Eylül 1955 olayları, 1964'te Yunanistan pasaportu taşıyan Rum vatandaşların sınır dışı edilmesi...⁴⁵

43 a.g.k.

44 Mazbutaya alınan Musevi Sinagog vakıflarının listesi, İstanbul Musevi Hahambaşılığı'ndan e-posta yoluyla alınan bilgi, 11 Şubat 2008. Bu vakıfların tam listesi için bkz. EK 1.

45 Bu ayrımcı yasa ve uygulamalar, baskı politikaları ve dışlayıcı toplumsal olaylara bu raporun kapsamı içerisinde yer verilmeyecek olmakla birlikte, bunlarla ilgili kapsamlı bir literatür bulunmaktadır. Örneğin bkz., 1934 Trakya Olayları için, Rifat Bali, *Devletin Yahudileri ve 'Öteki' Yahudi* (İletişim, 2004); 1942

Ayrıca, Lozan'da yer alan ve Yunanistan ile Türkiye devletlerinin sırasıyla Müslüman ve Gayrimüslim azınlıklarını korumak için 'paralel yükümlülük' altında oldukları ilkesi de, daha sonraları düzeltilmesine yanaşılmayan yanlış bir resmi yoruma tabi olmuştur. Örneğin, 1980 sonrası dönemde çıkartılan bir kararname uyarınca, Ortodoks Rum dinine mensup ve Türkiye vatandaşı olan gerçek kişilerin bile, Yunan vatandaşı olmamalarına rağmen, miras hakları 'mütekabiliyet ilkesi' ileri sürülerek bir süre fiilen sınırlandırılmıştır.⁴⁶ Böylece, 1964'te Yunan pasaportu taşıyan kişiler için başlatılmış olan uygulamalar, 1980'den sonra Türkiye vatandaşı Rumları da içerecek şekilde genişletilmiştir. 1989'da Turgut Özal döneminde bu yanlış uygulamadan dönülmüş olmasına rağmen, cemaat vakıfları söz konusu olduğunda değişen bir şey olmamıştır. Raporun ileriki bölümlerinde ayrıntılı olarak ele alınacak olan yeni Vakıflar Kanunu'nda dahi, Türkiye'nin yabancı devletlerin vatandaşlarına uygulaması gereken mütekabiliyet ilkesini kendi vatandaşlarına da uygulamasına yol açabilecek bir ifade yer almaktadır.

Sonuç olarak, 1930lardan itibaren bir dizi yasa, yönetmelik ve politikayla Gayrimüslim vatandaşların Lozan'da edindikleri hakların birçoğu zamanla ellerinden alınmış, anlamsız hale getirilmiştir. Üstelik, Gayrimüslimler için bir nevi ayrıcalıklı bir yasal rejim yaratılmış olması, toplumsal bilinçaltında onlara karşı var olagelmiş önyargıları körüklemiş, meşrulaştırmıştır. Böylece, toplumun genelinde, 'azınlık' olmanın ideal ve arzulan bir yasal statü değil, korkulan ve istenilmeyen bir ikinci sınıf vatandaşlık yaftası olduğu anlayışı yerleşmiştir.⁴⁷ Türkiye'nin Gayrimüslim vatandaşları sahip oldukları azınlık haklarından hiç bir zaman tam olarak yararlanamadıkları gibi, üzerlerine yapışan 'azınlık' etiketi nedeniyle yasal ve toplumsal ayrımcılıkta bir hedef tahtası haline gelmişlerdir.⁴⁸

GÖKÇEADA (İmroz) VE BOZCAADA (Tenedos)

Türkiye'de Gayrimüslim vatandaşlara yönelik hak ihlalleri açısından Gökçeada (İmroz) ve Bozcaada'da (Tenedos) yaşananlar ayrı bir yer tutar. Öncesinde Bizans İmparatorluğu'na bağlı olan ve 1455/56'dan itibaren Osmanlı yönetimine geçen bu iki ada, o tarihten bu yana Osmanlı ve daha sonra Türkiye sınırları içerisinde yer almıştır. Öte yandan, Yunanistan ile Türkiye arasında 1923'te gerçekleştirilen nüfus mübadelesinin dışında tutulan iki ada, aynı tarihte imzalanan Lozan Antlaşması ile özel bir statüye kavuşmuştur.

Madde 14:

Türk egemenliği altında kalan İmroz Adasıyla Bozcaada, yerel [mahalli] yönetim ile can ve mal güvenliği bakımından, Müslüman olmayan yerli halka gerekli bütün güvenceyi sağlayan, yerel unsurlardan kurulu bir özel yönetim örgütünden yararlanacaktır. Bu adalarda düzenin korunması yukarıda öngörülen yerel yönetim örgütünün aracılığıyla yerli halktan seçilmiş ve bu örgütün emrinde bulunan bir polis kuvvetince sağlanacaktır. Rum ve Türk halklarının mübadelesine ilişkin olarak Türkiye ile Yunanistan arasında kararlaştırılmış ya da kararlaştırılacak olan hükümler, İmroz ve Bozcaada adaları halkına uygulanmayacaktır.

Ancak, Türkiye Lozan'ın 14. Maddesi'ni hiçbir zaman uygulamamış, özel idari yönetimin kurulmasını sağlamamış, adalarda yaşayan Gayrimüslimlerin mülkiyet haklarını ve can güvenliklerini korumamış, aksine, Gayrimüslim nüfusun adaları terk etmesi ve adaların Türkleşmesi amacıyla ayrımcı ve baskıcı politikalar uygulamıştır.

Lozan'ın 14. Maddesi'ni uygulama amacıyla 26 Haziran 1927'de kabul edilen bir yasa, iki adanın yönetimi için yarı-özerk bir idari yapı öngörmüştür.⁴⁹ Adaların yerli halk arasından seçimle göreve gelecek on kişiden oluşan bir nahiye meclisi tarafından yönetilmesi ve adada görev yapan devlet memurları ile kolluk kuvvetlerinin de halk arasından seçilmesi karara bağlanmıştır.⁵⁰ Öte yandan, yasanın 14. maddesi, adalarda ülkenin gerisiyle aynı eğitim sisteminin geçerli olmasını öngörmüş, böylece ada okullarında Rumca eğitim verilmesini yasaklamıştır.

Varlık Vergisi için Ayhan Aktar, *Varlık Vergisi ve "Türkleştirme" Politikaları* (İletişim, 2000). Rifat Bali, *Bir Türkleştirme Serüveni: 1923-1945* (İletişim, 2005). 6-7 Eylül 1955 olayları için, Dilek Güven, *Cumhuriyet Dönemi Azınlık Stratejileri ve Politikaları Bağlamında 6-7 Eylül Olayları* (İletişim, 2006); Ali Tuna Kuyucu, "Ethno-religious 'Unmixing' of 'Turkey': 6-7 September as a Case in Turkish Nationalism", *Nations and Nationalism*, 11(3), (2005), ss. 361-380. 1964 yılında Yunanistan pasaportu taşıyan Rum vatandaşların sınır dışı edilmesi konusunda, Hülya Demir ve Rıdvan Aktar, *İstanbul'un Son Sürgünleri* (İletişim, 2004). Gayrimüslimlerin Türkiye'den doğrudan veya dolaylı olarak uzaklaştırılmalarını amaçlayan bu yasa, politika ve toplumsal olaylar sonucunda Gayrimüslimlerin ekonomik varlıklarının Müslümanlara geçişi konusunda, Ayhan Aktar, *Türk Milliyetçiliği, Gayrimüslimler ve Ekonomik Dönüşüm* (İletişim, 2006).

46 Oysa, daha önce belirttiği gibi, Lozan'ın 45. Maddesi'nde söz konusu olan 'mütekabiliyet' değil, 'paralel yükümlülük' ilkesidir.

47 Baskın Oran'a göre, bu önyargının kaynağı aslında Osmanlı İmparatorluğu tarafından 1454'te oluşturulan 'millet' sistemidir. Oran, *Türkiye'de Azınlıklar...*, ss. 48-49.

48 Gayrimüslimlerin Lozan Antlaşması yoluyla edindikleri 'azınlık' statüsü karşılığında ikinci sınıf vatandaşlığa razı bırakılmaları konusunda bkz., Dilek Kurban, "Unravelling a Trade-off: Reconciling Minority Rights and Full Citizenship in Turkey," *European Yearbook of Minority Issues*, 4, 2004/5 (2006), ss. 341-371.

49 Mahalli İdareler Kanunu, No. 1151, 26 Haziran 1927.

50 Elif Müyesser Babül, *Belonging to Imbros: Citizenship and Sovereignty in the Turkish Republic*, yüksek lisans tezi, Boğaziçi Üniversitesi (2003), s. 33. Bu konuda ayrıca bkz., Alexis Alexandris, "Imbros and Tenedos: A Study of Turkish Attitudes Toward Two Ethnic Greek Island Communities Since 1923," *Journal of the Hellenic Diaspora*, ss. 5-31.

Kanunun adalarda yarı-özerk idari bir yapı kurulmasına dair maddeleri hiçbir zaman uygulanmamıştır.⁵¹ Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu 1950li yıllarda adalardaki eğitim kurumları Lozan'da öngörüldüğü üzere yarı-özerk bir statüye yeniden kavuşturulmuş olmasına rağmen, Kıbrıs krizinin yaşandığı 1964 senesinde yasanın 14. Maddesi yeniden uygulanmaya başlamış ve Rumca eğitim veren okullar kapatılmıştır.⁵² Böylece, Lozan Antlaşması'nın 14. Maddesi ihlal edilmiştir.

Türkleştirmeye dayalı nüfus ve iskân politikaları daha ziyade *İmroz*'u hedef almış, devlet 1946'dan itibaren bu adanın nüfusunun Türkleştirilmesi için büyük gayret sarf etmiştir. Karadeniz Bölgesi'nden getirilen yaklaşık on hane, adaya devletçe yerleştirilen ilk Müslüman grup olmuştur. 1973'te Trabzon'dan, 1984'te Muğla, Isparta ve Burdur'dan, 2000'de ise Çanakkale ve Biga'dan köyler bütün olarak *İmroz*'a yerleştirilmiş,⁵³ ayrıca adaya gönüllü yerleşimci çekmek amacıyla tarımda aynı yardım ve özel kredi olanakları gibi teşvikler sağlanmıştır.⁵⁴ İskân ve nüfus politikaları kısa sürede meyve vermiş, Gayrimüslimlerin ada nüfusuna oranında büyük bir düşüş meydana gelmiştir.⁵⁵ 1950 senesinde adada 6,125 Rum'a karşılık 200 Türk yaşarken, 1970'de bu oran 2,576 Rum'a karşı 4,029 olmuş, 1985'te denge 472'ye 7,138 iken, nihayet 2000 senesinde 300 Rum'a karşılık 7,200 Türk olmuştur.⁵⁶

Görüldüğü üzere, düşen sadece Rumların Türklere, daha doğrusu Gayrimüslimlerin Müslümanlara oranı değil, aynı zamanda adada yaşayan Rumların sayısıdır da. Bu düşüşte, özellikle 1960 askeri darbesinden sonra izlenen ve 1974'te Kıbrıs'a yapılan harekât ile büyük bir ivme kazanan Rumlara dönük hak ihlalleri, baskı politikaları ve ayrımcılık da etkili olmuştur. 1964'te Rumlara ait en verimli topraklar kamulaştırılarak üzerlerinde bir askeri üs ile havaalanı inşa edilmiş; çevrenin korunması gerekçe gösterilerek balıkçılık, kamu sağlığı gerekçe gösterilerek ise et ihracı yasaklanmış; böylece tarım, hayvancılık ve balıkçılık ile geçinen ada halkı göç etmek zorunda bırakılmıştır.⁵⁷ 1965'te adada açık bir cezaevi kurularak cinayet, hırsızlık ve tecavüz gibi adli suçlardan hükümlü kişilerin adada serbestçe dolaşmaları sağlanmış, ada halkı bu kişilerin işledikleri suçlar karşısında korumasız bırakılmış, kendilerini güvende hissetmeyen birçok adalı Rum göç etmek zorunda bırakılmıştır.⁵⁸ 29 Temmuz 1970 tarihli bir kararname ile adanın ismi "Gökçeada" olarak değiştirilmiş, adadaki Rumca köy ve yer isimleri de Türkleştirilmiştir.⁵⁹ Yunanistan'ın Kıbrıs'ta gerçekleştirdiği askeri darbeye yanıt olarak Türkiye'nin adaya çıkarma yaptığı 1974 senesi ise, *İmroz*'daki Rum nüfus açısından bir dönüm noktası olmuş, hükümetin adada aldığı 'güvenlik tedbirleri' ile adalı Rumlara yönelik saldırılar sonucunda Rumların büyük çoğunluğu adayı terk etmiştir.⁶⁰

Bütün bu baskıcı ve ayrımcı politikaların sonucu olarak, *İmroz*'da Rum nüfus neredeyse yok olmuştur. Adadaki açık hava cezaevi 1991'de kapatıldıysa da, bu tarihte Rumların büyük çoğunluğu adayı terk etmiş bulunuyordu.⁶¹ 1993'te *İmroz*'a gitmek isteyenlerden istenen özel vize uygulamasına son verilmiş, adada turizmin gelişmesi için kamu kaynakları tahsis edilmeye başlanmıştır.⁶²

Yeni vakıf kurulması konusunda 1926'dan 1967'ye kadar yaşanan tereddüt dönemi sırasında, Medeni Kanun'un 'tesis' başlığı altında düzenlediği kurallardan yararlananlar oldukça az olmuştur. 1967'de Medeni Kanun'da yapılan değişikliklerle birlikte 'vakıf' teriminin iade edilmesi ile bir 'vakıf furyası' başlamıştır.⁶³ Bunda, derneklerin taşınmaz edinme ehliyetinin sınırlandığı bu yıllarda vakıflar için benzer bir sınırlama getirilmemiş olması ve yeterlik şartı konusunda başlangıçta duyarlılık gösterilmemiş olması da etkili olmuştur.

51 a.g.k., s. 34.

52 Andreas Gross, *Gökçeada (İmbros) and Bozcaada (Tenedos): preserving the bicultural character of the two Turkish islands as a model for co-operation between Turkey and Greece in the interest of the people concerned*, Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Hukuk İşleri ve İnsan Hakları Komitesi, 28 Haziran 2008, para. 14-15.

53 Babül, *Belonging to İmbros...*, s. 35.

54 a.g.k., s. 36.

55 a.g.k., ss. 34-35.

56 a.g.k., s. 38.

57 Gross, *Gökçeada (İmbros)...*, para. 15.

58 a.g.k.

59 Babül, *Belonging to İmbros...*, s. 35.

60 a.g.k., ss. 36-37.

61 Gross, *Gökçeada (İmbros)...*, para. 24.

62 a.g.k., para. 28.

63 Türk Kanunu Medenisinin Birinci Kitabının İkinci Babı Üçüncü Faslına Değiştirilmesi, Bu Kanuna Bazı Madde Ve Fıkralar Eklenmesi, Bazı Vakıfların Vergi Muafiyetinden Faydalandırılması Hakkında Kanun (Vakıflar Kanunu), No: 903, 13 Temmuz 1967, Resmi Gazete No: 12655, 24 Eylül 1967.

MÜSLÜMAN VAKIFLAR

Müslüman vakıflar bu raporun kapsamı içerisinde yer almamakla birlikte, onların da benzer bir mülkiyet sorunu yaşamış olduğunu belirtmekte fayda var. Müslümanlar tarafından kurulan vakıfların malvarlığının bir bölümü, 'tasnif harici' bırakılan camilerde olduğu gibi, doğrudan doğruya veya bir kamu makamı veya tüzel kişiliği adına tescil edilmesinin ardından özel mülkiyete aktarılmıştır. Hazine'ye, belediyelere veya Özel İdare adına tescil edilmiş olan tarihi veya mimari kıymeti haiz ve vakıf kökenli eski eserlerin mülkiyetinin yeniden VGM'ye aktarılması, 1957 tarihli kanunla sağlanmıştır.⁶⁴ Müslüman vakıflar çeşitli dönemlerde siyasi baskılara da maruz kalmıştır. Özellikle 28 Şubat 1997'de askerinin sivil siyasete Milli Güvenlik Kurulu (MGK) üzerinden müdahale etmesiyle başlayan süreçte, bu vakıfların anayasa ve yasalardan doğan örgütlenme hakları ihlal edilmiştir. '28 Şubat süreci' olarak bilinen bu dönemde, 'gerici' oldukları şüphesi ile birçok yeni Müslüman vakıf hakkında dağıtma veya yönetici azli davası açılmıştır. Örgütlenme hürriyetinin özüne dokunmayacak şekilde ve ancak kanunlara veya Anayasa'ya uygun düzenlenmesi gereken bu davaların açılabilmesi için dayatılmış bir tebliğ ile düzenleme yapılmıştır.

Müslüman vakıfların el konulan ve tarihi eser niteliğinde olan malları VGM koruması altına alınırken, Gayrimüslimlere ait tarihi binalar için benzer bir hassasiyet gösterilmemiştir. 1923 Nüfus Mübadelesi'ne tabi tutulan Hıristiyanların geride bıraktığı tarihi değeri haiz binaların korunması sağlanmamış, bu cemaatlere ait ibadet yerleri, okullar ve diğer tarihi binalar harap olmuştur. Sümela Manastırı gibi turistik önemini koruyan kimi yapıların idaresi ise, Medeni Kanun'un geniş yorumlanmasıyla VGM'ye geçmiştir.

SACRÉ CŒUR KİLİSESİ: BİR MÜLKİYET HAKKI GASPININ ÖYKÜSÜ

Gayrimüslim cemaatlerin mülkiyet hakları söz konusu olduğunda, bütün cemaatlere yönelik benzer devlet politikalarından söz etmek mümkün olmamaktadır. Tersine, Ermeni, Rum, Yahudi, Katolik, Süryani cemaatlerine ait vakıfların birbirlerinden oldukça ayrışan hikâyeleri bulunmaktadır. Bunun en temel nedenlerinden birisi, Lozan Antlaşması'yla tüm Gayrimüslim cemaatlere aynı azınlık haklarının tanınmış olmasına rağmen, devletin antlaşmanın kapsamını Ermeni, Rum ve Yahudi cemaatleriyle sınırlamış olmasıdır. Bir diğer neden ise, Osmanlı döneminde vatandaş olmayan Gayrimüslimler tarafından kurulmuş olan yabancı vakıfların ikamet ve adli selahiyet haklarını tanıyan antlaşmaların daha sonra Cumhuriyet yönetiminin hiçe sayılarak ihlal edilmesidir.

Lozan'ın kapsamı dışında bırakılan Süryani Katolikler ile vatandaş olmayan Gayrimüslimler tarafından kurulmuş olan Cizvit (*Jesuite*) Katolik cemaati, aynı kilise üzerinden benzer mülkiyet hakkı gaspına uğramıştır. Bu kilise, önceleri Osmanlı vatandaşı olmayan Cizvit Katoliklerce özel şahıslardan satın alınan, 1963'te tapu kaydının iptal edilmesiyle el konulan, 1998'de Türkiye vatandaşı olan Süryani Katolik Cemaati'ne ait bir vakıf tarafından 99 yıllığına Hazine'den kiralanmış, ancak 2003'te Yargıtay kararıyla ikinci kez el konulan Sacré Cœur Kilisesi'dir. Gümüşsuyu'nda bulunan Alman Konsolosluğu'nun hemen arkasında yer alan kilise, halen AİHM'ye intikal etmiş olan bir dava konusudur.

KİLİSENİN CİZVİT KATOLİK CEMAATİ'NİN ELİNDEN ALINIŞI

Osmanlı İmparatorluğu'nun Katolik Tarikatı'na tanımış olduğu dinî müessese kurma hakkına dayanarak kurulmuş olan dinî ve hayri kurumlar, yabancı kurum olarak telakki edilirdi. Lozan Antlaşması'nda bu kurumlar için açık bir düzenleme getirilmemekle birlikte, İkamet ve Adli Salahiyet Sözleşmesiyle bu kurumların da müktesep statüsünün tanınacağı kabul edilmiştir. 1934 tarihli Tapu Kanunu'yla bir nevi kanuni tahvil uygulanarak Katolik Cemaati'ne ait kurumlara da cemaat vakfı statüsü verilmiştir. Öte yandan, bu kurumların tüzel kişiliği haiz olma bakımından - açıkça söylenmemekle birlikte - cemaat vakıflarına eş oldukları kabul edilmiş olsa da, mütekelilik şartına bağlı olup olmadıkları açıkta bırakılmıştır. Ne var ki, 1970'li yıllardan itibaren kapsamı giderek genişleyen bir uygulamayla Cizvit Tarikatı gibi Katolik tarikatların kurmuş olduğu ve vakıf türünden tüzel kişiliği haiz olması gereken kuruluşlara ait mallara, bu kurumların tüzel kişiliği bulunmadığı gerekçesiyle el konulmuştur.

Sacr  C ur Kilisesi'nin üzerinde bulunduğu arazi, Osmanlı döneminde Osmanlı tebaası olan Brodi Aynacıoğlu ile Haralonbos Efendiler tarafından Fransız vatandaşı olan Jean Etienne d'Autume'e satılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Fransız Cizvitleri tarafından satın alınarak Katolik Kilisesi'ne tahsis edilen arsa, Osmanlı döneminde hükmi şahısların gayrimenkul sahibi olmasının mümkün olmaması nedeniyle Ayazpaşı Cizvit Rahipleri Müessesesi tarafından muvazaalı olarak (*nam-ı müstear*) Jean Etienne d'Autume adına tescil edilmiştir. Müessese'nin daha sonra gayrimenkulün kendi ismine tahsis ve tescili için açtığı dava, mülkün 1953 tarihinde müessese adına tescil edilmesi ile sonuçlanmıştır.⁶⁵ Rahipler, satın aldıkları arsa üzerinde mevzuata uygun olarak bir Katolik kilisesi inşa etmiştir.

Arsanın Cizvit Rahipleri Müessesi adına tescil edilmesi işlemi hiçbir şekilde usulsüz olmayıp 1934 tarihli Tapu Kanunu'na dayanmaktadır. Gayrimenkulün satın alındığı dönemde y r rlukte olan mevzuata göre *nam-ı müstear* olarak tescili zarureti vardı. Ancak, Lozan'dan sonra bu gibi Katolik müesseseleri de kanuni bir tahvil sonucunda cemaat vakıflarıyla aynı konuma getirildiği ve vakıf tüzel kişiliği tanındığı için Tapu Kanunu'nun 3. Maddesi gereğince 1953 yılında mahkeme kararıyla bu tescil sağlanmıştı. Tapu Kanunu sadece Rum ve Ermeni Cemaatleri vakıflarına değil, Türkiye vatandaşı olmayan bir rahipler topluluğu tarafından kurulmuş olsa bile Türkiye vatandaşı olan Ermeni, Süryani ve Keldanilere de dinî veya hayri hizmet veren kurumlara da kanuni tahvil yoluyla tüzel kişilik tanımıştır. Dolayısıyla, Cizvit Rahipler Müessesesi'nin tüzel kişiliği doğrudan doğruya Tapu Kanunu'na, bu kanun gereğince gerçekleşen kanuni tahvile ve bu kanundan da önce imzalanan Lozan Antlaşması'na dayanmaktadır.

Ancak, tescilin Tapu Kanunu'nun hükümlerince gerçekleştirilmiş yasal bir işlem olması, Hazine'nin mülke el koymak için harekete geçmesini engelleyememiştir. I işleri Bakanlığı Emniyet Umum Müdürlüğü, 1960 tarihli yazısında, Cizvit Tarikati'nin Türkiye'de hükmi şahsiyeti bulunmadığını ve başlangıçta yapılan tescil işleminin Jean Etienne d'Autume namına muvazaalı yapıldığını, bu durumda arsa ve gayrimenkulün sahihsiz olduğunu ileri sürerek, mülkün Hazine adına kayıt ve tescilini talep etmiştir.⁶⁶ Böylece, Lozan Antlaşması ve bu antlaşmaya bağlı olarak yapılan İkamet ve Adli Salahiyet Sözleşmesi nazara alınmayarak, Türkiye'de tarikatların tüzel kişiliği olmadığı ileri s r lm ştir. VGM, bu görüşü ileri sürerek Taksim'deki kilisenin tapudaki mülkiyet kaydının geçersiz olduğunu savunmuş, kaydın Hazine adına düzeltilmesi için açtığı davayı kazanmıştır.

Gıyapta alınan bir kararla dosyaya bir kayyım (vekil) tayin edilmiş, davalı kayyımının da gıyabında işlemler sürdürülmüş, daha sonra kayyımın talebi kabul edilerek, 15 Temmuz 1963'te mülkün Hazine adına tesciline karar verilmiştir. 25 Aralık 1963'te, vekil Edip G kseki'nin gıyabında Cizvit Rahipleri Müessesesi namına mevcut tapu kayıtlarının terkin ve iptaline, mülkün davacı Hazine namına kayıt ve tesciline hükmedilmiştir.

Oysa, 7044 sayılı kanun gereğince, bu taşınmazın mülkiyetinin VGM'ye intikal etmesine imkân bulunmamaktadır. Zira bu kanun, vakıf menşeli tarihi eserlerin vakfın elinden çıkması durumunda geçerlidir. Oysa bu olayda söz konusu olan taşınmaz, bir arsadır. Satın alınan arsa üzerinde sonradan kilise binası yapılmış, her ikisi de daha sonra Lozan Antlaşması ile 1934 Tapu Kanunu gereğince esasen kanuni tahvil gereği cemaat vakfı konumunda olan Cizvit Rahipleri Müessesesi'nin mülkiyetine sonradan intikal etmiştir. Yoksa mazbut vakıflar yahut VGM tüzel kişiliğine intikal etmesi gereken bir tarihi eser söz konusu değildir.  nk n  bu taşınmaz 1921'den sonra yapılmış olan bir kilisedir, vakıf menşeli bir tarihi eser değildir. Cemaat vakfı hükmünde olan Cizvit Rahipleri Müessesesi'nin tüzel kişiliğine son vermek ve bir kiliseyi elinden almak Lozan Antlaşması'nın, Anayasa'nın, tapu ve vakıf mevzuatının vahim ve ağır biçimde ihlali demektir.

KİLİSENİN SÜRYANİ KATOLİK CEMAATİ'NİN ELİNDEN ALINIŞI

Gümüşsuyu'ndaki kilise, devlet tarafından 'azınlık' olarak tanınmadığı için İstanbul'da bir ibadethaneye sahip olmayan Süryani Katolik Cemaati'nin Hazine'ye yaptığı başvuru üzerine yeniden gündeme gelmiştir. Hazine, cemaatin kiliseyi kullanmak için izin talep etmesi üzerine, bunun mümkün olabilmesi için karşılarında bir tüzel kişiliğin bulunması gerektiğini ileri sürmüş, cemaat yetkilileri bunun üzerine bir vakıf senedi hazırlayarak Süryani Katolik Vakfı'nın kurulması için Beyoğlu Asliye Mahkemesi'ne başvurmuştur. Mahkeme, bilirkişi olarak Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'yi tayin etmiş, Hatemi'nin anayasal bir engel bulunmadığı yönündeki raporu uyarınca Süryani Katolik Vakfı'nın kurulmasına onay vermiştir. Hazine, vakfın mahkeme kararını dayanak göstererek yeniden

65 Kiliseyle ilgili yasal işlemler ve mahkeme kararlarının ayrıntıları için bkz. EK 2.

66 I işleri Bakanlığı Emniyet Umum Müdürlüğü, 21 Mart 1960 tarih ve 42237-50 sayılı yazı.

başvuruda bulunması üzerine, kilise binasını 99 yıllık bir süre için intifa hakkını tanımış, böylelikle kilise binası tapuda Süryani Katolik Vakfı adına tescil edilmiştir.

Ancak, bir kez daha, bir mülkün yasalara uygun olarak Gayrimüslim bir cemaate tahsis edilmesi, devleti bu mülke el koymak üzere harekete geçirmiştir. Gayrihukuki olarak Katolik Cizvit Cemaati'nin elinden alınmasından bir süre sonra, yapılan yanlış zimnen ikrar edilerek, bir başka Katolik cemaate tahsis edilmiş olan kilise binası, yine gayrihukuki bir şekilde ve bu sefer Katolik Süryani Cemaati'nin elinden alınmıştır. VGM, taşınmazın vakıf menşeli olduğu gerekçesiyle dava açmış, tescilin Hazine adına düzeltilmesini talep etmiştir. Oysa taşınmaz vakıf menşeli olsa bile hayrattan olmadığı için davanın mesnedsiz sayılması gerekirdi. Ancak VGM davayı kazanmış, kilise Hazine adına kaydedilmiştir. Bununla da yetinmeyen VGM, intifa hakkı sahibi Süryani Katolik Vakfı'nın iyi niyetli sayılamayacağı gerekçesiyle bu vakıf adına yapılan tescilin düzeltilmesi istemiyle ayrı bir dava açmıştır. VGM'nin bu davayı da kazanması ile Süryani Katolik Vakfı AİHM'ye başvurmak zorunda kalmıştır.

Osmanlı Dönemi'nde varlıkları kabul edilmesine, Lozan Antlaşması'nda kendilerine azınlık statüsü verilmesine ve Tapu Kanunu'nun 3. Maddesi'nde isimleri zikredilmesine rağmen uygulamada varlıkları tanınmayan Katolik ve Süryani Cemaatleri'ne ait taşınmazların birçoğu, bu cemaatlerin "tüzel kişilikleri olmadığı" ileri sürülerek zapt edilmiştir. Özellikle hayrattan olmayan ve dinî kurumlara gelir getirme amacı ile akar kabilinden tahsis edilen taşınmazların hemen tümü bu cemaatlerin elinden alınmıştır. Uluslararası hukukun mevcut ilke ve standartları bir yana, bu uygulama Lozan Antlaşması'nın ruhuna açıkça aykırıdır. Lozan'a bağlı ferî metinlerde, Osmanlı-Türk vatandaşı olan Gayrimüslimlerin yanı sıra kuruluşları sırasında yabancı addedilen dinî cemaatlerin kurduğu müesseseler de müktesep hak ilkesine bağlanmıştır. Bu sebeple, 1934 tarihli Tapu Kanunu'nda bu kurumların da tapuda tescil edileceği belirtilmiştir. Şu halde; Lozan Antlaşması'nın ferî olan İkamet ve Adli Salahiyet Sözleşmesi'nin süresinin dolmuş olduğu iddia edilse dahi hiç değilse Tapu Kanunu'nun 3. Maddesi gereğince, bu alanda kazanılmış haklara dokunulmaması gerekirdi. Bir 'kanunu tahvil' kuralı (*conversion*) olarak anlaşılması gereken bu madde uyarınca, Katolik Cemaati'ne ait kurumlar cemaat vakıflarına eş bir statü kazanmışlardır. Bu kurumların statüsüne dokunmamak, yönetimlerini cemaat vakıflarıyla uyumlu kılmak gerekirdi. Bu kurumların ibadethane niteliğinde olmayanları 'cemaat vakfı' değil 'yabancı vakıf' türünden sayılsalar bile, ancak yeni kazanmak istedikleri taşınmazlar mütekabiliyet şartına bağlanabilirdi. Lozan Antlaşması'ndan önce elde etmiş oldukları taşınmazlara asla dokunulmaması gerekirdi. Zira müktesep haklara riayet edilmesi hukuk devletinin temel bir ilkesidir.

IV. Mülkiyet Sorununa Dönük Yasal Reformlar: AB Süreci

Türkiye'nin 1999 yılında AB üyeliği için resmen aday ilan edilmesi, 'AB'ye uyum dönemi' olarak kabul edilen yeni bir dönemin başlamasına vesile olmuştur. 1999-2002 döneminde iktidarda olan koalisyon hükümeti döneminde önemli bazı reformlar gerçekleştirilmiş olmakla beraber,⁶⁷ kapsamlı anayasal ve yasal düzenlemelerin yapılması ancak AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılından itibaren mümkün olmuştur.

AB ile uyum sürecinde, cemaat vakıflarının mülkiyet sorunlarının çözümüne dönük sınırlı da olsa bazı iyileştirmeler yapan yasalar kabul edilmiştir. Öte yandan, devlet bu vakıfların mülkiyet sorununu bir insan hakları ve vatandaşlık meselesi değil, bir milli güvenlik ve dış politika sorunu olarak algılamaya devam etmektedir. AKP Hükümeti'nin bu sorunun çözümü yönünde siyasi irade göstermesinin temel nedeni, AB'nin üyelik için öne sürdüğü şartlardan birini yerine getirmek ve AİHM'de beklemekte olan başvurulara karşı önleyici tedbir almaktır. El konulan taşınmazlar sorununun devletin nezdinde bir insan hakları değil, bir 'güvenlik' meselesi olduğunun en çarpıcı göstergelerinden birisi, reform sürecinin başında konu ile ilgili hazırlanan bir istihbarat raporudur.⁶⁸

A. VAKIFLAR KANUNU'NDA DEĞİŞİKLİKLER: 4771, 4778 VE 4928 SAYILI KANUNLAR

Cemaat vakıflarının mülkiyet haklarının korunmasına dönük reformların ilki Ağustos 2002'de gerçekleşti.⁶⁹ Cemaat vakıflarına, "vakfiyeleri olup olmadığına bakılmaksızın", taşınmaz mal edinebilme, taşınmazları üzerinde tasarrufta bulunabilme ve tasarrufları altında bulunan taşınmazları kendi adlarına tescil ettirme haklarını tanıyan yasa,⁷⁰ ilk bakışta, bu vakıfların vakfiyeleri olmaması nedeniyle mal edinemeyecekleri savına dayanan ve 1936 Beyanname-i ile meşrulaştırılan gayri hukuki uygulamalara son vermeyi amaçlamaktaydı. Ancak, vakıfların bu haktan faydalanmalarının Bakanlar Kurulu'nun iznine tabi tutulması, anayasada ve yasalarda korunan temel bir hak olan mülkiyet hakkını yürütmenin takdirine bağlı kılmıştı. Bu duruma işaret eden eleştirilerin dile getirilmesi üzerine harekete geçen hükümet, Ocak 2003 tarihli bir sonraki reform paketinde⁷¹ Vakıflar Kanunu'nu bir kez daha değiştirdiyse de izin şartını muhafaza ederek izni verecek mercii Bakanlar Kurulu yerine VGM olarak belirledi.⁷² Uygulamada VGM'nin yetkili kılınması, cemaat vakıflarının on yıllardır maruz kaldığı hak ihlallerinin birinci derecede sorumlusu olan bu kurumun Gayrimüslim vakıflar üzerindeki tahakkümünün artarak sürdürmesini sağladı. Temmuz 2003'te Vakıflar Kanunu'nda yapılan üçüncü bir değişiklik, cemaat vakıflarına tescil başvuruları için tanınan süre 18 ay uzatıldı.⁷³

4778 sayılı yasa, cemaat vakıflarının taşınmaz mal edinme, taşınmazları üzerinde tasarrufta bulunma ve tasarrufları altında bulunan taşınmazları kendi üzerlerine tescil ettirmeleri için bir takım olumlu düzenlemeler getirmiş olsa da, tanınan haklardan faydalanılmasını sınırlama ve koşullara tabi kılınmıştır. Bu kısıtlamalar yasayı uygulamak üzere 24 Ocak 2003'te yürürlüğe giren yönetmelik ile bütünü pekiştirilmiştir.⁷⁴ Meclisin cemaat vakıflarının mülkiyet hakları üzerinde idari kontrol sağlamaya yönelik çabalarını tamamlayan yönetmelik, VGM'ye kendisine yapılan

67 Özellikle insan hakları alanında anayasal değişikliklerle gerçekleştirilen bu reformların başında, idam cezası ile Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin kaldırılması gelmektedir.

68 Mithat Yurdakul, "Azınlık vakıfları için düzenleme tamam," *Milliyet*, 2 Şubat 2008.

69 Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, No. 4771, 3 Ağustos 2002, Resmi Gazete No. 24841, 9 Ağustos 2002.

70 a.g.k., Madde 4.

71 Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, No. 4778, 2 Ocak 2003, Resmi Gazete No. 24990, 11 Ocak 2003.

72 a.g.k., Madde 3(2).

73 Çeşitli Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, No: 4928, 15 Temmuz 2003, Resmi Gazete No: 25173, 19 Temmuz 2003.

74 Cemaat Vakıflarının Taşınmaz Mal Edinmeleri, Bunlar Üzerinde Tasarrufta Bulunmaları ve Tasarrufları Altında Bulunan Taşınmaz Malların bu Vakıflar Adına Tescil Edilmesi Hakkında Yönetmelik, Resmi Gazete No. 25003, 24 Ocak 2003.

başvuruları değerlendirmede “gerektiğinde; ilgili Bakanlık, kamu kurum ve kuruluşlarının görüşü”ne başvurma yetkisi tanımaktadır.⁷⁵ Yönetmelikte söz konusu “kamu kurum ve kuruluşlarının” hangileri olduğu belirtilmese de, Baskın Oran’a göre bunlar “tabii ki yine emniyet ve istihbarat kuruluşlarıdır.”⁷⁶ Etyen Mahçupyan’ın ifadesiyle, “[b]öylece Gayrimüslim azınlık vakıfları hakkında yapılacak gizli araştırmalara binaen, müsadereye kadar varan engelleyici uygulamalara yol açabilecek hukuki bir altyapı mümkün kılınmakta.”⁷⁷ Yönetmelik, cemaat vakıflarının taşınmaz mal satın alma ve aynı haklarla ilgili yaptıkları tüm işlemlerde son derece zahmetli bürokratik işlemleri yerine getirmelerini şart koşmakta,⁷⁸ vakıflara sadece “dini, hayri, sosyal, eğitsel, sıhhi ve kültürel alanlardaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere” mal edinme hakkı tanımaktadır.⁷⁹ Üstelik yasadan yararlanma hakkı yönetmeliğin ekinde isimleri “faaliyette bulunan cemaat vakıfları” başlığı altında yer alan 160 vakıf ile sınırlandırılarak liste dışı bırakılan cemaat vakıflarına, kendileriyle benzer durumda oldukları halde listede yer alan cemaat vakıflarının aksine, tasarrufları altında bulunan taşınmazları isimlerine tescil ettirme hakkı tanınmamıştır.⁸⁰

Yönetmeliğin ekinde, 4771 ve 4778 sayılı yasalardan yararlanmaya hakkı olan 160 cemaat vakfının belirtilmiş olması, başlı başına yeni bir dava konusu olmuştur. Gerek ismi listede bulunan gerekse liste dışı bırakılan vakıfların açtıkları davalar, bir yandan devletin azınlık vakıflarına yönelik siyasetinin dayandığı güvenlikçi ve milliyetçi bakış açısını, diğer yandan bu siyasetin tutarsızlığını ifşa etmeleri açısından ilginçtir. Örneğin, Surp Harç Tıbrevank Ermeni Lisesi Vakfı’nın 4771 sayılı yasaya binaen tasarrufu altındaki taşınmazları kendi adına tescil ettirmek için VGM’ye yaptığı başvuru, yönetmeliğin ekindeki listede ismi yer almadığı gerekçesiyle reddedilmiştir. Ancak, Danıştay 10. Dairesi, 15 Kasım 2005 tarihli kararında Surp Harç Tıbrevank Ermeni Lisesi Vakfı’nın bir cemaat vakfı olduğu ve 4771 sayılı yasadan yararlanmaya hak sahibi olduğu gerekçesiyle VGM’nin işlemini iptal etmiştir.⁸¹ VGM’nin Danıştay İdari Dava Daireleri Genel Kurulu’na yaptığı temyiz başvurusu henüz sonuçlanmamıştır. Danıştay 10. Daire’nin kararı, vakıf lehine olsa da, devletin Gayrimüslim algısına dair ilginç saptamalar barındırmaktadır. Mahkemenin Surp Harç Tıbrevank Ermeni Lisesi Vakfı’nın bir cemaat vakfı olduğunu tespit ederken dayandığı idari belge ve uygulamalar arasında, Genelkurmay Başkanlığı 1. Ordu ve Sıkıyönetim Komutanlığı’nın “vakfın yönetim kurulu seçimi yapmasında bir sakınca bulunmadığı”na dair 9 Nisan 1973 tarihli yazısı da bulunmaktadır.

Gerçekten de, Türkiye’nin güvenliğini sağlamakla yükümlü ordusunun, cemaat vakıflarına yönelik reform yasalarını oldukça yakından takip ettiği ve uygulamaya dair yürütmeye bazı ‘önerilerde’ bulunduğu anlaşılmaktadır. MGK, Başbakanlık vasıtasıyla ilgili kamu kurumlarına gönderdiği 7 Nisan 2003 tarihli ‘gizli’ yazıda şöyle demektedir: “Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün müracaatları incelemesi için tanınan 2 aylık süre son derece sınırlı olmakla birlikte, bu sürenin yasal olarak uzatılması zor olduğu için, Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün bir takım idari uygulamalarla süreyi daha verimli kullanabileceği düşünülmüştür. Müracaatların bakanlık kurum ve kuruluşlarının görüşlerinin alınması ve detaylı olarak incelenmesi neticesinde cevaplandırılması daha uygun olacaktır.”⁸² Cemaat vakıflarının taşınmazlarının tescilinin MGK’ya neden meşgul ettiği ve MGK’nın önerilerinin neden dikkate alınması gerektiği bir yana, süreyi daha verimli kullanmaya yönelik ‘bir takım idari uygulamalar’ ile ne kastedildiği ve ne amaçlandığı da bir soru işaretidir.

2003 tarihli yönetmeliğe dair bir kez daha vurgulanması gereken bir diğer nokta, Türkiye’nin resmi azınlık politikasının sürekliliği konusunda bir soru işareti uyandırmış olmasıdır. Devlet 1925lerden bu yana istikrarlı bir şekilde Türkiye’de sadece Rumlar, Ermeniler ve Yahudilerin azınlık olarak tanındığını belirtmiş olmasına rağmen, yönetmeliğin ekinde “faaliyette bulunan cemaat vakıfları” başlığı altında yer alan listede, 9 Süryani, 3 Keldani, 1 Bulgar, 1 de Gürcü vakfın ismi yer almaktadır.⁸³ Bu durum, ismi listede yer alan İstanbul Keldani Katolik Kilisesi Vakfı’nın bunu gerekçe göstererek el konulan bir taşınmazının iadesi için dava açmasına vesile olmuştur. Sıraselviler’deki tapulu binası 1975 yılında Debağzade Elhaç İbrahim Efendi isimli bir şahıs adına kaydedilen vakfın gayrimenkulünü geri almak için 1984’te Beyoğlu 2. Asliye Hukuk Mahkemesi’nde açtığı dava başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Mahkeme, vakfın 1936’da beyanname vermemiş olması nedeniyle tüzel kişiliği bulunmadığı, zaman aşımı ve Keldani Patrikliği’nin merkezinin Irak’ta

75 a.g.k., Madde 6.

76 Oran, *Türkiye’de Azınlıklar ...*, s. 125.

77 Mahçupyan, *Türkiye’de Gayrimüslim Cemaatlerin...*, ss. 7-8.

78 a.g.k., Madde 5(2). Tescil başvurularında istenen belgelerin arasında, taşınmaz malın hali hazırda ne amaçla kullanıldığı ve hangi amaç için iktisap edilmek istendiği, vakfın mali durumunu gösteren son yıla ait bilanço ve gelir-gider tablosu, ve taşınmaz malın durumuna ilişkin ekspertiz raporu da bulunmakta.

79 a.g.k., Madde 4.

80 a.g.k., Ek.

81 Danıştay 10. Daire, 15 Kasım 2005 tarihli, E. 2003/2272, K. 2005/6741 sayılı karar.

82 Oran, *Türkiye’de Azınlıklar ...*, s. 126 (yazım hataları belgenin aslında mevcuttur).

83 Diyarbakır Süryani Kadim Meryemana Kilisesi Vakfı, Beyoğlu Süryani Kadim Meryemana Kilisesi Vakfı, Mardin Süryani Katolik Kilisesi Vakfı, Mardin Süryani Kadim Deyrulzafaran Manastırı ve Kiliseleri Vakfı, Mardin Süryani Protestan Kilisesi Vakfı, Midyat Süryani Protestan Kilisesi Vakfı, Midyat Süryani Deyrulmur Margabriel Manastırı Vakfı, Midyat Süryani Kadim Cemaati Marborson ve Mart Şemuni Kiliseleri Vakfı, İdil Süryani Kadim Kilisesi (Mardodo) Vakfı, Diyarbakır Keldani Katolik Kilisesi Vakfı, Keldani Katolik Kilisesi Vakfı, Mardin Keldani Katolik Kilisesi Vakfı, Bulgar Ekzarhlığı Ortodoks Kilisesi Vakfı, Şişli Gürcü Katolik Kilisesi Vakfı.

olduğu gibi gerekçelerle 16 Mart 1989 tarihinde davayı reddetmişti. Mahkemenin bir vakfın 1936'da mallarını beyan etmemiş olmasına dayanarak tüzel kişiliğinin olmadığına hüküm getirmesi, Türkiye hukuk sisteminin Gayrimüslimler söz konusu olduğunda kasten başvurduğu hukuka aykırı çifte standardın bir göstergesidir. Oysa bu vakıflar, Osmanlı döneminde padişah fermanı ile kurulmuş, o zamandan itibaren kesintisiz olarak faaliyette bulunmuş ve devlet tarafından resmen tanınmış olan bir tüzel kişiliktir. Kaldı ki, tarih 24 Ocak 2003'ü gösterdiğinde, devletin İstanbul Keldani Katolik Kilisesi Vakfı'nın statüsü hakkındaki fikri değişmiş olsa gerek ki, vakıf yönetmeliğinin ekinde isimleri zikredilen faaliyette olan cemaat vakıflarının arasında yer almaktaydı. Bundan istifade ederek Sıraselviler'deki binasını ismine tescil ettirmek için harekete geçen vakfın VGM'ye yaptığı başvuru reddedilmiş, vakıf bunun üzerine bir kez daha yargıya gitmiştir. Vakfın Başbakanlık ve VGM aleyhine Danıştay'da açmış olduğu dava henüz karara bağlanmamıştır.⁸⁴

Yukarıda belirtilen tüm olumsuz yönlerine rağmen yine de görece bir ilerleme addedilebilecek yeni yasaların uygulamasında ise, cemaat vakıflarının kendilerine verilen sınırlı ve koşullu haklardan yararlanabilmeleri bürokratik engellere takılmıştır. VGM'den alınan bilgilere göre, Kasım 2008 itibarıyla, cemaat vakıflarının tasarruflarındaki taşınmazların kendi adlarına tescili için VGM'ye yaptıkları başvuruların yalnızca yaklaşık yüzde 29'u olumlu sonuçlanmıştır.⁸⁵ 121 cemaat vakfının toplam 1262 adet taşınmaz malla ilgili yaptığı tescil başvurularının 365'i olumlu sonuçlanmış, 898 adet mala dair tescil başvuruları ise, söz konusu mallar "kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek kişiler adına kayıtlı bulunduğu" reddedilmiştir.⁸⁶ Öte yandan, tescil başvurularının sonuçları hakkında VGM ile cemaat kurumlarının kayıtları arasında çelişkiler bulunmaktadır. Örneğin, İstanbul Rum Patrikhanesi'nin Ocak 2003 yönetmeliğine binaen yapılan başvurulara dair verdiği bilgilere göre, Nisan 2003 itibarıyla sadece Rum cemaatine ait vakıflar tarafından tasarruflarındaki taşınmazlar için yapılan tescil başvurusu sayısı 1704'dür. Bu başvuruların 591'i olumlu sonuçlanmış, geri kalan 1113 taşınmazın tescili ise çeşitli gerekçelerle reddedilmiştir.⁸⁷

Satın alma veya bağış yoluyla mal edinmek ile mal satmak için yapılan başvurularda durum daha olumlu gözükmemektedir. Yine Kasım 2008 itibarıyla, yedi adet vakfın 38 adet taşınmaz mal bağış alma, beş adet vakfın 12 adet taşınmaz satın alma ve adet vakfın 11 adet taşınmaz malı satma talepleri olumlu sonuçlanmıştır. Üç adet vakfın ise dört adet taşınmazı üzerinde kat karşılığı inşaat yapmasına izin verilmiştir.⁸⁸

Öte yandan, on yıllar boyunca Gayrimüslimlere ait taşınmazlara el koyan devlet bürokrasisi ile bu politikaya yasal meşruiyet sağlamış olan yargının yeni yasal mevzuat ve uygulamaya alışmaları da kolay olmamıştır. Meclisin cemaat vakıflarına sınırlı da olsa yeni haklar tanıyan yasalar kabul ettiği bir dönemde, Hazine eski alışkanlıklarını terk etmemekte direnerek cemaat vakıflarının ellerinden malları almaya devam edebilmiş, yargı ise uygulamakla yükümlü olduğu halde yeni yasalara ayak direyebilmiştir. Bunun en çarpıcı örneği, Yargıtay 1. Hukuk Dairesi'nin 14 Ekim 2004'te, yani 4771 ve 4778 sayılı yasalar yürürlüğe girdikten sırasıyla 26 ve 15 ay sonra verdiği karardır.⁸⁹ Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı'na 1965 yılında vasiyet yoluyla geçmiş olan bir taşınmazın 1936 Beyannamesi'nde yer almadığı gerekçesiyle tapu kaydının iptali için Hazine'nin açtığı davada, Bakırköy 8. Asliye Hukuk Mahkemesi 4771 sayılı yasayı gerekçe göstererek davanın reddine karar vermiştir. Bunun üzerine Hazine, kararın temyizi için Yargıtay'a başvurmuştur. Cemaat vakıflarına ilişkin davalarda hukuk devleti ilkelerinin hiçe sayıldığı Türkiye'de bile, Yargıtay'ın cemaat vakıflarına yeni mal edinme hakkı tanıyan bir yasa meclisten iki sene önce geçmişken 'bu vakıfların tüzel kişilikleri olmadığı ve bu nedenle mal edinemeyecekleri' savına dayanan bir talebi reddetmesi beklenirdi. Ancak Yargıtay, bunu yapmak yerine, Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı'nın söz konusu taşınmazı edinebilmek için 4771 ve 4778 sayılı yasalar altında VGM'ye başvuruda bulunup bulunmadığının tespitine karar vermiştir. Yani Yargıtay, taşınmazı 1965 senesinde kendi adına tapuda tescil ettirmiş olan vakfın, devletin kayıtlarında bulunan bu tapu kaydına rağmen aynı taşınmazı bir kez daha kendi ismine tescil ettirmek için bürokrasiye başvurmasını gerekli kılmıştır.

Uygulamadaki aksaklıklar akılda tutulmak üzere, 4771, 4778 ve 4928 sayılı yasaların cemaat vakıflarının satış, bağış ve vasiyet yoluyla taşınmaz mal edinme ve tasarruflarındaki taşınmazları kullanabilme sorunlarına görece olumlu çözümler getirmiş oldukları söylenebilir. Ancak bu yasalar, cemaat vakıflarının en temel mülkiyet sorunu olan el konulan mallarının iadesi veya tazmini konusunda herhangi bir düzenlemede bulunmamışlardır. Gayrimüslim vakıfların bu yöndeki taleplerini AİHM'ye taşımış olmaları ve AB'den gelen yoğun telkinler, AKP Hükümeti'ni vakıflar için yeni bir yasa hazırlamaya yöneltmiştir. Daha önceki reform paketlerinde olduğu gibi Vakıflar Kanunu'nda cemaat vakıflarına yönelik bir dizi değişiklik yapmak yerine, bu defa tüm vakıfları kapsayacak yeni bir yasa çıkarılması tercih edilmiştir. 2004'te

84 Danıştay 10. Daire Başkanlığı, Dosya No: 2003/2693.

85 VGM'den e-posta aracılığıyla alınan bilgi, 28 Kasım 2008.

86 a.g.k.

87 İstanbul Rum Patrikhanesi'nden e-posta aracılığıyla alınan bilgi, 2 Mart 2009.

88 VGM'den e-posta aracılığıyla alınan bilgi, 28 Kasım 2008.

89 Yargıtay 1. Hukuk Dairesi, 14 Ekim 2004 tarihli, E.2004/8622, K.2004/9589 sayılı karar.

meclisin gündemine alınan yasa tasarısı, meclisin sorunun gerektirdiği özen ve hızı sergilememesi, AKP Hükümeti'nin gerekli siyasi iradeyi göstermemesi, CHP ile MHP'nin hükümete yönelik sığ milliyetçi ve ayrımcı söylemlere dayanan muhalefeti gibi çeşitli nedenlerle uzun süre meclisin gündeminde bekletilmiştir. Hükümet, yasaya dair ilk tasarısı 2004'ün sonbahar aylarında görüşlerini almak üzere sivil toplum kuruluşlarına göndermiş olmasına rağmen,⁹⁰ tasarının son halini içeren 5555 sayılı kanunun kabulü ancak Kasım 2006'da mümkün olabilmektedir.⁹¹

B. YENİ BİR VAKIFLAR KANUNU GİRİŞİMİ: 5555 SAYILI KANUN

Bütün yetersizlikleri ve sorunlarına rağmen⁹² cemaat vakıfları lehine sınırlı ve koşullu da olsa bazı olumlu düzenlemeler getiren 5555 sayılı Vakıflar Kanunu, eski cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından dokuz maddesi⁹³ veto edilerek meclise geri gönderilmiştir.⁹⁴ Sezer, tümü cemaat vakıflarına yönelik düzenlemeler içeren dokuz maddeyi veto etmesinin temel gerekçesini, eskiden kurulmuş vakıflara yeni hak ve ayrıcalıklar tanınmasının Lozan Antlaşması'na, Cumhuriyet'in kuruluş ilkelerine, ayrımcılık yasağı ilkesine, ulusal çıkarlara ve kamu yararına aykırı olacağı savına dayandırmıştır.⁹⁵ Oysa yasanın temel amacı tam da cemaat vakıflarının Lozan Antlaşması ve Anayasa altında sahip oldukları halde ihlal edilen haklarının tesisi ve bu vakıflara karşı yapılan ayrımcılığa son vermektir. Türkiye vatandaşlarının oluşturduğu ve yönettiği vakıflara yeni hak ve ayrıcalıklar tanınmasının ulusal çıkar ve kamu yararına aykırı olduğu görüşü, Gayrimüslim vatandaşları 'yabancı' addeden ayrımcı zihniyetin devletin üst kademelerine ne derece sirayet ettiğini sergilemiş olması açısından çarpıcıdır. Bu zihniyet, Sezer'in şu sözleriyle kendisini bir kez daha göstermiştir:

"...eskiden kurulmuş cemaat vakıflarına, bu niteliklerini değiştirmemelerine karşın, ekonomik ve siyasal güç elde edecekleri biçimde yeni haklar ve ayrıcalıklar tanınmasını ve bunların mühlak vakıf statüsünden çıkarılarak yeni bir vakıf türü biçiminde yaşayan hukuksal varlıklar olarak sosyal yaşama katılmalarını sağlayacak düzenlemeleri, Lozan Antlaşması'yla, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ilkelerinin ortaya konulduğu anayasal ilkelerle, mevcut hukuk sistemiyle, Anayasa'nın ayrıcalıkları yasaklayan 10.maddesiyle ve ayrıca ulusal çıkarlarla ve kamu yararlarıyla bağdaştırmak olanaklı değildir."⁹⁶

C. YENİ VAKIFLAR KANUNU NİHAYET YASALAŞIYOR: 5737 SAYILI KANUN

Ahmet Necdet Sezer'in görev süresinin dolmasının ardından Ağustos 2007'de Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığı görevine gelmesiyle, Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğe girmesinin önündeki en büyük engel ortadan kalkmış oldu. AKP'nin ülke çapındaki oyların yaklaşık yarısını aldığı 22 Temmuz 2007 genel seçimlerinin ardından kurulan yeni meclis, bir öncekinden devraldığı kanunu kısa sürede gündemine aldı ve Sezer'in veto etmiş olduğu maddelerde herhangi bir değişiklik yapmadan Şubat 2008'de kabul etti. Yeni cumhurbaşkanı Abdullah Gül tarafından onaylanan 5737 sayılı kanun aynı ay yürürlüğe girdi.⁹⁷ Kanuna ilişkin yönetmelik de 27 Eylül 2008'de Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi.⁹⁸ Ancak, Vakıflar Kanunu bir kez daha CHP ve MHP'nin muhalefetiyle karşı karşıya geldi. Vakıflar Kanunu'nun anayasaya aykırı olduğunu öne süren bu iki parti, yasanın iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurdu. Rapor yazıldığı sırada Anayasa Mahkemesi henüz bu başvuruyu ilgili kararını vermemişti.

5737 sayılı Vakıflar Kanunu, 5555 sayılı kanunda olduğu gibi, cemaat vakıflarının Lozan Antlaşması, Anayasa ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmeleri altında sahip oldukları ancak 1960lardan bu yana sistematik olarak ihlal edilen haklarının bir kısmının sınırlı bir biçimde de olsa yeniden tesisini öngörüyor. Kanun cemaat vakıflarına: mal edinme, malları üzerinde her türlü tasarrufta bulunma, belirli durum ve şartlarda sonradan edindikleri mal ve hakları daha yararlı olanlarıyla değiştirme veya paraya çevirme (Madde 12); hayrat olarak kullanmadıkları taşınmazları aynı cemaate ait başka bir vakfa tahsis etme veya akara dönüştürme (Madde 16); VGM'ye bildirimde bulunmak kaydıyla yurt içi ve dışındaki kurum ve kuruluşlardan aynı ve nakdi bağış ve yardım alma (Madde 25); ve yine VGM'ye bildirimde bulunarak iktisadi işletme ve şirket kurma (Madde 26) hakkı tanımakta. En önemli ve radikal addedilebilecek yenilik ise, cemaat vakıflarının el konulan mallarının bir kısmının belirli koşullarda iadesinin öngörülmesidir (Geçici Madde 7).

90 Bu kuruluşların arasında TESEV de vardı. TESEV'in tasarının o haline ilişkin görüş ve önerilerini içeren yasal görüşü için bkz., Dilek Kurban, *Vakıflar Kanunu Tasarısı'nın Cemaat Vakıfları'nı İlgilendiren Hükümleri Üzerine TESEV Görüşleri* (TESEV, Aralık 2004).

91 Vakıflar Kanunu, No. 5555, 9 Kasım 2006.

92 Cemaat vakıflarının yasal temsilcilerinin 5555 sayılı Vakıflar Kanunu hakkındaki görüş, öneri ve eleştirilerine dayanarak hazırlanan bir hukuki değerlendirme için bkz., Dilek Kurban, *Vakıflar Kanunu Tasarısı Gayrimüslim Cemaat Vakıflarının Sorunları İçin Çözüm Getirmiyor* (TESEV, Aralık 2007).

93 Sezer kanununun 5, 11, 12, 14, 16, 25, 26, 41 ve 68 no'lu maddelerini veto etmiştir.

94 Cumhurbaşkanlığı'na 14 Kasım 2006'da gönderilen kanun, 29 Kasım 2006'da bazı maddelerinin Sezer tarafından veto edilmesi nedeniyle Meclis'e geri gönderildi.

95 Sezer'in vetosunun tam metni için bkz., T.C. Cumhurbaşkanlığı, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına," Sayı: B.01.0.KKB.01-18/A-10-2006-830, 29 Kasım 2006.

96 a.g.k., s. 15.

97 Vakıflar Kanunu, No. 5737, 20 Şubat 2008, Resmi Gazete No. 26800, 27 Şubat 2008.

98 Vakıflar Yönetmeliği, Resmi Gazete No. 27010, 27 Eylül 2008.

Yine de, getirdiği bu olumlu düzenlemelere rağmen, 5737 sayılı kanun mevcut problemlere çözüm getirmiş değildir. Kanun, cemaat vakıflarının en temel ve acil olarak ele alınması gereken sorunlarına çözüm getiremediği gibi, mazbut vakıf uygulamasında olduğu gibi, bazı konularda mevcut durumdan geriye gidişi ima etmektedir. Ayrıca, halen devletin elinde olan malların sadece bir kısmının iadesini sağlamakta, üçüncü kişilere geçmiş mallar için ise bir tazminat öngörmemektedir.

1. MAZBUT VAKIF UYGULAMASI

5737 sayılı yasayla, cemaat vakıflarının bir kamu tüzel kişiliği olan VGM'nin vesayeti altında olması gerçeği ortadan kaldırılmış değildir. Aksine, cemaat vakıflarının VGM tarafından temsil edilen mazbut vakıflar tüzel kişiliği kapsamına alınarak yönetim ve mallarına el konulması imkânı daha da genişletilmiş ve bu uygulamalara kanuni bir dayanak bulunmuştur. Bunun en somut göstergesi, Madde 7(2)'de yer alan "Bu Kanunun yürürlüğe girmesinden önce mazbut vakıflar arasına alınan vakıflarla, bu Kanuna göre mazbut vakıflar arasına alınan vakıflara bir daha yönetici seçimi ve ataması yapılamaz" ibaresidir. Bu düzenlemeyle, geçmişte VGM tarafından mazbutaya alınmış olan cemaat vakıflarının el konulan yönetiminin ve mallarının iadesi öngörülmediği gibi, hukuka aykırı ve keyfi bir bürokratik uygulamanın devamının önü açılmıştır. Bir başka deyişle TBMM, Türkiye'nin anayasası ve kanunları ile taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmeleri altındaki yükümlülüklerine tamamen aykırı olan hukuka aykırı idari bir uygulamaya yasal ve demokratik meşruiyet sağlamıştır. Bu ise, demokratik hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmayan bir yasal düzenlemedir.

VGM, çok sayıda cemaat vakfının yönetimine ve mallarına el koymasına vesile olan mazbut vakıf uygulamasını, yakın zamanda yürürlükten kaldırılan 2672 sayılı Vakıflar Kanunu'nun 1(d) no'lu maddesine dayandırmıştır. Söz konusu madde, "kanunen veya fiilen hayri bir hizmeti kalmamış vakıflar"ın VGM tarafından yönetileceğini öngörüyordu. Aslında, Medeni Kanun'un yürürlüğe girdiği 4 Ekim 1926'dan önce var olan vakıflara istinaden düzenlenen bu madde, yasa koyucunun amacına aykırı olarak cemaat vakıflarına karşı uygulanmıştır. VGM, halen sürmekte olan bu uygulamayla, mazbutaya alınan vakıfların 'hayri hizmeti'nin kalıp kalmadığı kararını, herhangi bir yasal hususa ve mahkeme kararına dayanmaksızın tamamen kendi tasarrufuyla almaktadır.

2. MÜTEKABİLİYET İLKESİ

5737 sayılı kanunun ikinci sakıncalı yönü, uygulamada mütekabiliyet ilkesini (karşılıklılık kuralı) benimsemiş olmasıdır (Madde 2). Devletlerarası hukukun bir ilkesi olan mütekabiliyet, temel olarak, bir devletin kendi sınırları içerisinde yaşayan başka bir devletin vatandaşlarına tanıdığı hak ve ayrıcalıkları, söz konusu diğer devletin sınırları içerisinde yaşayan kendi vatandaşlarına tanınan hak ve ayrıcalıklar esasında belirlemesini ifade eder. Örneğin, bir ülkenin vatandaşlarının Türkiye'de gayrimenkul satın alabilmesi, Türkiye'nin vatandaşlarının da söz konusu ülkede aynı hakka sahip olması şartına bağlanabilir. Oysa Gayrimüslim cemaat vakıfları, Türkiye vatandaşları tarafından Türkiye yasaları altında kurulan ve yönetilen tüzel kişiliklerdir. Cemaat vakıflarının hak ve yükümlülüklerinin de düzenlendiği bir yasada, mütekabiliyet esasının yer alması uluslararası insan hakları hukukuna aykırıdır. Bir devlet, kendi vatandaşlarına tanıyacağı hakları, diğer devletlerin tutum ve politikaları esasında belirleyemez. Mütekabiliyet esası, temel hak ve hürriyetler söz konusu olduğunda geçersizdir. Zira Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasında mütekabiliyet ilkesinin kullanılmasını yasaklamaktadır.⁹⁹ Ayrıca, devletin vatandaşlarının bir bölümüne tanıdığı hak ve özgürlükleri, o vatandaşların dinî kökeni nedeniyle, mütekabiliyet esasına tabi tutması, ayrımcılık teşkil ettiği için bir insan hakkı ihlalidir ve bu nedenle Türkiye Anayasası'na, Lozan Antlaşması'na ve AİHS'ye aykırıdır.

3. YENİ CEMAAT VAKIFLARININ KURULMASI

5737 sayılı kanunun cemaat vakıfları açısından üçüncü sakıncası, yeni vakıfların Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre kurulması ve faaliyet göstermesini öngörmesidir (Madde 5(2)). Öte yandan, "belli bir ırk ya da cemaat mensuplarını desteklemek amacıyla vakıf kurulamaz" hükmünü taşıyan Medeni Kanun'un 101(4). Maddesi, Gayrimüslimlerin kendi cemaatlerini yaşatmak ve desteklemek için yeni vakıf kurmalarını engellemektedir. Nitekim mahkeme kararlarında görüldüğü üzere, Medeni Kanun geçmişte bu yönde yorumlanmıştır.¹⁰⁰ Yasada yeni vakıfların Medeni Kanun'un esaslarına göre kurulacak olmasının öngörülmesi, Gayrimüslimlerin dinî, sosyal ve diğer ihtiyaçlarını karşılamak üzere yeni vakıf kurmalarını engelleyecektir. Bu kısıtlama, AİHS'nin 11. maddesi ve Anayasa'nın 33. maddesi ile güvence altına alınan örgütlenme özgürlüğü ve Gayrimüslim cemaatlere kendi kurumlarını kurma ve yönetme hakkı tanıyan Lozan Antlaşması'nın 40. maddesi ile bağdaşmamaktadır.

99 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, 23 Mayıs 1969'da kabul edildi, 27 Ocak 1980'de yürürlüğe girdi.

100 Örneğin, Yargıtay 18. Hukuk Dairesi, Türkiye Yedinci Gün Adventistleri Vakfı'nın tescilini, vakfın amacının "Yedinci Gün Adventist inancına mensup olan Türk vatandaşlarının ve Türkiye'de ikamet eden veya Türkiye'de geçici olarak bulunan aynı inançtaki yabancıların dini ihtiyaçlarını karşılamak" olduğu gerekçesiyle Medeni Kanun Madde 101(4)'e dayanarak reddetmiştir. Yargıtay 18. Hukuk Dairesi, 5 Nisan 2005 tarihli, E. 2005/1467, K. 2005/3270 sayılı karar.

4. ULUSLARARASI FAALİYET

Yeni yasa, vakıfların amaç veya faaliyetleri doğrultusunda uluslararası faaliyet ve işbirliğinde bulunmalarının, yurt dışında şube ve temsilcilik açmalarının, üst kuruluşlar kurmalarının ve yurt dışında kurulmuş kuruluşlara üye olmalarının önünü açması itibarıyla, genel olarak, örgütlenme özgürlüğü açısından son derece olumlu bir düzenleme getirmektedir.¹⁰¹ Ancak, yasa bu özgürlüğü cemaat vakıflarına tanımamaktadır. Zira vakıfların uluslararası faaliyette bulunmaları “vakıf senetlerinde yer almak kaydı”na bağlanmaktadır. Oysa daha önce de belirtilmiş olduğu gibi, Osmanlı zamanında kurulmuş olan cemaat vakıfları, padişah fermanıyla kurulmuştur ve bu nedenle vakıf senetleri bulunmamaktadır. Dolayısıyla, uluslararası faaliyette bulunabilmeleri için yasada getirilen koşulu yerine getirmeleri mümkün değildir. Gayrimüslim vakıflarına karşı doğrudan ayrımcılık örneği oluşturan bu hüküm, yasanın bu vakıflar açısından dördüncü sakıncalı yönüdür.

Bu demektir ki, cemaat vakıfları, uluslararası faaliyet ve işbirliğinde bulunamayacak, yurt dışında temsilcilik ve şube açamayacak, üst kuruluşlar kuramayacak ve yurt dışında kurulmuş kuruluşlara üye olamayacaktır. Küreselleşme ve bilgi çağında bir vakfı bu tür faaliyetlerden alıkoymak, sonuç itibarıyla o vakfı büyük ölçüde etkisiz hale getirmek demektir. Günümüz koşullarında, özellikle AB’ye üye olmaya çalışan bir Türkiye’de, vakıfların dışarıya kapalı olarak faaliyet göstermeleri düşünülemez. Kaldı ki, böylesi geniş kapsamlı ve keyfi bir kısıtlama, AİHS, Anayasa ve Lozan Antlaşması’nda güvence altına alınan örgütlenme özgürlüğüne aykırıdır.

5. EL KONULAN MALLARIN İADESİ

Yukarıda belirtildiği üzere, 5737 sayılı kanun, cemaat vakıflarının 1960lardan bu yana el konulan mallarının bir kısmının iadesini öngörüyor ve bu anlamıyla son derece önemli bir ilerleme teşkil ediyor. Ancak, kanunun el konulduktan sonra halen VGM veya Hazine’nin elinde bulunan bütün malların iadesini ve el konulduktan sonra üçüncü kişilere geçmiş olan malların tazminini öngörmemesi cemaat vakıfları açısından vahim sonuçlar doğurmaktadır.

Söz konusu Geçici Madde 7’nin tam metni şöyle:

“Cemaat vakıflarının;

- a) 1936 Beyannamelerinde kayıtlı olup, *halen tasarruflarında bulunan*¹⁰² nam-ı müstear veya nam-ı mevhumlar adına tapuda kayıtlı olan taşınmazlar,
- b) 1936 Beyannamesinden sonra cemaat vakıfları tarafından satın alınmış veya cemaat vakıflarına vasiyet edildiği veya bağışlandığı halde, *mal edineme gerekçesiyle*¹⁰³ halen; Hazine veya Genel Müdürlük ya da vasiyet edenler veya bağışlayanlar adına tapuda kayıtlı olan taşınmazlar,

tapu kayıtlarındaki hak ve mükellefiyetleri ile birlikte bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren on sekiz ay içinde müracaat edilmesi halinde, Meclisin olumlu kararından sonra, ilgili tapu sicil müdürlüklerince cemaat vakıfları adına tescilleri yapılır.”¹⁰⁴

Bu düzenleme, bugüne kadar çeşitli nedenlerle cemaat vakıflarının haksız yere ellerinden alınmış olan taşınmazların bazılarının belirli koşullarda iadesini öngörmektedir. Bu açıdan, bu düzenlemeyle sınırlı bir ilerleme sağlanmaktadır. Ancak, Geçici Madde 7, cemaat vakıflarının hukuk dışı uygulamalarla el konulan bütün mallarının iadesini öngörmemektedir. Öncelikle, a) bendindeki “halen tasarruflarında bulunan” ifadesi son derece sorunludur. El konulan malların ‘iadesi’ni sağlamak amacıyla düzenlendiği öne sürülen bir yasada, iade edilecek malın iadeyi talep eden vakfın “tasarrufunda bulunması”nı şart koşmak, ‘iade’ kavramının özüne ters düşmektedir. Herhangi bir gerçek veya tüzel şahıs, kendi tasarrufunda bulunan bir malın iadesini talep etmez; bir başka deyişle, elinden alınan bir malın iadesi talep edilen bir mal, zaten bu talebi yapan şahsın tasarrufunda değildir.

Cemaat vakıfları özelinde, bu vakıfların 1936 Beyannamelerinde *nam-ı müstear* veya *nam-ı mevhumlar* adına kayıtlı olmasına – yani o tarihte vakıfların tasarruflarında olmasına – rağmen daha sonraki yıllarda mahkeme kararlarıyla haksız yere ellerinden alınan taşınmazlar, doğal olarak halen bu vakıfların tasarruflarında değildir. Zaten cemaat vakıfları da bu nedenle el konulan mallarının iadesini sağlayacak bir yasal düzenleme yapılmasını talep etmektedir. Ancak, tasarıdaki Geçici Madde 7’nin a) bendine göre, cemaat vakıflarının 1936’da verdikleri beyannamelerde yer aldığı halde daha sonra yargı kararlarıyla ellerinden alınan malların hiç birinin kendilerine iadesi mümkün olmayacaktır. Zira bu mallar, taşınmazlara el koyan yargı kararlarıyla bizzat cemaatlerin ellerinden alınarak devlete devredilmiştir; böylece bu malların tasarrufu da cemaat vakıflarından çıkarak devlete geçmiştir. Bu düzenleme, sorunu çözmek yerine daha

¹⁰¹ Madde 25(1).

¹⁰² Vurgu yazarlara ait.

¹⁰³ Vurgu yazarlara ait.

¹⁰⁴ Geçici Madde 7.

da kötüleştirmekte, mevcut durumdan gerileme anlamına gelmektedir. Oysa cemaat vakıflarının ellerinden haksız olarak alınmış taşınmazların yargı kararı bulunsa dahi, halen VGM veya Hazine'nin elinde ise iade edilmelerinin, üçüncü şahısların ellerine geçmiş iseler ise tazmin edilmelerinin sağlanması gerekirdi. Hatta özellikle kilise gibi hayrattan olan ve mübadele mevzuatı dolayısıyla cemaatin elinden çıkmamış olan taşınmazların üçüncü kişilerin elinde dahi olsa kamulaştırılarak cemaate iade edilmesi gerekirdi.

Ayrıca, maddenin (b) bendinde yer alan "mal edinememe gerekçesiyle" ifadesi de son derece sorunludur. Bu düzenlemeyle, cemaat vakıflarının 1936'dan sonra satın alma, miras veya bağış yoluyla edindikleri ve Yargıtay Genel Kurulu'nun 1974 tarihli kararına dayanılarak ellerinden alınarak Hazine, VGM, vasiyet edenler ya da bağışlayanlar adına kayıt edilen mallardan sadece bir kısmının iadesi öngörülmektedir. Oysa vakıfların ellerinden başka gerekçeler veya usullerle alınan birçok taşınmaz bulunmaktadır. Bunlar: 1) cemaat vakfı adına kayıtlı olup mahkeme kararıyla tapu kaydının iptal edilmesi suretiyle yeniden eski malik adına kaydedilmiş olan taşınmazlar; 2) cemaat vakfı adına kayıtlı olup mahkeme kararıyla tapu kaydının iptal edilmesi suretiyle yeniden eski malik adına kaydedilmiş olan, ancak eski malikin de gaip olması nedeniyle on yıl kayyum tarafından idare edildikten sonra Hazine veya VGM adına kaydedilmiş olan taşınmazlar; 3) cemaat vakfı adına kayıtlı olup mahkeme kararıyla tapu kaydının iptal edilmesi suretiyle Hazine adına kaydedilmiş olan taşınmazlar; 4) cemaat vakfı adına kayıtlı olup mahkeme kararıyla tapu kaydının iptal edilmesi suretiyle VGM adına kaydedilmiş olan taşınmazlar; 5) vasiyetnameyle cemaat vakıflarına vasiyet edilmiş olup mahkeme kararıyla vasiyetlerinin iptaline karar verilen taşınmazlar; ve 6) cemaat vakıflarının elinden alınıp üçüncü kişiler adına tescil edilen taşınmazlardır. Haksız ve hukuk dışı uygulamalarla el konulan bütün bu taşınmazların iadesine yönelik herhangi bir düzenleme yapılmamıştır.

GEÇİCİ 7. MADDE'NİN UYGULAMASI HAKKINDA GENELGE

VGM, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu'nun Şubat 2008'de yürürlüğe girmesinden yaklaşık üç ay sonra, Vakıflar Bölge Müdürlüğü'ne bir genelge göndermiştir.¹⁰⁵ 13 Mayıs 2008 tarihli genelge, cemaat vakıflarının ellerinden alınan taşınmazları geri alabilmek için Geçici 7. Madde altında yapacakları başvurularda ibraz etmeleri gereken belgeleri sıralamaktadır. Buna göre, cemaat vakıfları, genelgeye ekte sunulan başvuru formuna ilaveten, aşağıdaki belgeleri ibraz etmekle yükümlüdür:

(a) bendi gereğince tescili talep edilecek taşınmazlar için:

- “1) 1936 beyannamesinde yer alan taşınmaz bilgileri ile mevcut tapu bilgilerini de içeren, talebe ilişkin gerekçeli vakıf yönetim kurulu kararı,
- 2) 1936 beyannamesi,
- 3) Taşınmazın halen vakfın tasarrufunda bulunduğunu gösterir 27.02.2008 tarihinden önceki tarihi taşıyan belge (kira kontratı, emlak vergi beyannamesi, elektrik-su-doğalgaz faturası veya eş değer bir belge),
- 4) Taşınmazın herhangi bir davaya konu olup olmadığı, kesinleşmiş Mahkeme kararı, devam eden dava var ise dava dilekçesi”

(b) bendi gereğince tescili talep edilecek taşınmazlar için:

- “1) Talebe ilişkin gerekçeli vakıf yönetim kurulu kararı,
- 2) Taşınmazın vakıf tarafından talep edilme gerekçesini (bağış-vasiyet) gösterir belge,
  - talep gerekçesi bağış ise;
  - a) Bağışlayan hayatta ise, noter tasdikli bağışlayanın iradesini gösterir belge,
  - b) Bağışlayan hayatta değil ise, bağışı tevsik edici belge,
    - talep gerekçesi vasiyet ise; vasiyetname, var ise tenfiz kararı,
- 3) Taşınmazın iktisabına ilişkin varsa vakıf yönetim kurulu kararı,
- 4) Var ise, iktisap edilen taşınmazın kaydına dair belge (gayrimenkul envanter defterinin ilgili sayfasının vakıf yönetim kurulunca onaylanmış sureti veya eşdeğer bir belge),
- 5) Taşınmazın Hazine veya Vakıflar Genel Müdürlüğü adına ne şekilde intikal ettiğine dair belge (kesinleşmiş mahkeme kararı gibi),
- 6) Taşınmazın her hangi bir davaya konu olup olmadığı, kesinleşmiş mahkeme kararı, devam eden dava var ise dava dilekçesi,”

¹⁰⁵ T.C. Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü, B.02.1.VGM.0.12.00.00.303/99-8666726 sayılı ve “5737 sayılı Vakıflar Kanununun Geçici 7. maddesinin uygulaması hakkında” konulu Genelge 2008/6, 13 Mayıs 2008.

13 Mayıs 2008 tarihli bu genelge yoluyla, Türkiye bürokrasisinde oldukça yaygın bir yasa uygulama yöntem ve alışkanlığı uyarınca, TBMM tarafından çıkartılmış bir yasada tanınan haklar, demokratik denetime tabi olmayan bürokrasinin keyfi takdiri uyarınca sınırlanmakta, anlamsız kılınmaktadır. Üstelik, yönetmeliklerin aksine Resmi Gazete’de yayımlanmayan genelgelerle, bürokrasinin yasaların lafzı ve ruhuna aykırı uygulamaları kamuoyunun bilgi ve denetimi haricinde gerçekleşmekte ve gözden kaçabilmektedir.

Cemaat vakıflarına yasal yollarla edindikleri ve hukuk dışı usullerle kaybettikleri mallarının iadesi için son derece ağır bir belge temin etme yükü getiren genelge, hukukun en temel ilkelerini hiçe saymaktadır. Gerçek veya tüzel kişiliklerin devletle karşı karşıya oldukları yasal anlaşmazlıklarda, tarafların arasında gerek güç ve yetkileri gerekse sahip oldukları olanaklar bakımından büyük bir asimetri bulunmaktadır. Oysa hak ihlaline uğradığını iddia eden tarafın bu iddiasını destekleyecek ilk görüşte kuvvetli ve yeterli karine (*prima facie*) sunması halinde, ispat ve belge yükü ihlalle itham edilen karşı tarafa geçer. Burada söz konusu olan bir mahkeme süreci değilse de, geçmişte devlet eliyle gerçekleşmiş bir hak ihlalinin giderilmesine yönelik bir yasayla oluşturulan bir bürokratik mekanizmadır. Şu halde, cemaat vakıflarının yasal yollarla elde etmiş oldukları taşınmazlara el konulduğunu asgari karinelerle ortaya koymaları durumunda ispat yükü devlete geçmeli, vakıfların iddialarının geçersiz olduğuna dair bir şüphe mevcutsa gerekli bütün bilgi ve belgelere zaten sahip olan veya sahip olma olanağı olan devlet aksini ispat etmekle yükümlü olmalıdır.

Oysa bu genelgeyle, cemaat vakıflarına temin edemeyecekleri belgeleri ibraz etme yükünün getirilmesi, uygulamada el konulan malların iadesini çok güçleştirme ve hatta imkânsız kılma tehlikesi taşımaktadır. Örneğin, raporun sonunda yer alan Ek 2’de de görüldüğü gibi, vasiyet ve bağış yoluyla edinilen mallar söz konusu olduğunda, söz konusu mal transferlerinin çoğu 1950li ve 1960lı yıllarda gerçekleşmiştir. 50 sene önce gerçekleşmiş işlemlerin belgesinin ibraz edilmesinin gerekli kılınmasının iyi niyet çerçevesinde okunması mümkün değildir. Hele ki, söz konusu malları cemaat vakıflarına vasiyet veya hibe yoluyla bağışlayan Gayrimüslimlerin büyük çoğunluğunun o tarihlerde aileleriyle birlikte Türkiye’yi terk etmek zorunda kaldıkları göz önünde bulundurulduğunda, vakıflardan 1950 tarihli vasiyetnameleri ibraz etmelerini beklemek son derece adaletsizdir. Üstelik, yine Ek 2’de görüldüğü üzere, bütün vasiyetnameler zaten mahkeme kararlarıyla tenfiz edildiği ve bağışların da tapu kaydı bulunduğu için gerekli bütün yasal belgeler hali hazırda devletin kayıtlarında mevcuttur. Bu durumda, cemaat vakıflarının yasal yollarla edindikleri ve ellerinden yasa dışı yollarla alınan kendi mallarını geri alabilmek için elde edemeyecekleri belgeleri ibraz etmelerini beklemek, ‘bu yasa uygulanmayacak, mallar iade edilmeyecektir’ demekle eş anlamlıdır. On yıllardır devletin tasarrufunda bulunan, devlet tarafından kullanılan mallar için cemaat vakıflarından elektrik faturası istemek ise, ironi sınırlarını aşan insafsız bir uygulamadır. Ermeni cemaat vakıflarının yasal temsilcisi olan ve onlar adına on yıllardır ulusal mahkemelerde, son dönemlerde de AİHM’de mücadele eden avukat Diran Bakar, bu genelgeyle VGM’nin el konulan malların iadesi konusunda “bin bir dereden su getirdiğini” belirtiyor.¹⁰⁶

Üstelik VGM’nin cemaat vakıflarının tescil başvurularını olumlu değerlendirmesi dahi söz konusu taşınmazların tescili için başlı başına yeterli olmayabiliyor. VGM engelini geçen cemaat vakıfları bir başka bürokratik engele takılmaktadırlar. Tapu daireleri, VGM onayına rağmen, taşınmazların tescili için cemaat vakıflarının sağlayamayacağı türlü belgeler talep ederek süreci yokuşa sürebilmekte, yasal hakların kullanılmasını engelleyebilmektedir. Avukat Diran Bakar, vakıflara vasiyetname yoluyla geçen ve dolayısıyla zamanında vakıflar üzerine tapuda kaydedilmiş olan el konulan taşınmazların hepsinin iadesi için başvurduklarını, kimisini geri aldıklarını kimisi için ise “Tapu [Tapu Dairesi] ile uğraştıklarını” belirtiyor.¹⁰⁷ Bakar, taşınmazla ilgili AİHM kararı varsa devletin Tapu Dairesi’ne yazı gönderdiğini ve taşınmazın üç ay içerisinde iade edildiğini, ancak AİHM kararı yoksa tescil işlemini yaptırmanın çok güç olduğunu ifade ediyor. Bakar içerisinde buldukları durumu şöyle özetliyor: “VGM, ‘bu vakıf adına tescil edin’ diyor ama Tapu tescil yapmıyor. 40 sene önceki vasiyetnameyi istiyor. Ben nereden bulayım vasiyetnameyi? Aradan 50 sene gitmiş, ‘git vasiyetnameyi getir, tedbirleri kaldır’ diyor.”¹⁰⁸

Şubat 2008’de yürürlüğe giren 5737 sayılı yasanın uygulanmaya başlanmasının üzerinden bir sene geçmiş bulunmaktadır. VGM’den alınan resmi bilgilere göre, 2 Şubat 2009 itibarıyla el konulan taşınmazların iadesini öngören kanunun Geçici 7. Maddesi kapsamında VGM bölge müdürlüklerine 128 adet taşınmaz için başvuruda bulunulmuştur.¹⁰⁹ Bölge müdürlükleri halen başvuruları incelemekte, Genel Müdürlüğe intikal etmiş bir başvuru bulunmamaktadır.

¹⁰⁶ Diran Bakar’la mülakat, İstanbul, 28 Ocak 2009.

¹⁰⁷ a.g.k.

¹⁰⁸ a.g.k.

¹⁰⁹ VGM’den e-posta yoluyla alınan bilgi, 2 Şubat 2009.

V. AB Reformları Yetersiz Kalıyor: AİHM süreci

Gayrimüslim cemaat vakıfları, mülkiyet haklarını ihlal eden politikalara karşı uzun yıllar iç hukukta yasal mücadele vermiştir. Ancak Türkiye mahkemeleri, korumakla yükümlü oldukları en temel hakları ihlal eden ayrımcı yasa ve politikaları onaylayarak, gayrihukuki uygulamalara yasal meşruiyet sağlamıştır.¹¹⁰ VGM, Hazine ve Milli Emlak, cemaat vakıflarının satın alma, bağış ve vasiyet yoluyla edindikleri taşınmaz malları ellerinden almak için açtıkları her tapu kaydının veya vasiyetnamenin iptali davasında ulusal yargıyı yanlarında bulmuştur. Cemaat vakıflarının elinden alınarak bağış yapan veya vasiyet eden kişilerin adına kaydedilen taşınmazlar, bu kişiler artık hayatta olmadığı için mirasçılarına, mirasçılarının bulunmadığı durumlarda ise VGM veya Hazine'ye geçmiştir.¹¹¹ Mahkemelerin taşınmazların cemaat vakıflarının ellerinden alınmasına karar verirken dayandıkları gerekçe, bu vakıflarının mal edinme ehliyetleri bulunmaması idi. Oysa bu kararların alındığı dönemlerde, cemaat vakıfları dışındaki diğer bütün vakıfların mülkiyet edinme hakkı gerek yasalarda gerekse uygulamada tanınıyor, korunuyordu.

İç hukuk yollarını böylece tüketen cemaat vakıfları, kısa bir süre önce yasal mücadelelerini Strasbourg'a taşımıştır. Rum ve Ermeni cemaat vakıflarının Türkiye'nin AB adayı ilan edildiği 1999'dan itibaren açtığı davalar, 2007'den itibaren karara bağlanmaya başlamıştır. İlk sonuç, Rum Ortodoks Cemaati'ne ait Fener Rum Lisesi Vakfı'nın açtığı davada alınmış, AİHM Türkiye'nin AİHS'nin mülkiyet hakkını güvenceye alan 1 No'lu Protokolü'nün 1. Maddesi'ni ihlal ettiğine karar vermiştir.¹¹² Mahkeme, vakfın, Türkiye'nin sadece Gayrimüslimlere ait vakıfların taşınmazlarına el koyma politikasının ayrımcı olduğunu ve bu nedenle AİHS'nin ayrımcılığı yasaklayan 14. Maddesi'ni ihlal ettiği yönündeki iddiasını ise değerlendirmeye gerek görmemiştir.¹¹³

9 Ocak 2007 tarihli *Fener Rum Lisesi Vakfı* kararıyla AİHM, Türkiye'nin cemaat vakıflarına yönelik mülkiyet politikalarının, özellikle de 1936 Beyannamesi uygulamasının, gayrihukuki olduğunu tescil etmiştir. Bu tarihi karar, vakfın avukatı Gülten Alkan'ın ifadesiyle, 1936 Beyannamesi'ni Anayasaya ve yasalara uygun bulan Yargıtay'ın 1974 tarihli kararının 'ölüm fermanı' olmuştur.¹¹⁴ AİHM Türkiye'yi el konulan malı vakfa iade etmeye veya vakıf yönetimine üç ay içerisinde yaklaşık 900.000 Avro ödemeye mahkûm etmiştir. Hükümet, gerekli yasal süre içerisinde öngörülen tazminatı ödeyerek kararı uygulamıştır.¹¹⁵ Bugüne dek cemaat vakıflarının Strasbourg'da kazandığı bu ilk davada verilen karar böylece, AİHM'de beklemekte olan benzer başvurular açısından emsal oluşturmuştur.

Bu karardan kısa bir süre sonra, Yedikule Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi Vakfı'nın Hazine tarafından el konulan Beyoğlu'ndaki eski İGS binası ile Kadıköy'deki bir binanın iadesi için 1999'da yapmış olduğu başvuru da Türkiye aleyhine sonuçlanmıştır.¹¹⁶ Tarafların ihtilaflarını kendi aralarında çözmeye karar vermesiyle, 26 Haziran 2007

110 Bu mahkeme kararları için bkz. EK 2, Ermeni Cemaati'nin el konulan taşınmazlarının listesi.

111 Mirasçılardan olmadığı durumlarda, zemininde vakıf kaydı bulunan taşınmazlar VGM, diğerleri ise 'son mirasçı' addedilen Hazine adına kaydediliyordu.

112 AİHM (2007), *Fener Rum Lisesi Vakfı Türkiye'ye Karşı*. No: 34478/97, 9 Ocak.

113 Mahkeme'nin başvuru sahiplerinin 14. Madde altındaki iddialarını değerlendirmeye gerek görmemesi, bu davaya özgü bir tutum değildir. AİHM, gerek Türkiye'ye gerekse diğer Avrupa Konseyi üyesi ülkelere ilişkin içtihatlarında, 14. Madde ihlali iddialarını çoğunlukla değerlendirmez, değerlendirdiği durumlarda da genellikle maddenin ihlal edilmediğine karar verir. Bu raporun kapsamının dışında olan bu konunun Avrupa insan hakları rejim bağlamında bir değerlendirmesi için bkz., S. Spiliopoulou Åkermark, "The Limits of Pluralism- Recent Jurisprudence of the European Court of Human Rights with Regard to Minorities: Does the Prohibition of Discrimination Add Anything?," *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe (JEMIE)*, 3 (2003). AİHM'nin Türkiye'ye yönelik içtihatlarında 14. Madde'yi ele almasına dair bir değerlendirme için bkz., Dilek Kurban, Ozan Erözden ve Haldun Güllalp, *Supranational Rights Litigation, Implementation and the Domestic Impact of Strasbourg Jurisprudence: A Case Study of Turkey*, report prepared for the JURISTRAS project funded by the European Commission, DG Research, Priority 7, Citizens and Governance in a Knowledge Based Society, <http://www.juristras.eliamep.gr/wp-content/uploads/2008/10/casestudyreportturkeyfinal.pdf>.

114 TESEV'in cemaat vakıflarının el konulan taşınmazlarını konu alan belgesinde avukat Gülten Alkan'la yapılmış olan mülakat. SUFilm, 'vatandaşlık' halleri (TESEV, Nisan 2008).

115 TESEV'in cemaat vakıflarının el konulan taşınmazlarını konu alan belgesinde vakıf yönetim kurulu üyeleriyle yapılmış olan mülakat. a.g.k.

116 AİHM (2007), *Yedikule Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi Vakfı Türkiye'ye Karşı*. No: 50147/99 ve 51207/99, 26 Haziran (dostane çözüm).

tarihinde vakıf yönetimi ile hükümet arasında bir dostane çözüm bildirgesi imzalanmıştır. AİHM'nin dostane çözüm şartı olarak hükümetin vakfa 2 milyon Avro ödemesini önermesine rağmen, hükümet beklenmedik bir şekilde, bunun yerine taşınmazları vakfa iade etmeyi önermiştir. Böylece Türkiye devleti, ilk kez bir Gayrimüslim vakfa el konulan taşınmazını iade etmiştir. Bu karardan altı ay sonra, Yedikule Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi Vakfı'nın Hazine'ye geçen bir başka taşınmazı için yapmış olduğu başvuru da, hükümetin el konulan taşınmazı vakfa iade etmeyi önermesi üzerine dostane çözümlerle sonuçlanmıştır.¹¹⁷ Hükümet dostane çözüm kararlarını yasal süre olan üç ay içerisinde yerine getirmiş, taşınmazları ilgili vakıflara iade etmiştir.

Strasbourg'da cemaat vakıflarının el konulan taşınmazlarıyla ilgili olarak açtığı davalarda Türkiye'nin aldığı ikinci mahkûmiyet kararı, İstanbul Rum Patrikhanesi'nin Büyükkada'daki yetimhane binasının iadesi için açtığı davanın sonuçlandığı 8 Temmuz 2008'de geldi.¹¹⁸ AİHM, Patrikhane'nin 1902 senesinde satın alma yoluyla edindiği Büyükkada'daki arsanın bir bölümü üzerinde Rum Ortodoks çocukları için kullanılmak üzere inşa ettiği yetimhaneye el konulmasının AİHS'nin 1 No'lu Protokolü'nün 1. Maddesi'nde güvence altına alınan mülkiyet hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir.

Yetimhane kararından beş ay sonra, 16 Aralık 2008'de, Türkiye Gayrimüslim cemaatlere ait taşınmazlara el koyması nedeniyle AİHM'de üçüncü kez mahkûm olmuştur. Aynı zamanda Ermeni cemaat vakıflarının AİHM'de açmış olduğu davalarda verilen ilk mahkûmiyet olan bu karar, iki ayrı davada aynı günde verilmiştir. Yedikule Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi Vakfı'nın el konulan Beyoğlu'ndaki bir dairesi ile Samatya Surp Kevork Ermeni Kilisesi, Mektebi ve Mezarlığı Vakfı'nın Şişli'deki bitişik üç evi için sırasıyla 2002 ve 2003'te açmış olduğu davalarda, AİHM Türkiye'nin mülkiyet hakkını ihlal ettiğine hüküm getirmiş, üçüncü şahıslara satılmış oldukları için gerçek sahiplerine iadesi mümkün olmayan taşınmazlar için Samatya'daki vakfa 600.000 Avro, Yedikule'deki vakfa ise 275.000 Avro ödenmesine karar vermiştir.¹¹⁹

117 AİHM (2007), *Yedikule Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi Vakfı Türkiye'ye Karşı*. 14 Aralık (dostane çözüm).

118 AİHM (2008), *Fener Rum Patrikliği (Ekümenik Patriklik) Türkiye'ye Karşı*. No: 14340/05, 8 Temmuz.

119 AİHM (2008), *Yedikule Surp Pırgiç Ermeni Hastanesi Vakfı Türkiye'ye Karşı*. No: 36165/02, 16 Aralık; AİHM (2008) *Samatya Surp Kevork Ermeni Kilisesi, Mektebi ve Mezarlığı Vakfı Yönetim Kurulu Türkiye'ye Karşı*. No: 1480/03, 16 Aralık.

VI. Değerlendirme ve Sonuç

Türkiye AB üyeliği sürecinde Gayrimüslim cemaat vakıflarının mülkiyet haklarının korunması yönünde bir takım olumlu adımlar atmış olsa da, 'hukuk devleti reformu' olarak addedilebilecek bir ilerleme kaydedememiştir. Aksine, 'taşınmaz edinme ehliyeti' bakımından mevzuatta bir engel bulunmamasına ve uygulamadaki sorunlar sadece hukuka aykırı ve yanlış 'içtihat'tan kaynaklanmasına rağmen, eski hukuki düzenlemeden de geriye gidilmiş, cemaat vakıflarının taşınmaz edinme ehliyetleri izine bağlanmıştır. Yasalarda tanınan sınırlı haklar bürokratik yönetmelikler ve kamuoyu ile paylaşılmayan genelgelerle uygulamada büsbütün kısıtlanmıştır.

El konulan malların iadesi veya tazmini için, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler ile Anayasa'dan doğan sorumlulukları doğrultusunda adil bir düzenleme getirilmemektedir. Vakıfların ellerinden alınarak üçüncü kişilere devredilen veya satılan taşınmazlar için ilgili cemaat vakfına tazminat ödenmesi öngörülmektedir. Ayrıca, vakıfların ellerinden alınarak devlet adına kaydedilen bazı malların iadesi öngörülse de, bu iade için söz konusu malların cemaat vakıflarının "tasarrufunda olmaları" koşulu aranması, 'iade' kavramının özüyle çelişen bir düzenlemedir. El konulan malların iadesi için bu taşınmazların halen cemaat vakıflarının tasarruflarında bulunma şartı aranması, iyi niyetli bir yasa koyucu iradesi sergilememektedir.

Zamanla bazı ifade değişiklikleriyle cemaat vakıflarının mülhak vakıf sayıldıkları gizlenmiş olsa bile, cemaat vakıflarının mazbutaya alınmasından vazgeçilmemektedir. Tersine, yeni Vakıflar Kanunu, hukuk dışı bürokratik bir işlem olan mazbut vakıf uygulamasına yasal dayanak sağlamaktadır. Ayrıca, yeni vakıfların kurulmasının Medeni Kanun Madde 101(4) ile sınırlandırılması, Gayrimüslimlerin yeni vakıf kurmalarını engellemektedir. Müslüman Türkiye vatandaşları yeni vakıf kurabilirken aynı hakkın Müslüman olmayan vatandaşlara tanınmaması apaçık bir doğrudan ayrımcılık örneğidir. Bütün bunlar göstermektedir ki, cemaat vakıflarının Lozan Antlaşması'na uygun bir konuma getirilmesi son düzenlemelerden sonra dahi sağlanabilmiş değildir.

Öte yandan, AB uyum yasaları çerçevesinde cemaat vakıflarına yönelik iyileştirici yasal düzenlemelerin yapılması, VGM'yi hukuk devleti ilkelerine büsbütün aykırı bir tutum almaya sevk etmiştir. VGM, yargının 1936 Beyanname'si'ne dönük içtihadından önce iktisap edilmiş taşınmazlar için, denetim makamı sıfatıyla ve Hazine'nin veya önceki maliklerin kanuni mümessili imiş gibi davranarak, tapu kütüğünün düzeltilmesi (*tashih*) davaları açmıştır. Böylece cemaat vakıflarının ellerinden alınan taşınmazlardan daha sonra bir başka vakıfla zorlama bir şekilde ilişkilendirebildiklerini kendi üzerine geçirmeyi başarmıştır.

AB ile üyelik müzakerelerinin devam ettiği bir dönemde, hükümetin ve TBMM'nin yerine getirmekle yükümlü olduğu temel görev, AB müktesebatıyla uyumlu yasal düzenlemeler yapmaktır. Aksi halde, ulusal yetkililer tarafından çözümsüz bırakılmış sorunlar uluslararası aktörler tarafından gündeme getirilmeye devam edecektir. AİHM'nin 2007 senesinden bu yana verdiği dostane çözüm ve dava kararları göstermektedir ki, el konulan taşınmazların gerçek sahipleri olan cemaat vakıflarına iadelerini veya tazminini öngörmeyen bir yasal düzenleme AİHM tarafından yetersiz bulunacak, Türkiye tazminat ödemeye devam edecektir. Türkiye'de yaşayan bütün vergi mükelleflerinin katkısıyla ödenen tazminatların ulusal yasalar ile verilmesini sağlamak, devletin kendi vatandaşlarına karşı demokratik sorumluluğunun gereğidir. Kaldı ki, yasama ve yürütme organları ulusal ve uluslararası hukuk ile uyumlu yasal düzenlemeler yapmakla yükümlüdür.

Halen, cemaat vakıflarına ilişkin yasal mevzuat tam bir kargaşa halindedir. Eski vakıflara uygulanan 1935 tarihli Vakıflar Kanunu, bu kanun doğrultusunda hâlâ çıkarılmayı bekleyen tüzük, yeni vakıflar için geçerli olan Medeni Kanun, eski Medeni Kanun döneminde çıkarılan tüzük, 28 Şubat sonrası tebliğleri, AB uyum yasaları ile ilgili yönetmelikler ve genelgeler... Sosyal dayanışma vakıfları, personele yardım vakıfları, kamu kuruluş ve tüzel kişilerini destekleme vakıfları, üniversite

vakıfları alanındaki belirsizlikler ve ihtilaflar, icareteynli¹²⁰ ve mukaatalı¹²¹ vakıflar ile vakıf gediklerin¹²² tasfiyesi sorunları, ve yabancı vakıfların özel sorunları da dikkate alındığında, vakıflara ilişkin yasal mevzuatın bir kaos niteliği taşıdığı görülmektedir.

Şu aşamada yapılması gereken, Lozan Antlaşması'nı, AİHS'yi, Türkiye'nin taraf olduğu diğer uluslararası sözleşmeleri ve Anayasa'yı dikkate alan ve var olan anti demokratik ve hukuk dışı uygulamaları bertaraf edecek yasal düzenlemelerin gerçekleştirilmesidir. Bu, Türkiye'nin demokratikleşme ve AB üyeliği süreçlerine ivme kazandırmakla kalmayacak, Gayrimüslim vatandaşlarının devletlerine güvenebilmelerinin önünü açacaktır.

120 Vakıf malları kural olarak satılmadığı, ancak mahkeme kararıyla 'istibdal' edilebildiği ve paraya çevrilmesi mümkün olduğu için, özellikle binası yanmış, harap olmuş vakıf mülkleri gelir getiriyordu. İstibdal işlemi için mahkemeye başvurulduğu takdirde ise, binasız arsalar ucuza gidiyor, elde edilecek parayla da vakfın masrafları karşılanamıyordu. Bu nedenle, bir 'hukuki çare' olarak, vakıf mülkün istibdal edilmeyip satış bedelini karşılayan bir bedelin peşin kira (*icare-i muaccele*) olarak vakfa ödenmesi, ayrıca her yıl vakfa bir de '*icare-i müeccele*' ödenmesi usulüne başvurulurdu. Buna da 'çift kira' (*icareteyn*) denirdi. İslam Hukuku açısından bu kira fâsid bir kira idi. Çünkü süre belirtilmiyordu ve ölümle mutlak olarak son bulmuyordu. İcareteyn, konut ve işyeri vakıf arsalarında başvuru bir usuldü. Bkz. 5737 sayılı Vakıflar Kanunu, Madde 3.

121 *Mukataa*, vakıf taşınmazı üzerinde kararlaştırılan götürü bir 'kira bedeli karşılığı, süresiz 'üst hakkı' sahibi olma' sözleşmesine verilen isimdir. Mukataalı vakıf, 5737 sayılı Vakıflar Kanunu Madde 3'de, 'zemini vakfa üzerindeki yapı ve ağaçlar tasarruf edene ait olan ve kirası yıllık olarak alınan vakıf taşınmaz' olarak nitelenmektedir.

122 Esnafın bir meslek veya sanatı içerisinde icra ettiği taşınmazlara *gedik* ismi verilirdi. Bu taşınmazlar, bir nevi sürekli kirayla üst hakkı doğuracak bir nitelik alırdı. Bu "gedik"lerden İstanbul'da olanlarının, İkinci Meşrutiyet Dönemi'nde tasfiyeleri usulüne dair bir Muvakkat Kanun çıkarıldı. Osmanlı hukukunda Hanefi fıkıh, muamelat alanında uygulanan temel hukuk idi. Bugünkü anlamıyla sınırlı aynı hak doğuran tasarruf muamelesi niteliğinde bir hukuki muamele kavramı olmadığı için, üst hakkı gibi sınırlı aynı hak doğuran sözleşmeler de kira sözleşmesinden ayrılmıyordu. Uygulamada meslek ve sanatların icrası gedik usulüne tabiydi. Bir başka deyişle, bir gedik boşalmadıkça o meslek ve sanatı icra için başka bir kimsede çalışma hürriyeti tanınmamaktaydı (sınırlı sayı; *numerus clausus*). Bu durumda temelde bir kira sözleşmesi olsa dahi bu kira sözleşmesi de icareteyn ve mukataa sözleşmelerinde olduğu gibi, fasit bir kira kabilinden oluyordu ve gedik sahibi oradan çıkartılmayıp gedik kiracılık hakkı başkasına devredilebiliyordu. Böylece zemin hakkı denen malikin hakkı git gide fahri bir mülkiyet hakkı haline dönüşüyordu. İstanbul ve çevresi için çıkartılan Muvakkat Kanun'dan 50 yıl kadar sonra Bursa'daki gedik ve zeminlerin tasfiyesi hakkında 1960'da bir kanun çıkartıldı. Daha sonra da bu tasfiye hükümleri İmar Kanunu'na havale edilmiştir. Uygulamada gedik konusu da çok karmaşık bir hal almıştır. Çünkü genellikle zemin hakkı vakfa ait olsa da, gedik hakkı da ayrıca başka bir vakfa ait olabiliyordu. Üstelik II. Sultan Mahmut zamanında, padişahın kurduğu vakıflara gelir temini için bir de ayrıca, bir nevi sürekli vergi niteliğinde *nizamlı gedik* usulü ihdas edilmişti. Bir de Ege Bölgesi'nde *Paftos* veya *Örfü Beld*e dediği denen zeminin mülkiyetinin başka bir kişiye ve bağ kütüklerinin mülkiyetinin de başka bir kişiye ait olmasına imkân veren sürekli bir üst hakkı niteliğinde gedik söz konusu idi.

VII. Cemaat Vakıflarının Mülkiyet Sorunlarına Dair Çözüm Önerileri

- Cemaat vakıflarının sorunlarını çözmeye yönelik yeni düzenlemeler yapılırken gözetilmesi gereken temel hedef AB'ye giriş şartlarını bir an önce ve şeklen sağlamak değil, adaletin ve hukuk devletinin korunması olmalıdır.
- '1936 Beyanamesi' gibi gerekçeler, demokratik hukuk devletinin evrensel ilkeleri bir kenara, hukuk mantığı ve hukuk tekniği açısından dahi savunulamaz kurgulardır. Bunlardan bir an önce vazgeçilmelidir.
- Demokratik hukuk devleti ilkelerine aykırı bir uygulama olan mazbut vakıf uygulamasına derhal son verilmelidir.
- Cemaat vakıfları ile cemaat vakıflarına dönüşmüş sayılan ve Osmanlı döneminde özellikle bazı Katolik tarikatlarca kurulmuş olan vakıflar, 'mülhak vakıf' statüsünden çıkartılmalı ve VGM'ye tabi olmalarına son verilmelidir. Bu vakıflar, Medeni Kanun döneminde kurulmuş vakıflara eş konumda, kendi cemaatlerinin üst kuruluşlarının yönetimine ve İçişleri ile Maliye Bakanlıkları'nın denetimine tabi olmalıdır.
- Lozan Antlaşması'ndan sonra Tapu Kanunu gereğince cemaat vakıflarına dönüşmüş sayılmaları gereken, mevcudiyetleri Osmanlı döneminden beri kabul edilen yabancı vakıflar da artık cemaat vakfı olarak kabul edilmeli, ellerinden hukuka aykırı bir şekilde alınmış olan mallar kendilerine iade edilmelidir.
- Medeni Hukuk tüzel kişileri alanı, demokratik ve evrensel hukuk devleti ilkeleri açısından tekrar gözden geçirilmeli ve özel kanun çıkarılması gerekli veya yararlı görülen bazı vakıflar dışında, 'kanunlar enflasyonu'ndan kaçınılmalıdır.
- Vakıflar ve derneklere dair temel hükümler Medeni Kanun'da yer almalı, uygulama sorunları için ikincil (tali) konularda tüzük çıkarılacaksa, anayasaya aykırı bir yasama yetkisi devriyle üst kural olan kanunda düzenlenmesi gereken bir husus ast kurala bırakılmamalıdır.
- 28 Şubat 1997 sonrasında yapıldığı gibi, tüzük hatta yönetmelik dahi olmayan tebliğ hükümleriyle maddi hukuk düzenlemelerine girişilmesi Anayasa'ya açık aykırı bir 'yasama gücü gaspı'dır. Temel haklara ilişkin konuların, tüzük, yönetmelik, tebliğ şöyle dursun, kanun hükmünde kararname ile dahi düzenlenemeyeceğine dair anayasal kurala saygı gösterilmelidir.
- Anayasa'nın eşitlik ilkesine uygun olarak, cemaat vakıflarına ve Müslüman vakıflara, kamu düzeni ve genel ahlâk kurallarını ihlâl etmemeleri koşuluyla, kurulma, ehliyet ve mülkiyet alanında eşit özgürlük ve haklar tanınmalıdır.
- Sadece 'yabancı' tüzel kişilerin taşınmaz edinme imkânlarının müteakibiyle şartına bağlanabileceği göz önünde tutularak, cemaat vakıflarının yeni mal edinmelerine getirilen izin şartı kaldırılmalıdır.
- Cemaat vakıflarının ve yabancı vakıfların ihlâl edilmiş müktesep haklarına, adalet duygusunu tatmin edecek bir telâfi imkânı getirilmelidir.
- Lozan Antlaşması'nın sadece Musevi, Ermeni ve Rum cemaatlerine mensup kişilere azınlık statüsü verdiği ve bu cemaatlere ait vakıfları güvenceye bağladığı yönündeki görüş ve tutumdan vazgeçilmeli, bütün Gayrimüslim vatandaşların Lozan'dan doğan hakları tanınmalıdır.
- Cemaat vakıflarının ellerinden alınan taşınmazlardan halen devletin tasarrufunda bulunanların tümü bu vakıflara iade edilmelidir. Üçüncü kişilere geçmiş mallar için ise cemaat vakıflarına tazminat verilmelidir.
- Cemaat vakıflarının yeni statüsü, Vakıflar Kanunu'ndan tamamen ayrı ve cemaat vakıflarına ilişkin özel bir kanunla düzenlenmelidir. Cemaat vakıflarını denetlemek üzere VGM yerine her cemaat için ayrı bir üst denetim

organı kurulmalıdır. Örneğin, Ortodoks Rum Cemaati için İstanbul Rum Patrikhanesi, Ermeni Cemaati için Ermeni Patrikhanesi, Musevi Cemaati için de Türkiye Hahambaşılığı denetim makamı olarak kabul edilmeli ve bunların tüzel kişilikleri tanınmalıdır. Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'nin cemaat vakıfları için hazırlamış olduğu ve Almanya'daki Katolik Missio teşkilatı tarafından Dr. Otmar Oehring'in Fransızca, İngilizce ve Almanca tercümesi ile yayımlanan kanun taslağı dikkate alınmalıdır.¹²³

- Almanya'da devletle Katolik ve Protestan Kiliseleri arasındaki ilişkileri düzenleyen Konkordatolar göz önünde tutularak, cemaat vakıflarını denetleyecek bu tür kurumlara kamu yararına özel hukuk tüzel kişiliği tanımak ve bu tüzel kişiliklerin özerkliklerini sağlamak üzere ayrı bir yasal düzenlemesi yapılmalıdır. Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'nin Ortodoks Patrikhanesi örneğinde hazırlamış olduğu kanun taslağı bu anlamda yol gösterici bir metin olarak dikkate alınmalıdır.¹²⁴
- Mevcut düzende sadece Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan sorumlu olan devlet bakanlığı yerine, hükümetin Gayrimüslimler ve Aleviler dahil olmak üzere bütün dini cemaatlerle ilişkilerini düzenleyecek ve aralarında uyumlu eş güdüm sağlayacak bir Din İşleri Bakanlığı kurulmalıdır.
- Bozcaada (*Tenedos*) ve Gökçeada (*İmroz*) konusunda özel bir yasal düzenleme yapılmalı, bu adalardan ayrılmak zorunda bırakılan Gayrimüslimlerin ihlal edilen bütün anayasal hakları iade edilmelidir.

123 Otmar Oehring, *Türkiye'de İnsan Haklarının Durumu- Laiklik=Din Özgürlüğü mü?* (Missio, 2004). Kanun taslağının tam metni için, bkz EK 3.

124 Kanun taslağının tam metni için, bkz EK 4.

EK 1. Musevi ve Rum Cemaatleri'nin Mazbutaya Alınan Vakıflarının Listesi

A. MUSEVİ CEMAATİ

Kasım 2008 itibarıyla, Musevi cemaatine ait 24 adet vakıf, "hayri ve fiili kıymeti kalmadığı" gerekçesiyle mazbutaya alınmıştır.¹²⁵ Bu vakıfların 12'sinin mazbutaya alınma tarih ve numarası kayıtlıken, 12 adetine dair bu bilgiler mevcut değildir. Bilinen ilk mazbutaya alınma tarihi 1974 iken yine bilinen son tarih 1995'tir.

Mazbutaya alınan Musevi sinagog vakıfları şunlardır:

1. İstanbul Tekfur Sarayı Musevi Cemaati Vakfı
30.04.1991 tarihli, 331/391 sayılı karar
Mazbutaya alınma gerekçesi: "Hayri ve fiili kıymeti kalmadığından"
2. Balat, Karabaş Mahallesi Selaniko Sinagogu
07.01.1979 tarihli, 664/687 sayılı karar
Mazbutaya alınma gerekçesi: "Hayri ve fiili kıymeti kalmadığından"
3. Balat, Karabaş Mahallesi Fulyaşon Sinagogu
07.01.1979 tarihli, 664/687 sayılı karar
Mazbutaya alınma gerekçesi: "Hayri ve fiili kıymeti kalmadığından"
4. Unkapanı Musevi Sinagogu
07.01.1979 tarihli, 664/687 sayılı karar
Mazbutaya alınma gerekçesi: "Hayri ve fiili kıymeti kalmadığından"
5. İstanbul Salmatomruk Musevi Cemaati Vakfı
05.10.1984 tarihli, 554/550 sayılı karar
Mazbutaya alınma gerekçesi: "Hayri ve fiili kıymeti kalmadığından"
6. İstanbul Silivri Kal Kadoş Bohor Maryo Binyamin Sinagogu Vakfı
24.04.1974 tarihli, 257/251 sayılı karar
Mazbutaya alınma gerekçesi: "Hayri ve fiili kıymeti kalmadığından"
7. Tekirdağ Musevi Cemaati Vakfı
20.04.1993 tarihli, 310/338 sayılı karar
Mazbutaya alınma gerekçesi: "Hayri ve fiili kıymeti kalmadığından"
8. Edirne 2. Sinagogu Vakfı
13.04.1973 tarihli, 167/164 sayılı karar
Mazbutaya alınma gerekçesi: "Hayri ve fiili kıymeti kalmadığından"
9. Edirne Büyük Sinagogu Vakfı
12.09.1995 tarihli, 897/941 sayılı karar
Mazbutaya alınma gerekçesi: "Hayri ve fiili kıymeti kalmadığından"

125 Mazbutaya alınan Musevi Sinagog vakıflarının listesi, İstanbul Musevi Hahambaşılığı'ndan e-posta yoluyla alınan bilgi, 11 Şubat 2008.

10. Gaziantep-Kilis-Yusuf Biao Musevi Vakfı
20.04.1975 tarihli, 284/261 sayılı karar
Mazbutaya alınma gerekçesi: “Hayri ve fiili kıymeti kalmadığından”
11. Gaziantep-Yahudi Havrası Vakfı
14.06.1983 tarihli, 387/397 sayılı karar
Mazbutaya alınma gerekçesi: “Hayri ve fiili kıymeti kalmadığından”
12. İzmir Nesim Levi (Loy) Bayraklı Vakfı
03.09.1982 tarihli, 397/410 sayılı karar
Mazbutaya alınma gerekçesi: “Hayri ve fiili kıymeti kalmadığından”

Mazbutaya alınma karar tarih ve numarası bilinmeyen Musevi sinagogu vakıfları:

13. Bergama Musevi Sinagogu Vakfı
14. Tire Musevi Sinagogu Vakfı
15. Ödemiş Musevi Sinagogu Vakfı
16. Aydın Musevi Sinagogu Vakfı
17. Nazilli Musevi Sinagogu Vakfı
18. Bodrum Musevi Sinagogu Vakfı
19. Milas Musevi Sinagogu Vakfı
20. orlu Musevi Sinagogu Vakfı
21. Lüleburgaz Musevi Sinagogu Vakfı
22. Urfa Musevi Sinagogu Vakfı
23. Amasya Musevi Sinagogu Vakfı
24. Tokat Musevi Sinagogu Vakfı

B. RUM CEMAATİ

2 Mart 2009 itibarıyla, Rum Ortodoks Cemaati’ne ait toplam 24 vakıf mazbutaya alınmıştır.¹²⁶ Bu vakıfların ‘mazbut vakıf’ ilan edilmeleri ile yönetimleri VGM’ye geçmiş, taşınmazlarına yine VGM tarafından el konulmuştur.

Mazbutaya alınan Rum Ortodoks Cemaati’ne ait vakıflar şunlardır:

1. Salkımsöğütte Aya Terapi Ayazması ve İlk Mektebi
2. Edirnekapı Aya Yorgi Rum Ortodoks Kilisesi
3. Fener Katip Muslahattin Aya Yorgi Rum Kilisesi
4. Edirnekapı Rum İlk Muhtelif Mektebi
5. Vefa Panayia Kilisesi ve Ayazması
6. Turi Sina Büyük Manastırına tabi Aya Yani Kilisesi ve Manastırı
7. Deko Veledi Petro Sofyanos Tahta Minare Mahallesi
8. Büyükada Aya Yorgi Rum Manastırı
9. Heybeliada Aya Yorgi Rum Manastırı
10. Heybeliada Panayia (am) Manastırı
11. Burgazada Hristos Rum Manastırı
12. Kınalıada Hristos Rum Manastırı
13. Büyükada Hristos Rum Manastırı
14. Büyükada Aya Nikola Rum Manastırı

¹²⁶ Mazbut vakıflar arasına alınan Rum Ortodoks kiliseleri ve manastırlarının listesi, İstanbul Rum Patrikhanesi’nden e-posta yoluyla alınan bilgi, 2 Mart 2009.

15. Tarabya Aya Yorgi Rum Kilisesi
16. İstinye Taksiarhi Rum Ortodoks Kilisesi
17. Beyoğlu Yenişehir Evangelistra Rum İlk Okulu
18. Büyükada Rum Yetimhanesi
19. Gökçeada Aya Marina Kaleköy Kilisesi
20. Gökçeada Aya Varvara Rum Kilisesi
21. Heybeliada Hristos Manastırı
22. Heybeliada Aya Spiridon Manastırı
23. Tarabya Aya Eleni Rum Kilisesi
24. Heybeliada Kız Yetimhanesi

EK 2. Ermeni, Rum ve Süryani Cemaatleri'nin El Konulan Taşınmazları Listesi

A. ERMENİ CEMAATİ

'1936 Beyannamesi' olarak bilinen uygulama uyarınca, Ermeni Cemaati'ne ait 30'dan fazla gayrimenkule el konulmuştur.¹²⁷ Bu gayrimenkullerin hemen hepsi, el konulmadan önce tapuda Ermeni Cemaati'ne ait vakıfların üzerine kayıtlıydı.

EL KONULAN MÜLKLERİN LİSTESİ:

1. GÜLBENKYAN SELAMET HANI (SELAMET HAN)

Arpacılar Caddesi, Şeyh Mehmet Ceylani Mahallesi, Eminönü, İstanbul

Hak sahibi: Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Vasiyet yoluyla bağış (Kalust Gülbenkyan'ın 18.06.1953 tarihli vasiyeti)

Vasiyetnamenin tenfizi (uygulama) kararı: İstanbul Asliye 14. Hukuk Mahkemesi'nin 14.11.1958 tarihli kararı

El konulma tarihi: 1. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 30.11.1992 tarihli vasiyetnamenin iptali kararı ile. Karar, Yargıtay 1. Hukuk Dairesi tarafından 28.01.1994 tarihinde onanarak kesinleşti.

Taşınmazın statüsü: VGM'ye intikal etti

AİHM: Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, Vakfın 27 Temmuz 1994 tarihli başvurusunu usul açısından reddetti.

2. GEDİKPAŞA ERMENİ PROTESTAN İLKOKULU

Şakir Efendi Çeşme Sokak, No: 1-3, Kumkapı, İstanbul

Hak sahibi: Gedikpaşa Ermeni Protestan Kilisesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Satın alma sonrası bağış (Arusyak Papazyan'ın 1940 tarihli bağışı)

Tapu tescil tarihi: 14.06.1948

El konulma tarihi: 1. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin Mayıs 1980 tarihli tapunun iptali kararı ile. Karar, Yargıtay 1. Hukuk Dairesi tarafından 16.09.1980 tarihinde onanarak kesinleşti.

Taşınmazın statüsü: Papazyan'a gayrimenkulü satan İngiliz Hayır Cemiyeti'ne iade edildi. Ancak, bu cemiyet artık Türkiye'de olmadığı ve mirasçıları da bulunmadığı için Milli Emlâk'a devredildi. Okul binası yıktırıldı, halen park olarak kullanılıyor.

3. GEDİKPAŞA ERMENİ PROTESTAN KİLİSESİ'NE AİT GAYRİMENKUL (EV)

Şakir Efendi Çeşme Sokak, No: 2, Kumkapı, İstanbul

Hak sahibi: Gedikpaşa Ermeni Protestan Kilisesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Satın alma sonrası bağış (Arusyak Papazyan'ın 1940 tarihli bağışı)

Tapu tescil tarihi: 16.10.1946

¹²⁷ Ermeni toplumunun yitirilmiş mülklerinin listesi, Hrant Dink arşivinden. 1936 Beyannamesi uygulaması altında el konulan Ermeni cemaati vakıflarına ait taşınmazlarının tam listesi için bkz. EK 2.

El konulma tarihi: İstanbul 18. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 25.06.1981 tarihli tapunun iptali kararı ile. Karar, Yargıtay 1. Hukuk Dairesi tarafından 08.12.1981 tarihinde onanarak kesinleşti.

Taşınmazın statüsü: Papazyan'a gayrimenkulü satan İngiliz Hayır Cemiyeti'ne iade edildi. Ancak, bu cemiyet artık Türkiye'de olmadığı ve mirasçıları da bulunmadığı için Milli Emlâk'a devredildi.

4. GEDİKPAŞA ERMENİ PROTESTAN KİLİSESİ'NE AİT GAYRİMENKUL (YEMEKHANE VE OYUN YERİ)

Şakir Efendi Çeşme Sokak, No: 4, Kumkapı, İstanbul

Hak sahibi: Gedikpaşa Ermeni Protestan Kilisesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Satın alma sonrası bağış (Arusyak Papazyan'ın 1940 tarihli bağışı)

Tapu tescil tarihi: 16.10.1946

El konulma tarihi: İstanbul 4. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 07.07.1981 tarihli tapunun iptali kararı ile. Karar, Yargıtay 1. Hukuk Dairesi tarafından 17.12.1981 tarihinde onanarak kesinleşti.

Taşınmazların statüsü: Papazyan'a gayrimenkulü satan İngiliz Hayır Cemiyeti'ne iade edildi. Ancak, bu cemiyet artık Türkiye'de olmadığı ve mirasçıları da bulunmadığı için Milli Emlâk'a devredildi.

5. GEDİKPAŞA ERMENİ PROTESTAN KİLİSESİ'NE AİT GAYRİMENKUL (APARTMAN)

Şakir Efendi Çeşme Sokak, No: 5, Kumkapı, İstanbul

Hak sahibi: Gedikpaşa Ermeni Protestan Kilisesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Satın alma sonrası bağış (Arusyak Papazyan'ın 1940 tarihli bağışı)

Tapu tescil tarihi: 16.10.1946

El konulma tarihi: İstanbul 8. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 23.12.1980 tarihli tapunun iptali kararı ile. Karar, Yargıtay 1. Hukuk Dairesi tarafından 03.11.1981 tarihinde onanarak kesinleşti.

Taşınmazın statüsü: Papazyan'a gayrimenkulü satan İngiliz Hayır Cemiyeti'ne iade edildi. Ancak, bu cemiyet artık Türkiye'de olmadığı ve mirasçıları da bulunmadığı için Milli Emlâk'a devredildi.

6. GEDİKPAŞA ERMENİ PROTESTAN KİLİSESİ'NE AİT GAYRİMENKUL (EV)

Şakir Efendi Çeşme Sokak, No: 25, Kumkapı, İstanbul

Hak sahibi: Gedikpaşa Ermeni Protestan Kilisesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Vasiyet yoluyla bağış (Arusyak Papazyan'ın 09.07.1941 tarihli vasiyeti)

Tapu tescil tarihi: 17.02.1954

El konulma tarihi: İstanbul 3. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 16.04.1982 tarihli tapunun iptali kararı ile. Karar, Yargıtay 1. Hukuk Dairesi tarafından 08.09.1982 tarihinde onanarak kesinleşti.

Taşınmazın statüsü: Malın eski sahibi Papazyan hayatta olmadığı ve mirasçıları da bulunmadığı için Milli Emlâk'a devredildi. Bina halen metruk durumda ve kullanılmamaktadır.

7. TUZLA KAMPI

Tuzla Üçmeşe Mevkii, İstanbul

Hak sahibi: Gedikpaşa Ermeni Protestan Kilisesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Satın alma (Sait Durmaz isimli şahıstan 1962 yılında)

Tapu tescil tarihi: 15.11.1962

El konulma tarihi: Kartal 3. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 06.03.1983 tarihli tapunun iptali kararı ile. Karar, Yargıtay 1. Hukuk Dairesi tarafından 16.01.1983 tarihinde onanarak kesinleşti.

Taşınmazın statüsü: Vakfa gayrimenkulü satan eski sahibine iade edildi. Eski sahibinin mirasçıları kampı üçüncü şahıslara sattı. Halen kullanılmayan, harap bir bina halindedir.

AİHM: Vakfın AİHM'e yapmış olduğu başvuru henüz sonuçlanmadı.

8. YEDİKULE SURP PIRGIÇ ERMENİ HASTANESİ'NE AİT GAYRİMENKULLER (6 ADET)

Tarakçılar Sokak, Dayahatun Mahallesi, No: 22-24, Eminönü, İstanbul (dükkan)

Tarakçılar Sokak, Dayahatun Mahallesi, Çinili Han, Alt Kat No: 1, Eminönü, İstanbul (oda)

Üst Kat No: 10 (odanın 36/84 hissesi)

Üst Kat No: 9 (oda)

Cami Şerif Sokak, No: 20, Büyükdere, Sarıyer, İstanbul (arsa)

Canfes Sokak, No: 29, Büyükdere, Sarıyer, İstanbul (ev)

Hak sahibi: Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Vasiyet yoluyla bağış (Mıgırdiç Alyanakoğlu'nun 03.06.1946 ve 23.08.1965 tarihli vasiyetleri)

Vasiyetnamenin tenfizi (uygulama) kararı: Sarıyer Sulh Hukuk Mahkemesi'nin 21.02.1969 tarihli kararı ile. Karar, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi tarafından 20.03.1969 tarihinde onanarak kesinleşti.

Tescil yapılmamasının gerekçesi: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 1974 tarihli kararı

Taşınmazın statüsü: Gayrimenkuller Hazine'ye geçti. Hazine kayyım tayin edildi.

9. YEDİKULE SURP PIRGIÇ ERMENİ HASTANESİ'NE AİT GAYRİMENKUL (EV)

Şair Nef'i Sokak, No:14, Caferağa Mahallesi, Moda, İstanbul

Hak sahibi: Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Vasiyet yoluyla bağış (Şuşanik Babikyan ve Siranuş Babikyan'ın 08.05.1967 tarihli vasiyetleri)

Vasiyetnamenin tenfizi (uygulama) kararı: Kadıköy 2. Sulh Mahkemesi'nin kararı

El konulma tarihi: Yargıtay 2. Hukuk Dairesi'nin 1999 tarihli vasiyetnamenin iptali kararı

Taşınmazın statüsü: Vasiyetçilerin mirasçısı olmaması nedeniyle Hazine'ye geçti.

AİHM: Vakfın AİHM'de açtığı dava, 26.06.2007 tarihinde dostane çözümlerle sonuçlandı. Taşınmaz tapuda vakfın ismine tescil edilerek iade edildi.

10. KURUÇEŞME (YEREVMAN) SURP HARÇ KİLİSESİ'NE AİT GAYRİMENKUL (EV)

Beyaz Gül Sokak, No:18, Arnavutköy, İstanbul

Hak sahibi: Kuruçeşme (Yerevman) Surp Harç Kilisesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Hibe yoluyla bağış (Ağavni isimli hayırseverin bağışı)

Tapu tescil tarihi: 15.08.1962

El konulma tarihi: İstanbul 10. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 18.06.1979 tarihli tapunun iptali kararı ile. Karar, Yargıtay 1. Hukuk Dairesi tarafından 15.10.1979 tarihinde onanarak kesinleşti.

11. YEDİKULE SURP PIRGIÇ ERMENİ HASTANESİ'NE AİT GAYRİMENKULLER (2 ADET EV)

Sıracevizler Caddesi, No:18 ve 18/1, Şişli, İstanbul

Hak sahibi: Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Vasiyet yoluyla bağış (Öjeni Azak Vartanyan'ın 21.01.1960 tarihli vasiyeti)

Vasiyetnamenin tenfizi (uygulama) kararı: İstanbul 3. Sulh Mahkemesi'nin kararı

Tapu tescil tarihi: 05.12.1964

El konulma tarihi: İstanbul 16. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 24.06.1975 tarihli vasiyetnamenin iptali kararı ile. Karar, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi tarafından 29.06.1976 tarihinde onanarak kesinleşti.

Taşınmazların statüsü: Vasiyetçilerin mirasçısı olmaması nedeniyle Hazine'ye geçti.

12. YEDİKULE SURP PIRGIÇ ERMENİ HASTANESİ'NE AİT GAYRİMENKUL (DÜKKÂN)

Varakçı Han Sokak, No:35, Kapalıçarşı, İstanbul

Hak sahibi: Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Vasiyet yoluyla bağış (Öjeni Azak Vartanyan'ın 21.01.1960 tarihli vasiyeti)

Tapu tescil tarihi: 03.12.1964

El konulma tarihi: İstanbul 16. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 24.06.1975 tarihli vasiyetnamenin iptali kararı ile. Karar, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi tarafından 29.06.1976 tarihinde onanarak kesinleşti.

Taşınmazın statüsü: Vasiyetçilerin mirasçısı olmaması nedeniyle Hazine'ye geçti.

13. YEDİKULE SURP PIRGIÇ ERMENİ HASTANESİ'NE AİT GAYRİMENKUL (EV)

Hamam Sokak, No:5, İcadiye Mahallesi, Üsküdar, İstanbul

Hak sahibi: Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Vasiyet yoluyla bağış (Mıgırdiç Azak Vartanyan'ın vasiyeti ile)

Tapu tescil tarihi: 04.12.1964

El konulma tarihi: İstanbul 16. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 24.06.1975 tarihli vasiyetnamenin iptali kararı ile. Karar, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi tarafından 29.06.1976 tarihinde onanarak kesinleşti.

Taşınmazın statüsü: Vasiyetçilerin mirasçısı olmaması nedeniyle Hazine'ye geçti.

14. YEDİKULE SURP PIRGIÇ ERMENİ HASTANESİ'NE AİT GAYRİMENKULLER (4 ADET)

Akağalar Caddesi, No: 287 ve No:120, Kurtuluş İstanbul (iki daireyle bir bodrum ve zemindeki bir dükkana intifaklı apartman)

Kurtuluş Caddesi, No: 285, İstanbul (depo)

Kurtuluş Caddesi, No:225 Daire:2, İstanbul (ev)

Hak sahibi: Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Hibe yoluyla bağış (Kışmo Dinçtosun'un 1963 tarihli hibesi)

El konulma tarihi: İstanbul 5. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 11.01.1976 tarihli tapu kaydının iptali kararı

Taşınmazların statüsü: Vasiyetçilerin mirasçısı olmaması nedeniyle Hazine'ye geçti.

15. YEDİKULE SURP PIRGIÇ ERMENİ HASTANESİ'NE AİT GAYRİMENKUL (BİNA)

Şehit Muhtar Mahallesi, Taksim Fırını Sokak, pafta 9 ada 419 parsel 15, Beyoğlu, İstanbul

Hak sahibi: Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Bağış (Maritza Tekfur'un 1954 tarihli hibesi)

El konulma tarihi: Beyoğlu 3. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 19.12.2000 tarihli vasiyetnamenin iptali kararı. Karar, Yargıtay 1. Hukuk Dairesi tarafından 19.04.2001 tarihinde onanarak kesinleşti.

Taşınmazın statüsü: Vasiyetçilerin mirasçısı olmaması nedeniyle Hazine'ye geçti.

16. YEDİKULE SURP PIRGIÇ ERMENİ HASTANESİ'NE AİT GAYRİMENKUL (BİNA)

Tercüman Çıkmazı, No:25, Tomtom Mahallesi, Beyoğlu, İstanbul

Hak sahibi: Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Vasiyet yoluyla bağış (Hatun Arşaluys Lusinyan'ın 15.03.1967 tarihli vasiyeti)

El konulma tarihi: İstanbul 16. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 24.06.1975 tarihli vasiyetnamenin iptali kararı ile. Karar, Yargıtay 2. Hukuk Dairesi tarafından 24.05.1976 tarihinde onanarak kesinleşti.

Taşınmazın statüsü: Vasiyetçilerin mirasçısı olmaması nedeniyle Hazine'ye geçti.

17. YEDİKULE SURP PIRGIÇ ERMENİ HASTANESİ'NE AİT GAYRİMENKUL (EV)

Dündar Sokak, No:41, Çamlıca Caddesi, Üsküdar, İstanbul

Hak sahibi: Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Vasiyet yoluyla bağış (Mari Siranuş Cıknavoryan'ın 08.08.1969 tarihli vasiyeti)

El konulma tarihi: Üsküdar Sulh Hukuk Mahkemesi'nin vasiyetnamenin iptali kararı ile.

Taşınmazın statüsü: Vasiyetçilerin mirasçısı olmaması nedeniyle Hazine'ye geçti.

18. KUMKAPI DIŞI SURP HARUTYUN MEKTEBİ VAKFI'NA AİT GAYRİMENKUL (DÜKKÂN)

Arapzade Sokak, Behram Çavuş Mahallesi, Kumkapı, İstanbul

Hak sahibi: Kumkapı Dışı Surp Harutyun Kilisesi Ermeni Mektebi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Satın alma

El konulma tarihi: İstanbul 6. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 19.11.1986 tarihli tapu kaydının iptali ve eski kaydın ihyası kararı ile. Karar, Yargıtay 1. Hukuk Dairesi tarafından 16.03.1988 tarihinde onanarak kesinleşti.

Taşınmazın statüsü: VGM'ye geçti.

19. KUMKAPI MERYEMANA KİLİSESİ'NE AİT GAYRİMENKUL (EV)

Kulluk Sokak, No:36, Şehsuvar Mahallesi, Eminönü, İstanbul

Hak sahibi: Kumkapı Meryemana Kilisesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Satın alma (02.11.1962 tarihinde)

El konulma tarihi: İstanbul 1. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 26.06.1978 tarihli tapunun iptali ve eski kaydın ihyası kararı ile. Karar, Yargıtay 1. Hukuk Dairesi tarafından 28.11.1978 tarihinde onanarak kesinleşti.

Taşınmazın statüsü: Eski sahipleri yaşamadığı ve mirasçıları da bulunmadığı için Hazine'ye geçti.

20. KUMKAPI DIŞI SURP HARUTYUN ERMENİ KİLİSESİ VAKFI'NA AİT GAYRİMENKUL (EV)

Beyazleylek Sokak, No:11 Kat:2 Daire:4, Osmaniye Mahallesi, Kadıköy, İstanbul

Hak sahibi: Kumkapı Dışı Surp Harutyun Ermeni Kilisesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Piyango yoluyla edinme (1967 yılında banka ikramiyesi ile)

El konulma tarihi: Kadıköy Beşinci Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 07.12.1995 tarihli tapunun iptali kararı ile. Karar, Yargıtay Hukuk Dairesi tarafından onanarak kesinleşti

Taşınmazın statüsü: Eski sahibine iade edildi

21. YENİKÖY KÜD DIPO SURP ASTVADZADZİN ERMENİ KİLİSESİ'NE AİT GAYRİMENKUL (ARSA)

Kapalı Bakkal Sokağı, İstinye Mahallesi, Sarıyer, İstanbul

Hak sahibi: Yeniköy Küd Dıpo Surp Astvadzadzın Ermeni Kilisesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Bağış (Karabet Semercioğlu ile Bayan Hayganuş'un 26.05.1956 tarihli bağışları)

El konulma tarihi: 1. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 14.08.1997 tarihli tapunun iptali kararı ile. Karar, Yargıtay tarafından 14.01.1999 tarihinde onanarak kesinleşti.

Taşınmazın statüsü: Eski sahipleri hayatta olmadığı ve mirasçıları da bulunmadığı için Hazine'ye geçti.

22. FERİKÖY SURP VARTANANTS KİLİSESİ VAKFI'NA AİT GAYRİMENKULLER (APARTMAN)

Uyulubağ ve Şahap Sokak Develi Apartmanı, Duatepe Mahallesi, Şişli, İstanbul

Hak sahibi: Feriköy Surp Vartanants Kilisesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Hibe yoluyla bağış (Nişan Minakyan'ın bağışı)

Tapu tescil tarihi: 07.02.1961

El konulma tarihi: Şişli 1. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 20.11.1984 tarihli tapunun iptali ve eski kaydın ihyası kararı ile. Karar, Yargıtay 1. Hukuk Dairesi tarafından 15.04.1985 tarihinde onanarak kesinleşti.

23. FERİKÖY SURP VARTANANTS KİLİSESİ VAKFI'NA AİT GAYRİMENKULLER (ARSA)

Çobanoğlu Sokak, Duatepe Mahallesi, Şişli, İstanbul

Hak sahibi: Feriköy Surp Vartanants Kilisesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Hibe yoluyla bağış (Mıgırdıç Sayian'ın 12.09.1969 tarihli bağışı)

El konulma tarihi: Şişli 1. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 20.11.1984 tarihli tapunun iptali ve eski kaydın ihyası kararı ile. Karar, Yargıtay 1. Hukuk Dairesi tarafından 15.04.1985 tarihinde onanarak kesinleşti.

Taşınmazın statüsü: Eski sahibine iade edildi.

24. BOMONTİ MIHİTARYAN OKULU- KATOLİK

İzzetpaşa ve Arpasuyu Sokağı, No:45, Cumhuriyet Caddesi, Şişli, İstanbul

Hak sahibi: Surp Gazar Vakfı

Mal edinme yöntemi: Satın alma (04.06.1958 tarihinde)

El konulma tarihi: Şişli 1. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 17.02.1984 tarihli tapunun iptali ve eski kaydın ihyası kararı ile. Karar, Yargıtay tarafından 14.03.1985 tarihinde onanarak kesinleşti.

Taşınmazın statüsü: Eski sahiplerine iade edildi.

25. İGS BİNASI (İSTİKLAL CADDESİ'NDE YEDİ KATLI BİNA)

İstiklal Caddesi, Şehit Muhtar Mahallesi, Pafta: 10, Ada: 404, Parsel: 9, Beyoğlu, İstanbul

Hak sahibi: Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Vasiyet yoluyla bağış (Öjeni Dındes Roman'ın 1952 tarihli vasiyeti)

El konulma tarihi: Beyoğlu 2. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 24.02.1998 tarihli tapunun iptali ve eski kaydın ihyası kararı ile. Karar, Yargıtay tarafından 26.01.1999 tarihinde onanarak kesinleşti.

Taşınmazın statüsü: Eski sahibinin mirasçısı olmadığı için Hazine'ye geçti. Vakfın AİHM'e yaptığı başvuru değerlendirilmeyi beklerken, bina Hazine'ye bağlı Milli Emlak tarafından 1 Mart 2005'te kapalı teklif usulü ile 4 milyon 160 bin YTL'ye satıldı. Tepkiler üzerine satış daha sonra iptal edildi.

AİHM: Vakfın AİHM'de açtığı dava, 26.06.2007 tarihinde dostane çözümlü sonuçlandı. Taşınmaz tapuda vakfın ismine tescil edilerek iade edildi.

26. EFTİK MANYAS'IN VASIYETNAMESİ (TÜM MAL VARLIĞI)

Keseciler Sokak, No:112, Çarşı Mahallesi, Eminönü, İstanbul

Müneccimbaşı Sokak, No:48, İcadiye Mahallesi, Üsküdar, İstanbul

Akkarga Sokak, No:13, İnönü Mahallesi, Şişli, İstanbul

Hak sahibi: Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Vasiyet yoluyla bağış (Eftik Manyas'ın 12.01.1962 tarihli vasiyeti)

Vasiyetnamenin tenfizi (uygulama) kararı: Üsküdar Sulh Hukuk Mahkemesi'nin 06.03.1967 tarihli kararı

El konulma tarihi: Üsküdar 2. Asliye Sulh Hukuk Mahkemesi'nin 1976 tarihli vasiyetnamenin iptali kararı ile.

Taşınmazların statüsü: Mirasçılara verildi.

27. SAMATYA SURP KEVORK ERMENİ KİLİSESİ'NE BİTİŞİK ÜÇ EV

Bilezikçi Sokak, Bozkurt Mahallesi, Şişli, İstanbul

Hak sahibi: Samatya Surp Kevork Ermeni Kilisesi Mektebi ve Mezarlığı Vakfı

Mal edinme yöntemi: Bağış (11.10.1955 tarihli hibe)

El konulma tarihi: Şişli Asliye Hukuk Mahkemesi'nin 21.11.2000 tarihli tapu kaydının iptali kararı ile. Karar, Yargıtay tarafından 25.09.2001 tarihinde onanarak kesinleşti. Vakfın kararın düzeltilmesi talebi 29.04.2002 tarihinde Yargıtay tarafından reddedildi.

Taşınmazın statüsü: Mirasçıları bulunmaması nedeniyle Hazine'ye geçti.

AİHM: Vakfın AİHM'de açtığı dava, 16.11.2008 tarihinde Türkiye'nin mahkûmiyeti ile sonuçlandı. AİHM, Türkiye'nin vakfa 600.000 Avro tazminat ödemesine karar verdi.

28. VAHRAM KARABET MADAT'IN VASIYETNAMESİ (SAHİP OLDUĞU TÜM TAŞINMAZLAR)

Türkbeyi Sokak, Ergenekon Caddesi, Bozkurt Mahallesi, Şişli, İstanbul (dükkân)

Türkbeyi Sokak, No:1, zemin kat, Ergenekon Caddesi, Bozkurt Mahallesi, Şişli, İstanbul (dükkân)

İlk Belediye Sokağı, Şahkulu Mahallesi, Beyoğlu, İstanbul

Molataş Sokağı, Sururi Mahallesi, Eminönü, İstanbul

Hak sahipleri: Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı, Kalfayan Yetimhanesi Vakfı, Karagözyan Yetimhanesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Vasiyet yoluyla bağış (Vahram Karabet Madat'ın 14.08.1968 tarihli vasiyeti)

El konulma tarihi: İstanbul 8. Asliye Sulh Hukuk Mahkemesi'nin 1974 tarihli vasiyetnamenin iptali kararı ile.

Taşınmazların statüsü: Mirasçılara verildi. Vakıf, 4771 sayılı yasa altında, taşınmazın ismine tescil edilmesi için başvuruda bulundu. Başvuru henüz sonuçlanmadı.

29. YEDİKULE SURP PIRGIÇ ERMENİ HASTANESİ'NE AİT TAŞINMAZ (EV)

Kocatepe Mahallesi, Beyoğlu, İstanbul

Hak sahibi: Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Bağış (Vahran Kaprielyan'ın 14.07.1964 tarihli hibesi)

Taşınmazın statüsü: Hazine'nin Beyoğlu 4. Asliye Hukuk Mahkemesi'nde 11.04.1996 tarihinde açtığı dava, 4771 sayılı yasa çıktığı için 28.11.2006 tarihinde reddedildi. Vakıf adına kayıtlı kaldı.

30. YEDİKULE SURP PIRGIÇ ERMENİ HASTANESİ'NE AİT TAŞINMAZ (DAİRE)

Kocatepe Mahallesi, Recep Paşa Sokak, No: 49, Daire No: 3, Ada No: 523, Parsel No: 17, Beyoğlu, İstanbul

Hak sahibi: Yedikule Surp Pırgıç Ermeni Hastanesi Vakfı

Mal edinme yöntemi: Bağış (Virkinya Başreisyan'ın 14.03.1962 tarihli hibesi)

El konulma tarihi: Beyoğlu 3. Asliye Hukuk Mahkemesi'nin Hazine'nin 2.11.1998 tarihinde açtığı davada verdiği 9.05.2001 tarihli tapu senedini iptal kararı ile. Karar, Yargıtay 1. Hukuk Dairesi tarafından 13.11.2001'de onandı, düzeltme talebinin 11.02.2002'de reddilmesi ile de kesinleşti.

4771 sayılı yasa: Vakfın 26.03.2003 tarihinde 4771 sayılı yasaya istinaden yaptığı başvuru VGM tarafından reddedildi.

Taşınmazın statüsü: Mirasçılara verilmesinin ardından mirasçılar tarafından açık artırma ile satışa çıkarıldı ve 21.07.2005 tarihinde 771.000 YTL karşılığında mahkeme kararı ile satıldı.

AİHM: Vakfın AİHM'de açtığı dava, 16.12.2008 tarihinde Türkiye'nin mahkûmiyeti ile sonuçlandı. AİHM, Türkiye'nin vakfa 275.000 Avro tazminat ödemesine karar verdi.

B. RUM CEMAATİ

26 Ekim 2007 itibariyle, Rum Ortodoks Cemaati'ne mensup 81 adet vakfa ait 1.000'e yakın taşınmaza el konmuştur. Ayrıca, Rum Ortodoks Cemaati'ne mensup özel şahısların da mallarına el konmuştur. Aşağıda, el konulan vakıf taşınmazlarının yanı sıra, özel şahıslara ait olup da el konulan taşınmazların da bilgileri yer almaktadır.¹²⁸

I) EL KONULAN VAKIF TAŞINMAZLARI

1. BALIKLI RUM HASTANESİ VAKFI

Taşınmazların cinsi ve sayısı: 157 ev, 26 bahçeli ev, 21 apartman, 3 bina, 6 daire, 66 dükkân, 2 iş hanı, 1 çivi fabrikası, 1 gazoz fabrikası, 2 otel, 1 toplantı salonu, 1 gece kulübü, 1 pavyon, 2 gazino, 2 depo, 1 atölye, 26 arsa, 1 tarla, 2 bağ, 2 bostan, 1 bahçe, 3 mezarlık.

Buldukları yer: Fatih, Beyoğlu, Şişli, Beşiktaş, Eminönü, Kadıköy, Üsküdar, Adalar, Bakırköy, Zeytinburnu.

2. FENER RUM PATRİKHANESİ AYA YORGİ KİLİSESİ VAKFI

Heybeliada'da su deposu ve ahşap depo, 1 bahçeli ahşap ev, Fatih'te 1 arsa ve kârgir ev, Eminönü'nde bir hanenin 1/4 hissesi, Beyoğlu'nda konsolosluk binası.

3. FENER RUM MEKTEBİ KEBİRİ VAKFI

Kadıköy Göztepe Mahallesi'nde 19 arsa; Kadıköy Osmanağa Mahallesi'nde 2 arsa, 2 dükkân, 1 ev; Bakırköy'de 1 bina; Eyüp Hamam Muhittin Mahallesi'nde 1 ev; Göztepe Ege'de 2 arsa.

¹²⁸ Rum Cemaati vakıflarının tapusu olmasına rağmen ellerinden alınan gayrimenkullerin listesi, Metropolit Meliton'dan (İstanbul Rum Patrikhanesi) e-posta yoluyla alınan bilgi, 26 Ekim 2007.

4. YENİMAHALLE AYA YANI KİLİSESİ VE İLK MEKTEBİ VAKFI

Sarıyer Yenimahalle'de 3 ev, 2 arsa ve 1 ayazma.

5. FENER YOAKİMİON RUM KIZ LİSESİ VAKFI

Şişli Ölçek Sokak'ta 1 daire.

6. KURTULUŞ RUM CEMAATİ VAKFI

Beyoğlu Hacı Ahmet ve Çatma Mescit Mahalleleri'nde 2, Kadıköy Zühtü Paşa Mahallesi'nde 1 adet ev; biri Ahmet Bostanı'nda üçü Çınar'da olmak üzere 6 arsa.

7. CİBALİ AYA NİKOLA KİLİSESİ VE MEKTEBİ VE AŞHANESİ VE AYA HARALAMBOS KİLİSESİ VE AYAZMASI VAKFI

Fatih Hamamımuhtittin Mahallesi'nde 4 ev; Fatih Küçük Mustafa Paşa Mahallesi'nde 1 kilise.

8. YENİKÖY AYA NİKOLA KİLİSESİ VAKFI

2 ayazma, 1 bağ, 1 apartman; İstinye Neslişah Sultan'da 1 arsa ve Aya Efstratios Ayazması.

9. BEBEK AYA HARALAMBOS KİLİSESİ VE BEBEK AYA YANI MEZARLIĞI VAKFI

Beşiktaş Bebek Mahallesi'nde 1 ev; Tayyareci Suphi'de 1 arsa; İnsirah Sokak'ta 1 arsa; Sepedi'de 1 arsa; Dere Sokak'ta 1 ev; Aycırına Mevkii'nde 1 mezarlık.

10. AYVANSARAY AYA DİMİTRİ VE AYA VLAHERNA KİLİSELERİ VE MEKTEBİ VAKFI

Fatih'te 2'si bahçeli 3 ev; Fatih Karabaş Sinabi Sokak'ta kale sur şeridi; Fatih Karabaş Ağaçlıçeşme Sokak'ta 2 arsa; Fatih Karabaş Mahkeme'de 1 adet arsa; Fatih Mustafa Paşa'da 1 arsa; Fatih'te Karabaş Mahallesi'nde 1 atölye; Yandavut Mahallesi Vapur İskelesi'nde 1 fabrika; Bostan Sokak'ta 1 arsa.

11. FENER MERYEMANA NAM-I DİĞER KANLI KİLİSE VAKFI

Fatih Tevkii Cafer Mahallesi'nde 3 ev, 1 adet arsa, 1 adet bina.

12. PARAŞKEVİ RUM ORTODOKS KİLİSESİ VAKFI

Fatih İmrahor Mahallesi'nde 3 arsa, 1 bina ve dükkân; Zeytinburnu'da 1 ayazma ve arsa.

13. KUMKAPI RUM CEMAATİ AYA KİRİAKİ VE PANAYİA ELPİDA KİLİSELERİ VE MEKTEBİ VAKFI

Beyazıt Kapalıçarşı'da 1 dükkân; Çadırcı Kadırga Limanı'nda 1 çeşme.

14. KURUÇEŞME AYA DİMİTRİ VE AYA YANI KİLİSELERİ VAKFI

Beşiktaş Kuruçeşme Mahallesi'nde 2 arsa, 1 bahçeli ev, 1 ayazma, 1 mezarlık; Analipsis Ayazması; Çınarlı Asma'da 1 ev; Kırbacı ve Alay Emini'de 1 arsa, Çınarlıçeşme Çıkmazı'nda 1 arsa; Kireçhane'de 1 arsa; Alay Beyi'nde kilisenin müştemilatları.

15. HASKÖY AYA PARASKEVİ KİLİSESİ VAKFI

Beyoğlu Pirimehmet Paşa Mahallesi'nde 1 adet arsa, 1 adet mezarlık ve 2 dükkân; Beyoğlu Keçeci Piri Mahallesi'nde 5 dükkân; Sütlüce'de 1 adet arsa ve mezarlık; Eski Yağhane'de 2 arsa; Bastar'da 2 arsa; Vapur İskelesi'nde 1 adet arsa; Çançan'da 1 adet arsa.

16. BÜYÜKDERE AYA PARAŞKEVİ KİLİSESİ VE İLK MEKTEBİ VAKFI

Sarıyer Çayırbaşı Mahallesi'nde biri bahçeli 2 ev, Sarıyer Büyükdere Mahallesi'nde 1 arsa; Taksim Yağhane'de 1 depo ve apartman.

17. BÜYÜKADA RUM İLK MEKTEBİ İLE PANAYİA AYA DİMİTRİ VE PROFİTİ İLİYA KİLİSELERİ VE RUM KABRİSTANI VAKFI

Büyükada'da biri bahçeli 3 ev.

18. BEYOĞLU YENİŞEHİR KİLİSESİ (HACI İLBEY) SOKAĞI'NDA EVANGELİSTRİA NAMLI RUM ORTODOKS KİLİSESİ VAKFI

Sişli Eskişehir Mahallesi'nde 1 dükkân; Miniran'da müstemilat ve 1 dükkân.

19. YENİKÖY PANAYİA KİLİSESİ VE RUM MEKTEBİ VAKFI

Sarıyer Yeniköy Mahallesi'nde 2 ev, 1 arsa, 1 mezarlık; Ecadi'de 1 taş ev; Köybaşı'nda odalı dükkân; Sarıyer Yeniköy Mahallesi'nde 1 atölye ve arsa.

20. ARNAVUTKÖY RUM ORTODOKS TAKSİARHİ KİLİSESİ VE MEZARLIĞI VAKFI

1 tarla, 1 kilise, 2 ayazma, 2 arsa.

21. YENİKÖY AYA NİKOLA KİLİSESİ VAKFI

2 ev, 1 arsa.

22. TARABYA AYA PARAŞKEVİ RUM KİLİSESİ VE İLK RUM MEKTEBİ VAKFI

4 ev, 2 arsa, 1 ayazma, 1 mezarlık.

23. HEYBELİADA AYA NİKOLA KİLİSESİ VE RUM ORTODOKS MEZARLIĞI İLE İÇİNDEKİ UFAK AYA VARVARA KİLİSESİ VAKFI

3 ev, 3 dükkân, 1 arsa, 1 mezarlık; Ayyıldız'da 1 arsa.

24. BOYACIKÖY PANAYİA EVANGELİSTRİA KİLİSESİ VE MEKTEBİ VAKFI

Biri Necip Paşa Sokak'ta ve biri Toraman'da olmak üzere 10 arsa, 3 bina, 1 kilise, 3 ayazma, 1 okul binası, 1 mezarlık, 2 okul binası, 3 ev.

25. AYA TODORİ RUM ORTODOKS KİLİSESİ LANGA RUM CEMAATİNE AİT İLKOKUL VAKFI

2 atölye.

26. ÜSKÜDAR PROFİTİ İLİYA RUM KİLİSESİ VE AYAZMASI VE KABRİSTAN VE RUM MUHTELİT İLK MEKTEBİ VAKFI

9 arsa, 2 ev, 1 dükkân, 1 çeşme; Fıçıcı'da 1 arsa; Fıstık'ta 1 ev; Trablus Sokak'ta 1 depo, Allame Sokak'ta 2 arsa, Altunizade'de 1 ev ve dükkân.

27. ORTAKÖY AYA FOKA RUM KİLİSESİ VE AYA YORGİ KİLİSESİ-KABRİSTANI VE MEKTEPLER VAKFI

1 arsa, 1 dükkân.

28. HEYBELİADA AYA TRİADA NAM-I DİĞER TEPE MANA VAKFI

2 arsa, 6 bağ, 2 dükkân, 1 ruhban okulu, 1 bahçe, 1 ahır, 1 manastır, 1 ev, 1 gazino, 1 hane ve 1 kilise.

29. BURGAZADA AYA YANİ KİLİSESİ VE RUM MEZARLIĞI VAKFI

1 ev, 1 dükkân, 1 ayazma ve mezarlık

30. SAMATYA AYA MİNA KİLİSESİ VAKFI

Fatih Abdi Çelebi Mahallesi'nde 1 adet ev; Fatih Koca Mustafa Paşa Mahallesi'nde 1 arsa.

31. ÇENGELKÖY AYA YORGİ RUM KİLİSESİ VE AYA TANTALI AYAZMASI VE RUM İLK MUHTELİT MEKTEBİ VE 2 ESKİ VE YENİ KABRİSTAN VAKFI

Üsküdar Çengelköy Mahallesi'nde 1 mezarlık, 1 arsa.

32. SAMATYA AYA YORGİ KİPARİSA KİLİSESİ VAKFI

Fatih Koca Mustafa Paşa Mahallesi'nde 1 ev.

33. BURGAZADA GÖNÜLLÜ SOKAK KAIN AYA YORGİ (KARİPİ) MANASTIRI VAKFI

Burgazada'da 1 manastır, 1 gece kulübü, 1 ev, 1 arsa, 10 bağ, 2 fidanlık, 1 lahana tarlası, 1 manastır, 2 mesken, 1 arsa, 1 kır gazinosu, 4 arsa; Kalpazankaya'da 6 arsa; Yeni Yalı'da 1 eski sinema.

34. GALATA BEYAZIT MAHALLESİ İLK RUM MEKTEBİ VAKFI

Beyoğlu Hacımimi Mahallesi'nde 1 okul binası, 7 dükkân.

35. KADIKÖY RUM ORTODOKS CEMAATİ KİLİSELERİ MEKTEPLERİ VE MEZARLIĞI VAKFI

Kadıköy'de Kalamış Zühtüpaşa Mahallesi'nde 1 kilise, 1 okul binası, 1 baraka, 3 dükkân; Hasanpaşa Mahallesi'nde 1 mezarlık; Osmanağa Mahallesi'nde 1 dükkân; Caferağa Mahallesi'nde 1 bahçeli ev; Kiremit Caddesi'nde 1 ev ve dükkân; Hacı Şükrü'de Aya Triada Kilisesi arsası; Kalamış'ta Aya Yani Kilisesi ve 1 cemaat okulu.

36. BEBEK AYA HARALAMBOS KİLİSESİ VE BEBEK AYA YANI MEZARLIĞI VAKFI

Beşiktaş Bebek Mahallesi'nde 1 mezarlık, 1 ev.

37. BELGRADKAPI MERYEMANA KİLİSESİ (PANAYIA) VAKFI

Edirnekapi Kariye-i Atik Paşa Mahallesi'nde 2 ev, 2 dükkân, 1 kilise.

38. PAŞABAHÇE AYİOS KONSTANTİNOS RUM ORTODOKS KİLİSESİ VAKFI

Beykoz Paşabahçe Mahallesi'nde 1 mezarlık, 1 cemaat okulu.

39. SARMAŞIK AYA DİMİTRİ KİLİSESİ VAKFI

Fatih Hatice Sultan Mahallesi'nde 1 ev.

40. YEŞİLKÖY AYA STEFANOS KİLİSESİ-İLKOKULU VE MEZARLIĞI

Bakırköy Şevketiye Mahallesi'nde 1 mezarlık.

41. SAMATYA AYA KONSTANTİN RUM KİLİSESİ İLK MEKTEBİ VE KAZLIÇEŞME AYA PARAŞKEVİ RUM ORTODOKS KİLİSESİ VAKFI

Fatih İmrahor Mahallesi'nde 1 ev; Tabacı'da 1 dükkân ve ev; Kalancı Bedri'de 1 türü belirsiz taşınmaz.

42. KUZGUNCUK RUM KİLİSESİ VAKFI

Üsküdar Kuzguncuk Mahallesi'nde 1 arsa, bahçeli ev, mezarlık ve bina.

43. KANDİLLİ AYA METAMORFOSİS KİLİSESİ VE İLK MEKTEBİ VAKFI

Üsküdar Kandilli Mahallesi'nde 2 ev.

44. ARNAVUTKÖY RUM ORTODOKS TAKSİARHİ KİLİSESİ VE MEZARLIĞI VAKFI

1 mezarlık, 1 ayazma, 3 arsa, 2 bina.

45. BALAT MAHKEMEALTI CADDESİ RUM BALİNO KİLİSESİ VAKFI

2 atölye, 1 türü belirsiz gayrimenkul, Hacı İsa Sulu'da 3 arsa, Hacı İsa Çıkmazı ve Ayvalı'da 1 arsa; Hacı İsa Sokak Çeşme'de 1 arsa.

46. TARABYA AYA PARAŞKEVİ RUM KİLİSESİ VE İLK RUM MEKTEBİ VAKFI

İkisi bahçeli 5 ev, 3 arsa, 1 mezarlık, 1 okul binası, 1 kilise, biri Aya Kiriali Ayazması olmak üzere 2 ayazma.

47. KINALIADA'DA HAMAM SOKAĞI'NDA RUM ORTODOKS CEMAATİNE AİT PANAYIA KİLİSESİ RUM MEZARLIĞI VAKFI

1 kilise, 1 mezarlık, Tevfikiye'de 1 bahçeli ev.

48. ORTAKÖY AYA FOKA RUM KİLİSESİ VE AYA YORGİ KİLİSESİ-KABRİSTANI VE MEKTEPLERİ VAKFI
4 dükkân, 1 arsa, 1 okul binası.

49. SALMATOMRUK RUM PANAYIA KİLİSESİ VAKFI
Fatih Sultanhamam Mahallesi'nde 1 ev.

50. EDİRNEKAPI AYA YORGİ RUM ORTODOKS KİLİSESİ VAKFI (MAZBUT)
Hocaçakır Sokak'ta dükkânlar, Kariye Vaiz Sokak'ta 1 dükkân ve ev, Kariye Neşter Sokak'ta 1 ev, Bostan Sokak'ta 1 ev

51. TARABYA AYA YORGİ RUM KİLİSESİ (MAZBUT)
2 ayazma; Ahiçelebi Sokak'ta 1 kilise, arsa, okul; Kerelköy'de 1 arsa; Yeniköy Caddesi'nde 1 ev; Arkar'da 1 ev; Dere Sokak'ta 1 eski çocuk yuvası; Tarabya Köprü'de 1 ayazma; Kalpakçihüseyin Sokak'ta 1 ahşap ev; Kefeliköy Sokak'ta 1 arsa, ev ve lokanta; Kireçburnu Sokak'ta 1 ayazma ve arsa.

52. FENER AYA YORGİ POTİRA RUM ORTODOKS KİLİSESİ VAKFI (MAZBUT)
Dördü kargir 5 ev, 1 kargir kilise; Murat Molla'da 3 ev, 1 arsa; Kiremit Caddesi'nde 2 ev.

53. BÜYÜKADA AYA YORGİ KUDUNA MANASTIRI VAKFI (MAZBUT)
1 ev, 2 arsa.

54. KINALIADA METAMORFOSİS HRİSTOS MANASTIRI (MAZBUT)
1 ayazma (Ag. Fotini.), 1 manastır, 15 arsa, 10'u Bahçesi Mevkii'nde olmak üzere 29 arazi.

55. BÜYÜKADA AYA NİKOLA RUM ORTODOKS KİLİSESİ VAKFI (MAZBUT)
Neden Mahallesi'nde 1 manastır.

56. HEYBELİADA AYA SPİRİDON MANASTIRI VAKFI (MAZBUT)
1 manastır.

57. BÜYÜKADA HRİSTOS MANASTIRI VAKFI (MAZBUT)
1 manastır ve bağ.

58. HEYBELİADA AYA YORGİ KRİMNU MANASTIRI (MAZBUT)
1 manastır.

59. HEYBELİADA METAMORFOSİS SOTİROS MANASTIRI (MAZBUT)
1 manastır.

60. BURGAZ METAMORFOSİS SOTİROS MANASTIRI (MAZBUT)
1 manastır, 180 dönümlük orman arazisi; Mezarlık Sokak'ta bahçeli evler; Yalı Sokak'ta 1 ev.

61. HEYBELİADA PANAYIA KAMARİOTİSSA (MANASTIR)
1 manastır.

62. İSTİNYE TAKSİARHİ RUM ORTODOKS KİLİSESİ VAKFI (MAZBUT)
İstinye Caddesi'nde kilise ve evleri; kilisenin arka cephesinde mezarlık; Balyemez Caddesi'nde 1 ev ve arsa; Çapari Caddesi'nde 1 arsa, Kayıkçı Hüsnü'de 4 arsa.

63. BÜYÜKADA KAİN RUM ERKEK YETİMhanesi-HEYBELİADA RUM KIZ YETİMhanesi VAKFI (MAZBUT)
1 yetimhane, 2 apartman, 5 ev, 4 arsa, Sabancı Ali ve Ömer Hayyam'da 2 ev.

64. VEFA AYAZMASI VAKFI (MAZBUT)

1 ayazma ve dükkân; Hacı Cafer Mahallesi'nde ve İmam Sokak'ta 2 ev.

65. AYA TERAPON AYAZMASI VAKFI (MAZBUT)

Mola Paşa'da 1 ayazma.

66. KALEKÖY AYA MARİNA KİLİSESİ VAKFI (MAZBUT)

Kardamos'ta kilise ve 10 tarla; köyün içinde 5 şapel, 1 tarla, kilise, kilise bürosu, cemaat bürosu, ilkokul, dükkân, ev, Vigla ve Arida'da şapel, Barbaros Caddesi'nde 1 bina ve arsası, 2 depo ve arsası.

67. AYA VARVARA KİLİSESİ İMROZ (MAZBUT)

Köyün içinde 2 arsa, 1 kilise, ayazma, kilise bürosu; Kaniaris'te 2 şapel, Mila'da, Metala Dam'da, Ahlakia'da, Plakia'da, Limni'de, Kalamnia'da, Tobani'de, Palaval'da, Lazarada'da Turlos'ta, Burnion'da, Frukotion'da, Glaros'ta, Ayia Sofia'da, Plumnia'da, Ksiyado'da, Sarafido'da 1'er adet şapel; Kapsamionan'da ve Kamaration'da tarla ve zeytinlik, Faskarnia'da 1 tarla.

68. GALATA CEMAATİ VAKFI (MAZBUT)

1 şalhane, 3 kilise, 10 dükkân, 3 arsa.

69. BÜYÜKADA RUM YETİMhanESİ VAKFI

Beyoğlu'nda 2 apartman, 1 dükkân, 2 ev, 2 arsa; Büyükada'da biri bahçeli 2 ev, 2 arsa.

70. FERİKÖY RUM ORTODOKS 12 APOSTOL KİLİSESİ VE MEKTEBİ VAKFI

1 ev.

71. SAMATYA AYA KONSTANTİN VE ELENİ RUM KİLİSESİ İLK MEKTEBİ

İlsay Bey Sokak'ta 1 ev.

72. SAMATYA AYA NİKOLA KİLİSESİ VAKFI

Muallim Fevzi Sokak'ta 2 ev, 3 arsa.

73. HANÇERLİ PANAYİA RUM ORTODOKS KİLİSESİ VAKFI (TEKFURSARAY)

Ulubatlı Hasan Sokak'ta 1 ev ve arsa; Kazmaca'da 2 ev.

74. BAKIRKÖY AYA YORGİ VE AYA ANALİPSİS KİLİSELERİ VE MEKTEPLERİ VAKFI

İstanbul Caddesi'nde 1 dükkân.

75. BEŞİKTAŞ PANAYİA MERYEMANA KİLİSESİ VAKFI

Peri Çıkmazı Sokak'ta 1 ev.

76. BEYOĞLU RUM ORTODOKS CEMAATİ KİLİSELERİ VE MEKTEPLERİ VAKFI

Kalyoncu Kulluğu'nda 1 ev; Yüksek Kaldırım'da 3 dükkân.

77. BÜYÜKADA RUM İLK MEKTEBİ İLE PANAYİA AYA DİMİTRİ VE PROFİTİ İLİYA KİLİSELERİ

Zağanos Paşa'da 1 ev; Çelebi Eğri'de 2 ahşap ev; Büyükada Maden Mahallesi'nde mezarlık.

78. YEŞİLKÖY AYA STEFANOS KİLİSESİ- İLKOKULU VE MEZARLIĞI VAKFI

Biri Liman'da 2 arsa.

79. FATİH AYAZMASI

Bizanti Çeşme'de 1 ayazma.

80. MERKEZ RUM KİLİSESİ VAKFI

Maç'ta 1 arsa.

81. BÜYÜKADA AYA YORGİ KUDUNA MANASTIRI VAKFI

2 arsa.

II) EL KONULAN ÖZEL ŞAHİS TAŞINMAZLARI

ZARİFİ AİLESİ

Büyükkada'daki Çarkıfelek Sokak'ta 1 adet arsa ve bina; Büyükkada Aydoğdu Zeytinlik Sokak'ta 1 adet arsa ve bina; Büyükkada Alpaslan Sanatoryum'da 1 adet arsa ve bina; Büyükkada Aya Nikola Sokak'ta 3 arsa ve 1 adet bina; Büyükkada Büyüktur Caddesi'nde 1 adet bina ve 2 arsa; Büyükkada Yılmaztürk Caddesi'nde 1 adet arsa ve bina; Beyoğlu Mansur Sokak'ta 4 arsa; Beyoğlu Dere Sokak'ta 3 arsa; Beyoğlu Saçlı Kır Sokak'ta 1 adet arsa, Tarabya'da 1 adet papaz mektebi.

1989-1991 yılları arasında kamuya intikal eden, Büyükkada Aya Nikola Sokak'ta 1 adet arsa, 12.01.1991'de kamuya intikal eden Büyükkada Cami Çıkması Sokak'ta 1 adet arsa ve bina.

III) MAHKEME KARARI İLE KAMUYA İNTİKAL EDEN SAHİBİ BELİRSİZ TAŞINMAZLAR

Burgazada'da 1 adet manastır, 2 kafeterya, 13 arsa, 2 taş bina; Tarabya'da 2 arsa.

Bunların yanı sıra Burgazada'da 3 adet sahibi belirsiz vakıf taşınmazı kamuya intikal etmiştir.

C. SÜRYANİ VE KELDANİ KATOLİK CEMAATLERİ

1. SÜRYANİ KATOLİK CEMAATİ'NE AİT TAŞINMAZ (KİLİSE)

Gümüşsuyu Mahallesi, Saray Arkası ve Selime Hatun Camii Sokak, Pafta: 83, Ada: 726, Parsel: 41, Beyoğlu

Kilisenin önce Cizvit Katoliklerden, daha sonra ise Süryani Katoliklerden el konma hikayesi, raporun II.C.3 başlıklı bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmaktadır.

2. KELDANİ KATOLİK CEMAATİ'NE AİT GAYRİMENKUL (BİNA)

Katip Mustafa Çelebi Mahallesi, Hocasade Sok. No: 16 (eski No: 18), Pafta: 21, Ada: 461, Parsel: 9

Hak sahibi: İstanbul Keldani Katolik Kilisesi Vakfı

El konulma tarihi: 21 Ağustos 1975 tarihinde Debağzade Elhaç İbrahim Efendi ismine tescil edildi.

Mahkeme süreci: Beyoğlu Asliye 2. Hukuk Mahkemesi, vakfın taşınmazın iadesi için açtığı davayı 1984 senesinde reddetti. Vakfın 2003 tarihinde Danıştay 10. Dairesi Başkanlığı'nda açmış olduğu dava henüz karara bağlanmamıştır.

EK 3. Cemaat Vakıflarına İlişkin Kanun Tasarısı

Hüseyin Hatemi

16 Ocak 2004

1. MADDE: UYGULAMA ALANI

Bu Kanun cemaat vakıflarına uygulanır.

Bu Kanun anlamında cemaat vakfı, 1935 yılında 2762 sayılı Vakıflar Kanunu'nun yürürlüğe girdiği sırada cemaat vakfı konumunda sayılmış bütün vakıflar ile Musevi veya Hıristiyan dinine mensup kişilerce bu tarihten sonra dini amaçla kurulup da tüzel kişilik kazanmış olan vakıflardır.

2. MADDE: SOSYAL YARDIM AMAÇLI CEMAAT VAKIFLARI

Nakdi veya ayni sosyal yardım amacı ile kurulan bir vakfın cemaat vakfı sayılabilmesi için, vakfın sosyal yardım amacının kurucusu veya kurucularının mensup oldukları dini cemaat ile sınırlı olması gerekir. Bunun dışındaki hallerde, sosyal yardım vakıfları cemaat vakfı kapsamına girmez.

Cemaat vakfı olarak kurulan veya bu kanunun 8. maddesinin 2. fıkrası gereğince cemaat vakfına dönüşmüş sayılan sağlık hizmeti kurumları, belirli bir cemaatten hastalara hizmet verme amacı ile kurulmuş olmasına bakılmaksızın cemaat vakfı sayılır.

3. MADDE: ÖĞRETİM AMAÇLI CEMAAT VAKIFLARI

Öğretim amaçlı cemaat vakıfları, sadece 2762 sayılı Vakıflar Kanunu anlamında cemaat vakfı konumunda sayılmış olan yine sadece din adamı yetiştirme amacı gütmeyen okul vakıflardır.

Bu cemaat vakıflarının denetimi, özel okulların denetimine ilişkin mevzuatın genel hükümleri çerçevesinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından gerçekleştirilir.

Sadece din adamı yetiştirme amacı güden kurumların cemaat vakfı olarak tüzel kişiliği işbu kanunun yürürlüğe girdiği tarihten itibaren sona erer ve bu kurumlar 9. maddede belirtilen üst kuruluş tüzel kişiliklerine bağlanır.

İşbu kanunun yürürlüğe girişinden sonra üst kuruluşlara din adamı yetiştirme okulu açma izni, Bakanlar Kurulu tarafından ve üst kuruluş tüzel kişiliğinin dini kamu hizmetlerinden sorumlu bakanlık vasıtası ile yaptığı başvurusu üzerine verilir.

Sadece din adamı yetiştirme amacı gütmeyen bir temel veya orta öğretim kurumu dar anlamda dini bir cemaat vakfı kurumuna bağlı olarak faaliyette ise, bu kanunun yürürlüğe girmesi ile, öğretim kurumunun cemaat vakfı tüzel kişiliğinden ayrılması gerekmez; denetim yine aynı şekilde bu kanun hükümleri çerçevesinde gerçekleştirilir. Ancak Milli Eğitim Bakanlığı'nın öğretimin içeriği ve kapsamı açısından genel denetim hakkı saklıdır.

4. MADDE: KURULUŞ

İşbu kanunun yürürlüğe girişinden sonra cemaat vakfı kurulması, anayasal temel ilkeler çerçevesinde Medeni Kanun hükümlerine tabidir.

5. MADDE: EHLİYET

Cemaat vakıfları hak ehliyeti ve fiil ehliyetine Medeni Kanun'a tabi diğer vakıflar düzeyinde sahiptirler.

6. MADDE: SİYASİ FAALİYET YASAĞI

Cemaat vakıfları, hiçbir siyasi parti ile dayanışma ve destekleme ilişkisine giremezler ve hiçbir parti veya aday yararına propaganda yapamazlar.

Cemaat vakıfları, içte veya dışta hiçbir siyasi partiden bağış alamazlar veya onlara bağış veremezler.

7. MADDE: DENETİM

Cemaat vakıfları, işbu kanunun yürürlüğe girişinden itibaren Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün değil dini kamu hizmetlerinden sorumlu bakanlığın ve Ek 1. maddede de belirtilen üst kuruluşlarının denetimine tabidirler.

Cemaat vakfının ilgili olduğu üst kuruluş, kendisine bağlı cemaat vakıflarını denetler ve her iki yılda bir denetim sonuçlarını Bakanlığa bir rapor sunarak bildirir.

İçişleri Bakanlığı veya Maliye Bakanlığı'ndan yapılacak başvuru üzerine Bakanlığın doğrudan doğruya denetim yetkisi saklıdır.

8. MADDE: YABANCI CEMAAT VAKIFLARI

Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde işbu kanunun yürürlüğe girişinden sonra bu kanun anlamında dini amaçlı bir yabancı vakıf kurulamaz.

Bu kanun anlamında cemaat vakıflarına özgü amaçlarla bugüne kadar kurulmuş olan vakıflar, bu kanuna tabi cemaat vakıflarına dönüşmüş sayılırlar.

Tüzel kişilikleri olmayıp da Elçilik veya Konsolosluklar gibi diplomatik temsilcilikler mensuplarının ibadet ihtiyacına özgülünen yerler bu kanun hükümleri dışındadırlar.

9. MADDE: ÜST KURULUŞ TÜZEL KİŞİLİKLERİ

Ek 1. maddede belirtilen üst kuruluşlar, kamuya yararlı Özel Hukuk tüzel kişiliğine sahip olup bu konumda olan tüzel kişiliklerin hak ve imkânlarından yararlanırlar.

Dar anlamda dini öğretim amaçlı olup din adamı eğiten kurumların ayrıca cemaat vakfı tüzel kişiliği olmayıp doğrudan doğruya ilgili üst kuruluşa bağlı olarak faaliyet gösterirler.

Bu üst kuruluşların ölüme bağlı veya sağlar arası yükümlü veya yükümsüz kazandırma alma ehliyetleri vardır.

5. maddede belirtilen siyasi faaliyet yasağı, üst kuruluşlar için de yürürlükte dir.

Cemaat vakıfları hayrî amaçlarına hizmet için ticari faaliyet alanında da ehliyete sahip oldukları halde, üst kuruluşlar ticari alanda ehliyete sahip değildirlar.

Üst kuruluşların bu nitelikleri dolayısı ile denetimleri dini kamu hizmetlerinden sorumlu Devlet Bakanlığı eli ile gerçekleştirilir.

10. MADDE: CEMAAT VAKIFLARININ SONA ERMESİ

Cemaat vakıfları tüzel kişiliklerinin sona erdirilmesi, amacının gerçekleşmesinin imkânsız hale geldiğinin üst kuruluşun başvurusu üzerine Asliye Mahkemesi kararı ile tespiti sonucunda verilecek ilam ile gerçekleşir.

Yöneticilerin azlını gerektiren suç eylemlerinin ceza mahkemesi kararı ile sabit olması halinde ilgili bakanlık veya üst kuruluş tarafından açılacak olan azil davası, tüzel kişiliğın sona erdirilmesi sonucunu doğurmaz.

Ceza Mahkemesi tarafından verilen tedbir niteliğindeki geçici görevden uzaklaştırma kararları üzerine, üst kuruluşun başvurusu ile ve yargılama sonuçlanıncaya kadar vakfın yönetimi üç kişilik ve üst kuruluş görevlilerinden seçilen bir kayyım kuruluna devredilir.

11. MADDE: TAHSİS

Cemaat vakıflarının tüzel kişiliklerinin sona erdiğinin tespitine ilişkin ilamın kesinleşmesinden sonra üst kuruluş görevlilerinden atanacak üç kişilik bir tasfiye kurulu tasfiye işlerini sonuçlandırır ve tasfiye sonucunda geriye kalan malvarlığı unsurları üst kuruluş tüzel kişiliğine intikal eder. Üst kuruluş tüzel kişiliği bu malvarlığı unsurlarını başka ve benzer amaçlı bir cemaat vakfına aktarabilir.

12. MADDE: YÜRÜRLÜK

Bu Kanun yayımı tarihinden 3 ay sonra yürürlüğe girer.

13. MADDE:

Bu Kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

EK MADDE 1: GEÇİŞ KURALLARI

Bu Kanunun yürürlüğü tarihinden itibaren, aşağıda belirtilen makamlar, kamuya yararlı nitelikte üst kuruluş tüzel kişilikleri sıfatını haiz olacaklardır:

a- Ülke dâhilindeki bütün Ortodoks Cemaat vakıfları için **İstanbul Rum Patrikhanesi**:

Heybeliada Ruhban Okulu ayrı bir cemaat vakfı niteliğinde olmayıp Patrikhaneye bağlı bir okul olarak faaliyete geçirilecektir.

Büyükada Rum Yetimhanesi gibi Osmanlı Döneminde Patrikhane adına tescil edilen kurumlar da ayrı bir cemaat vakfı niteliğinde olmayıp yine Patrikhane malvarlığına dâhil sayılacaktır.

Haklarında kesinleşmiş ilam bulunup bulunmadığına bakılmaksızın, mübadele anlaşması ve mevzuatının ve kamulaştırma uygulamalarının dışında kalıp da 2762 sayılı kanun uygulamasında Ortodoks cemaat vakıflarından birisine ilişkin sayılıp sonradan mazbut vakıflar tüzel kişiliğine, Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne, Hazine'ye veya başka bir kamu tüzel kişiliğine kamulaştırma bedeli ödenmeksizin kanun ile veya herhangi bir şekilde aktarılmış olan hayrat veya akar türünden taşınmazlar, ilgili kamu tüzel kişiliği tarafından, işbu kanunun yürürlüğe girişine kadar, Ortodoks cemaat vakıfları üst kuruluşu tüzel kişiliğini temsil eden İstanbul Rum Patrikhanesi'ne veya ilgili cemaat vakfının tüzel kişiliği devam etmekte sayılıyorsa bu vakfa iade edilecektir.

Patrikhane, tüzel kişilikleri devam etmekte olan cemaat vakıflarına bu taşınmazları iade edecek, tüzel kişilikleri son bulmuş olan cemaat vakfı mallarını başka cemaat vakıflarına tahsis edebilecek veya kendisinde alıkoyabilecektir.

1936 Beyannamelerinde yer alan nam-ı müstear veya nam-ı mevhumlu taşınmazlar da, aynı şartlarla, Patrikhane'ye devredilecek veya ilgili cemaat vakfının tüzel kişiliği devam ettiği takdirde, doğrudan doğruya bu vakfa devredilebilecektir.

Medeni Kanun döneminde sağlar arası veya ölüme bağlı bir kazandırma ile bir cemaat vakfı veya Patrikhane malvarlığına geçip de kamulaştırma işlemi dışında rıza hilafına elden çıkmış olan taşınmazlar da kesinleşmiş bir ilam olup olmadığına bakılmaksızın bir kamu tüzel kişiliği elinde oldukça iadeye tabidirler.

Özel Hukuk kişiliklerinin veya bireylerin malvarlığına geçmiş olan taşınmazlar için, tespit edilecek toptan bedel 5 yıllık bir süre boyunca taksitlere bağlanarak Hazine tarafından Patrikhane'ye ödenir.

b- **İstanbul Ermeni Ortodoks (Gregoryan) Patrikhanesi**

c- **Türkiye Hahambaşılığı**

d- **Kadim Süryani Türkiye Patrik Vekilliği**

Yukarıda **(b-d)** bentlerinde belirtilen üst kuruluşlara ilişkin cemaat vakıflarının taşınmazları hakkında da **(a)** bendinde İstanbul Rum Patrikhanesi ve Ortodoks Cemaat Vakıflarına ilişkin olarak düzenlenen kurallar kıyasen uygulanır.

e- Katolik mezhebine mensup Türk vatandaşları için, dini hizmetlerden sorumlu Bakanlık ve Vatikan temsilciliği arasında varılacak mutabakat sonucunda, Katolik Cemaati Vakıfları Birliği adı altında kamuya yararlı tüzel kişilik konumunda bir tüzel kişilik özel kanun ile kurulacak ve bu tüzel kişilik ile Katolik cemaat vakıflarının ilişkisi alanında yukarıda İstanbul Rum Patrikhanesi için belirlenen kurallar kıyasen uygulanacaktır.

İstanbul Süryani Katolik Vakfı'na tahsis edilmiş kilise, işbu kanunun yayınlandığı anda, Süryani Katolik Cemaat Vakfı'nın malvarlığına aktarılmış sayılacaktır.

Doğrudan Vatikan temsilciliğine bağlı ibadet yerleri ve kurumlar, işbu kanunun 8. maddesinin son fıkrasına tabidir.

Keldani, Süryani ve Ermeni Katolik Vakıfları da Türkiye Katolik Cemaat Vakıfları Birliği tüzel kişiliğinin denetimine tabidirler.

2644 sayılı Tapu Kanununun 3. maddesi gereğince cemaat vakfına dönüşüp de sonradan bir kamu tüzel kişiliğinin malvarlığına geçmiş olan Katolik cemaat vakfı taşınmazları için de yukarıda Ortodoks cemaat vakıfları için düzenlenen kurallar uygulanır.

Katolik cemaat vakıfları birliğinin üst kuruluş sıfatını haiz olduğu olaylarda 11. madde gereğince benzer amaçlı cemaat vakfına aktarma yapılırken bu birliğin denetimine tabi olan Keldani Katolik Patrik Vekilliği, Süryani Katolik Patrik Vekilliği ve Ermeni Katolik Patrik Vekilliği alt birimlerinden birisine ilişkin cemaat vakıflarının önceliği göz önünde tutulur.

- f- Türk Protestan cemaat vakıfları için, genel bir Protestan Cemaat Vakıfları Birliği kurulmadıkça, sadece Ermeni Protestan Kilisesi ve Ermeni Protestan Vakıfları için işbu Kanun ve ek madde kuralları uygulanıp diğer Protestan cemaat vakıfları için üst kuruluş olarak Dini Kamu Hizmetlerinden Sorumlu Devlet Bakanlığı kabul edilir.

EK MADDE 2:

Medeni Kanunun 101. maddesinin son fıkrasında yer alan “ya da cemaat mensupları” ibaresi işbu kanun ile kaldırılmıştır.

EK MADDE 3:

İşbu kanun sadece cemaat vakıfları üst kuruluşları olarak ek madde 1. metninde belirtilen kuruluşlara kamu yararına Türk Özel Hukuk tüzel kişiliği tanımakta olup bu üst kuruluşlardan a-d bentlerinde adı geçen kuruluşlarla f bendinde anılan Ermeni Protestan Kilisesi üst kuruluşunun iç düzeni ve uluslararası ilişkileri özel bir kanun ile düzenlenmedikçe uluslararası hukukun ve iç hukukun bugüne kadar yürürlükte olan genel kurallarına tabidir.

NOT:

- 1- Ermeni Patrikhanesinden şifahi olarak gelen mülhaza ile patrikhane değiminin değil patriklik teriminin kullanılmasının uygun olacağı belirtilmiştir. Gerçekten de **DÜSTUR** birinci tertip ikinci ciltte “**Rum Patrikliği ve Ermeni Patrikliği Nizamı**” ibaresi geçmektedir. Ancak fihriste patriklik denirken 902 sahifede başlıkta Rum Patrikhanesi terimi kullanılmıştır. Metinde de bu kullanışlara özen gösterilmediği bazen patrikhane ve bazen patriklik dendiği görülmektedir. Yine fihriste Hahamhane Nizamı terimi kullanılmaktadır. Başlık **Hahamhane Nizamı** tarzındadır. Kanaatimce, sonuna hane ismi getirilerek yapılan bu birleşik isimler sadece binayı değil batı dillerinde de olduğu gibi aynı zamanda kurumu da ifade etmek üzere kullanılmıştır. Şu halde patrikhane teriminin kullanılmasının kanaatimce sakıncası yoktur. Fakat dil bakımından daha uygun görülürse patriklik terimi de tercih edilebilir.
- 2- Yine Ermeni Patrikhanesi’nden gelen mülhazalar üzerine dini ve aynı zamanda öğretim amaçlı karma cemaat vakıflarının bugünkü konumlarının muhafaza edilmesi endişesi yeni kanun düzenlemesi karşısında da uygun görüldüğünden 3. maddenin sonuna bir fıkra eklenmiştir.
- 3- Yine Ermeni Patrikhanesi’nden gelen bir görüş üzerine ek. 2. maddenin (e) bendine Katolik Cemaat Vakıfları Birliği içerisinde tahsis yapılırken alt birimlerin önceliği kuralına ilişkin bir ek fıkra eklenmiştir.
- 4- Yine çeşitli cemaatlerden gelen tereddüt üzerine yukarıda 2. maddeye bir 2. fıkra eklenerek sağlık hizmeti vermek üzere cemaat vakfı niteliğinde kurulmuş olan kurumların yine cemaat vakfı sayılacakları ve mutlaka belirli bir dini cemaate hizmet vermelerinin aranmayacağı belirtilmiştir.
- 5- Herhangi bir kuralda tereddüt edildiği ve genel görüşme gününden önce bildirildiği takdirde gerekli değişiklikler yapılacaktır. Genel görüşme gününden önce değişiklik yapılmayan maddeler için genel görüşme gününde ayrıca gerekçe getirilerek müzakereye sunulacaktır.

EK 4. İstanbul Ortodoks Patrikhanesi Kanun Taslağı

Hüseyin Hatemi

1 Şubat 2004

1. MADDE: TÜZEL KİŞİLİK

İstanbul Rum Patrikhanesi, Türkiye'deki Ortodoks Cemaat Vakıfları üzerinde üst denetim yetkisine sahip ve kamu yararına çalışan Özel Hukuk tüzel kişiliğini haizdir.

2. MADDE: TÜZEL KİŞİLİĞİN ORGANLARI

a- **Patrik:** Patrik tüzel kişiliğin temsilcisi ve başkanıdır.

b- **Patrik vekili:** Patrik, Sen Sinod Meclisi üyesi olan bir metropoliti Patrik vekili olarak atar ve dini kamu hizmetlerinden sorumlu bakanlığa bildirir.

Patriklik makamının boşalması Patrik'in görev başında bulunamayacak derecede hastalığı veya yurtdışı seyahatte bulunması halinde Patrik vekili kendisine vekâlet eder.

Patrik vekilinin de görevde olamaması durumunda, Sen Sinod Meclisi'nin en yaşlı üyesi geçici olarak Patrik vekili sayılır.

Yeni Patrik seçimi ve atanması ile yeni Patrik tarafından da atanmadıkça, Patrik vekilinin vekillik sıfatı sona erer. Yeni Patrik vekili seçilerek bakanlığa bildirilir.

c- **Sen Sinod Meclisi:** Üyeleri, Ortodoks Kilisesi kuralları gereğince Patrik tarafından seçilen metropolitlerden oluşan danışma, müzakere ve karar organıdır.

3. MADDE: ORGANLARIN SEÇİMİ VE BELİRLENMESİ:

a- **Patrik:**

Patrik, Ortodoks Kilisesi kuralları gereğince "metropolit" sıfatını haiz ruhani görevlilerin oyları ile belirlenir.

Patriklik makamının boşalmasından itibaren en geç kırk beş gün içinde; yurtdışında olan ve seçim sırasında İstanbul'da hazır bulunamayacak olan metropolitlerin kapalı ve mühürlü zarf içinde Türk Elçilik veya Konsolosluklar'ına tevdi ettikleri ve dini kamu hizmetlerinden sorumlu bakanlığa iletilen oylar ile veya Ortodoks Kilisesi'nin kendi teşkilatı tarafından Patrikhane'ye iletilen oylar ve seçim günü İstanbul'da yine kapalı ve mühürlü zarf içinde hazır bulunan metropolitler tarafından verilen oylar, Patrik vekili tarafından toplanır ve zarflar Sen Sinod Meclisi huzurunda açılarak tasnif edilir. Tasnif sonucu, bir tutanak ile tespit edilerek Din İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanlığı'na bildirilir.

Seçim gününü Patrikhane belirler.

Türk vatandaşı bir metropolitin Patrikliğe seçilmiş olması halinde Cumhurbaşkanı 10 gün içinde atamayı yapar.

Türk vatandaşı olmayan bir metropolitin Patrik seçilmesi halinde

Cumhurbaşkanı'nın 10 gün içinde seçimi veto etmesi halinde patrik vekili göreve devam eder ve birinci seçimden 1 ay içinde seçim yinelenir. Veto edilmediği takdirde en geç 1 ay içinde Patrik seçilen metropolite Türk vatandaşlığı Bakanlar Kurulu tarafından verilir ve bundan sonra da 10 içinde ataması yapılır.

b- Sen Sinod Meclisi Üyeleri:

Patrik, Sen Sinod Meclisi üyelerini Patriklik Makamı tarafından atanmış metropolitler içinden seçme ve değiştirme yetkisine sahiptir.

Sen Sinod Meclisi'nin kuruluşu, toplanması ve müzakereleri konusunda Patrikhane tarafından işbu Kanunun 9. maddesi gereğince özel bir iç tüzük çıkarılır ve Dini Kamu Hizmetlerinden Sorumlu Bakanlığa gönderilir.

Bu iç tüzük Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girer. Değişiklikler aynı kurala tabidir.

Sen Sinod Meclisi'ne seçilen metropolitin kimliği Patrikhane tarafından Dini Kamu Hizmetlerinden Sorumlu Bakanlığa bildirilir. Seçilen metropolit Türk vatandaşı değil ise, Başbakan ve Cumhurbaşkanı'nın seçimin bildirilmesinden itibaren (10) gün içinde birlikte veto etmeleri halinde seçim yinelenir.

Sen Sinod Meclisi'ne seçilen ve seçimi veto edilmeyen yabancı vatandaşı metropoliti 1 ay içinde Türk vatandaşlığı Bakanlar Kurulu tarafından verilir.

4. MADDE: PATRİKLİK MAKAMININ BOŞALMASI

Patriklik makamı,

a- Vefat

b- Sen Sinod Meclisi'nin, Patriklik görevinin yerine getirilmesini engelleyici bir durumun varlığını oybirliği ile tespit ederek Bakanlığa bildirmeleri halinde

3. Madde gereğince seçim yapılır ve yeni Patrik atanıncaya kadar Patrik vekili, makama vekâlet eder.

5. MADDE: SEN SINOD MECLİSİ ÜYELİĞİNİN SONA ERMESİ:

Sen Sinod Meclisi üyeliğinin sona ermesi Patriklik makamının çıkardığı ve Resmi Gazete'de yayınlanan tüzükle belirlenir.

6. MADDE: PATRİKLİK MERKEZİ:

Patriklik merkezi, İstanbul Rum Patrikhanesi'nin İstanbul Fener'deki tarihi binasındadır.

Bu merkez, Patrik'in ikamet ettiği ve Sen Sinod Meclisi'nin toplandığı yerdir.

7. MADDE: PATRİKHANENİN ÜLKE İÇİNDEKİ FAALİYETLERİ:

Patrikhane, ülke içinde, kendisine dinen bağlı Ortodoks cemaatlerinin dini görevlilerini göreve liyakatleri ve liyakat şartlarını kaybettikleri konusunda karar vermeye yetkilidir. Ayrıca, yine kendisine bağlı Ortodoks cemaatlerinin vakıflarının üst denetim makamıdır.

Patrikhane'nin cemaat vakıfları alanındaki ehliyet, yetki ve görevleri Cemaat Vakıfları Kanunu'nda belirlenir.

8. MADDE: PATRİKHANE'NİN ÜLKE DIŞINDAKİ İLİŞKİLERİ:

Kamuya yararlı Türk Özel Hukuk tüzel kişiliğini haiz olan Patrikhane, Türkiye dışında metropolit atama yetkisini haizdir.

Yurt dışındaki metropolitlikler ve kuruluşların ülke içinde ayrı tüzel kişilikleri olmayıp faaliyetleri buldukları ülke Hukukuna ve Uluslararası Hukuk kurallarına tabidir.

Tamamen ruhani görevler alanında kalmak üzere Patrikhane'nin yurt dışındaki Ortodoks metropolitlikleri ile temas kurma ehliyeti olduğu gibi, diğer kiliseler ile de bu çerçevede temas geçebilir.

Ruhani açıdan kendisine bağlı dış metropolitliklerden ve diğer kiliselerden bağış kabul edebileceği gibi, yabancı veya Türk vatandaşları bireyle veya özel hukuk tüzel kişilerinden bağış veya ölüme bağlı kazandırma kabul edebilir. Ancak, Bakanlar Kurulu'nun izni olmadıkça yabancı devletlerden bağış kabul edemez.

9. MADDE: HEYBELİADA RUHBAN OKULU:

Heybeliada Ruhban Okulu'nun Patrikhane'den ayrı bir tüzel kişiliği olmayıp Patrikhane'ye bağlıdır.

Patrik'in Dini Kamu Hizmetlerinden sorumlu Bakanlık aracılığı ile başvurusu üzerine, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayan Ortodoks ruhanilerine de Ruhban Okulu'nda ders verme izni ve oturma müsaadesi verilebilir.

Okulun Milli Eğitim Bakanlığı'nca denetlenmesi; özel öğretim kurumları mevzuatının emredici kurallarına bağlıdır.

10. MADDE: İÇ TÜZÜK VE YÖNETMELİKLER:

İşbu Kanuna ve Cemaat Vakıfları Kanunu ile emredici genel Kanun kurallarına aykırı olmamak üzere, Patrikhane'nin kendi iç yönetimi ve ruhani görev alanına ilişkin iç tüzük ve yönetmelikler çıkarma yetkisi vardır.

11. MADDE:

İşbu Kanun yayımlandığı tarihten üç ay sonra yürürlüğe girer.

12. MADDE:

İşbu Kanunu Bakanlar Kurulu yürütür.

EK MADDE 1:

Patrik; iç ve dış yazışmalarında "Ökümenik Patrik" onursal unvanını kullanabilir. Bu unvanın sadece onursal ve ruhani bir anlamı vardır. Başka kiliseler üzerinde kendi iradeleri dışında bir üst makam olma yetkisini sağlamadığı gibi bu Kanun çerçevesi dışına taşan yetkiler sağlayacak anlamda yorumlanmaya elverişli değildir.

EK MADDE 2:

Patrik ve ülke içindeki metropolitlere yurtdışı seyahatlerinde görev pasaportu verilir.

EK 5. 'Bağımsız Türk Ortodoks Patriği' Selçuk Erenerol'un defni ile ilgili resmi yazışmalar

EK 5-A

T.C.
İSTANBUL VALİLİĞİ
Emniyet Müdürlüğü

SAYI: B.05.1.EGM.4.34.00.12.09.2.02/
KONU: Mezar yeri talebi

30/07/2002

180011

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞINA

İ L G İ : İçişleri Bakanlığı'nın 12.07.2002 gün ve 149557 sayılı yazısı.

İçişleri Bakanlığı koordinatörlüğünde ilgili kurum temsilcilerinin katılımıyla 20.05.2002 tarihinde yapılan toplantıda Bağımsız Türk Ortodoks Patriği Selçuk ERENEROL'un Patrikhaneye ilişkin sorun ve taleplerinin görüşülmesi sonucunda Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesinin müstakil bir mezarlık yeri veya Büyükdere Caddesi No:41 adresinde bulunan Şişli Ortodoks Mezarlığından bir yer tahsis edilmesine karar verildiği ilgi sayılı yazı ile bildirilmiştir.

Makamı İlimiz Beyoğlu Karaköy Değirmen Sokak No:2 adresindeki Bağımsız Türk Ortodoks Patrikhanesinde bulunan Patrik Selçuk ERENEROL (Tel:0212 244 28 10) ile irtibat kurulup mezarlık yeri talebinin biran önce sonuçlandırılarak İçişleri Bakanlığı'na arz edilmek üzere neticeden bilgi verilmesini rica ederim.

Osman DEMİR
Vali a.
Vali Yardımcısı

İSTANBUL
BÜYÜKŞEHİR BELEDİYE BAŞKANLIĞI
Sağlık İşleri Daire Başkanlığı
Mezarlıklar Müdürlüğü

Fen-Kadastro Bürosu

SAYI : 12734-35-20 NO 22/2347

./09/2002

KONU : Şişli Rum. Ortadoks mez.

ŞİŞLİ RUM-ORTADOKS MEZARLIĞI
Büyükdere cad. NO :41

İLGİ : 30/07/2002 tarih ve B.05./EGM.4.34.00 12/09/2002 sayılı İstanbul valiliği,
Emniyet Müdürlüğü yazısı.

İlgi yazıda Bağımsız Türk ortadoks patriği Selçuk ERENEROL'un talebi doğrultusunda mezarlıktan yer tahsis edilmesine karar verildiği belirtilmektedir.

Tarafınızca tetkik edilerek mezarlık girişi sol kısımda bulunan alanın tahsis edilmesihususunda gereğini rica ederim.

Doç.Dr.A.Z.ŞENGİL
Sağlık Daire Başkanı

EK: 1 İlgı Yazı Fotokopisi

EK 6. Heybeliada Ruhban Okulu'ndan alınan bir diploma örneği

Devlet Arşivi
T.C. Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri
Eğilim ve Öğretim İşleri Genel Müdürlüğü

T.C. MAARİF VEKÂLETİ
**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
MAARİF VEKÂLETİ
HEYBELİADA RUM RAHİPLER
OKULU TEOLOJİ BÖLÜMÜ
DİPLOMASI**

Öğrencinin:

Adı ve Soyadı	
Baba adı	
Doğum yeri ve yılı	Heybeliada 20.5.1943
Okul No.	568
Okulu bitirme ders yılı ve dönemi	1967-1968 Nispeti

Diploma No: 363

Oğlu

Heybeliada Rum Rahipler Okulunun Teoloji Bölümünde dört yıllık tahsilini tamamlayıp, geçirdiği bitirme imtihanı sonunda 1. sıra derece ile mezun olmuştur.

29/6/1968

Maarif Müdürü
Cebeci

Okul Müdürü vekili
Lise Bölümü Müdürü
A. Nispeti K. Remzi

Talim ve Terbiye Kurulunun 25/9/1961 tarih ve 151 sayılı kararıyla tasdik edilen yönetmeliğe göre, Teoloji Bölümünü bitirenler, Lise üzerine en az bir yıllık mesleki tahsil ve ten okullar derecesinde öğrenim görmüş sayılırlar.

12.05.1968

Pul

TESEV

Bankalar Caddesi
Minerva Han, No: 2, Kat: 3
34420 Karaköy İstanbul
T +90 212 292 89 03
F +90 212 292 90 46
E info@tesev.org.tr
www.tesev.org.tr